1495 yılında Hollanda'nın Rotterdam kentinde doğan, sonraki yıllarda dini eğitim alarak Papaz olan Erasmus yaşamının ileriki yıllarında kiliseden izin alarak cübbesini çıkarda ve bilimsel araştırmalar yaptı. Deliliğe övgü onun günümüze kadar canlılığını yitirmeyen tek eseridir. Eserde işlenen görüşe göre göre gerçek bilgelik, deliliktir. Kendini bilge kabul etmek ise, gerçek deliliktir. Kitapta delilik , kendi kendisine övgüler düzer; bu arada çocuklukta ve yaşlılıkta, aşkta, evlilikte ve dostlukta, politikada ve savaşta, edebiyatta ve bilimde deliliğin her zaman egemen olduğu açıklanır. Dini kurumlar ve din adamları bu çerçevede değerlendirilir. Erasmus, Deliliğin ağzından, çağının kilisesine ve o kilisenin mensuplarına en acımasız eleştirileri yöneltir. Bu niteliğiyle Deliliğe Övgü çağlar boyunca bağnazlığa karşı kaleme alınmış en yetkin yapıtlardan biridir. Yapıtın yazılışını izleyen sonraki yüzyıllarda düşünce düzeyindeki bağnazlığın her türlüsüne yönelen bir eleştiri olarak yorumlanması, belki de bugüne değin koruduğu kalıcılığın temel nedenidir.

39

KİTAP

ISBN 978-605-4099-02-3

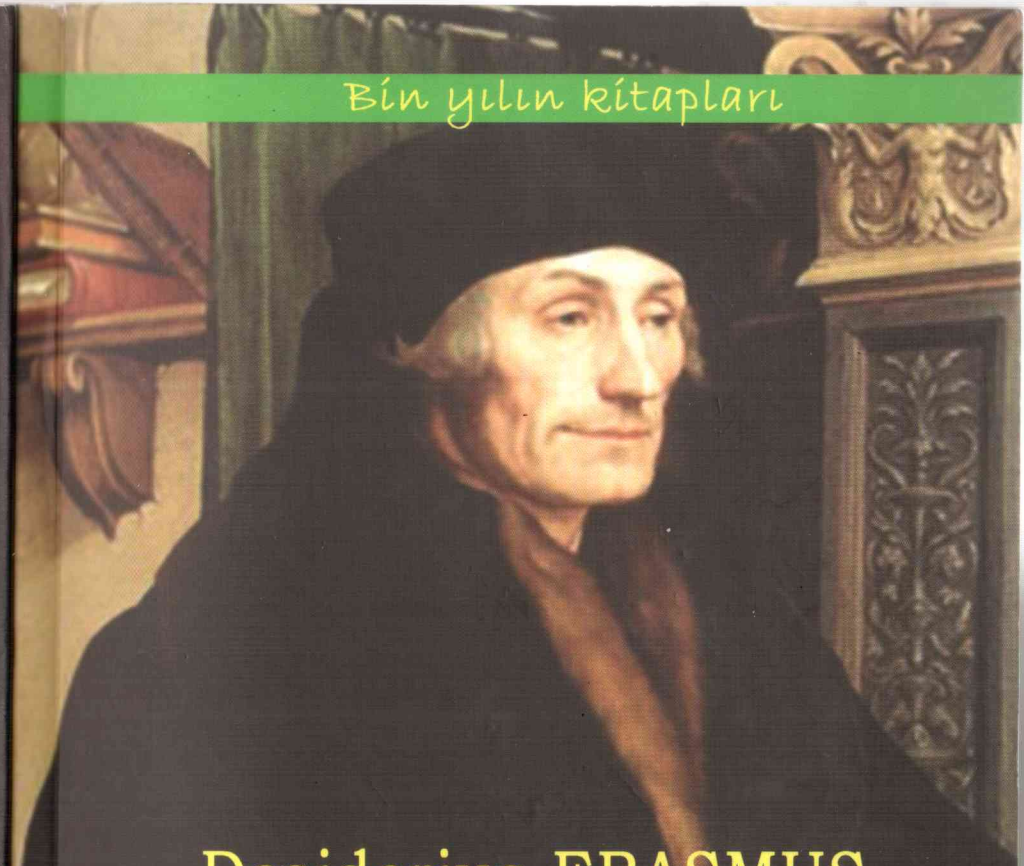
9 786054 099023

alter

Desiderius ERASMUS DELİLİĞE ÖVGÜ

alter

Bin yılın kitapları

Desiderius ERASMUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

alter

ISBN :978- 605-4099-02-6

YAYIN HAKKI: Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın yayınını gerçekleştiren, Alter Yayıncılık Organizasyon Ticaret Limitet Şirketi dışında telif hakları yasası uyarınca, tümü ya da herhangi bir bölümü, yayıncısının yazılı müsaadesi alınmadıkça tekrarlanamaz, basılamaz.

YAZAR: DESİDERİUS ERASMUS

KİTABIN ADI: **DELİLİĞE ÖVGÜ**

Kitabın Orijinal Adı: Praise of Folly 1511

İngilizceden çeviren: Hasanİlhan
Resimler : Hans Holbein

Alter Yay.Rek.Org.Tic.Ltd.Şti.
1.Cad.Elif sok No: 7/140
İskitler-Ankara

alteryayincilik.com
alter@alteryayincilik.com - alteryayincilik@gmail.com

Kapak :Ercan Aslan
Basım yeri :BRC Ofset
Ankara Temmuz 2008

ROTTERDAMLI ERASMUS'TAN DOSTU THOMAS MORUS'A[1]

Geçenlerde İtalya'dan İngiltere'ye dönerken, at üstünde geçirmeye zorunlu olduğum zamanı boş hülyalarla harcamamak için, ortak araştırmalarımızı tekrar gözden geçirerek ve burada bıraktığım aziz ve bilgili dostlarımın güzide hatıralarını yaşamakla neşeleniyordum. Siz, dostum Morus, en sık andıklarımdan birisiniz. Yanınızda geçirdiğim anları yokluğunuzda gözümün önünde canlandırıyordum: Bu anlar, inanın, ömrümün en tatlı anlarıydı.

Bir şeyler yapmaya karar verdim, ama ciddi bir eser yazmak için yeterince uygun zaman olmadığından, deliliğe bir övgü yazarak neşelenmek istedim.

Belki "Hangi Minerva bu garip fikri size ilham etti?" diye soracaksınız. Öncelikle, sizi düşünürken, soyadınız olan Morus, bana Yunanlıların deliliğe verdikleri Moria adını hatırlattı, bununla birlikte bu ilgi ancak adlar arasında yer alır. Herkesin kabul edeceği gibi, bu ikisinin etkilerinden pay almış olmaktan pek memnunsunuz. Aynı zamanda bu şakanın sizin hoşunuza gideceğini düşündüm. Çünkü Demokritos gibi insan hayatına bakarak güldüğünüzü ve bu gibi şakaları, kendiliğinden, nükteden büsbütün yoksun olmadıkları zamanı sevdiğinizi bilirim. Yanılmıyorsam bu böyledir. Her ne kadar zekâ seviyeniz sizi sıradan insanların üstüne çıkarıyorsa da, siz herkesin anlayabileceği bir konuda yazmak ve söylemek yeteneğine sahipsiniz. Hattâ inciliğinizden, bunu sık sık yapmaktan da zevk alıyorsunuz.

---

[1] Bu eski telif kitabın yazarı İngiliz Thomas More

Bu durumda, bu nutku, hem size karşı duygularımın bir belirtisi olarak, hem de koruyuculuğunuza sunduğum, size adanmış olduğum için benden çok sizin olan bir eser olarak lütfen kabul buyurunuz. Bu uçanlığın bir teologa layık olmadığını, hicivlerin, Hristiyanlığın emrettiği alçakgönüllülüğe aykırı olduğunu haykıracak, kötü niyetli Zoilos'lar bulunacağından kuşku duymuyorum: belki bunlar beni komedyanın şeytanlarını yeniden canlandırmak ve Lucian gibi herkesi ısırmakla suçlayacaklardır.

Ama, ben, konuyu pek önemsiz bulacak, eserin şakacılığına sinirleneceklerden rica ederim: bu şekilde ilk yazan ben değilim. Bunda birtakım insanları örnek aldığımı lütfen göz önünde tutsunlar. Bundan bir asır önce Homeros farelerle kurbağaların savaşını yazmaktan zevk duydu: Vergilius küçük sinekler hakkında, Ovidius ceviz hakkında şiir yazdılar: Polykratos, Busiris'e övgü yazdı; bu övgü Isokrates tarafından onaylandı; Glaucus, haksızlığı, Favorius, Thersitus ile sıtmayı; Synesius kel olanları; Lucian, sineklerle haşaratı övdüler. Seneca, imparator Claudius'a övgüyü şakacı bir edayla yazdı; Plutarkhos, Odysseus ile domuza çevrilmiş Grillus arasında bir diyalog kaleme aldı. Lucian ile Apuleius, eşeği yazdılar; adını bilmediğim bir yazar da Grunnius Corocatta adlı bir domuz yavrusunun vasiyeti yazdı. Hieronymus bundan bahseder. Bunlar beni eleştirenlere yetmiyorsa satranç ya da herhangi bir çocuk oyunu oynadığımı varsaysınlar.

İnsanlara izin verilen eğlenceleri, yazarlara yasak etmek haksızlık değil mi? Yazarların eğlenceleri faydalı olabileceği gibi, okurlar biraz sağduyu sayesinde, birçok kişinin tantanalı eserlerinden çıkaramadığı faydayı, bazen bunlardan çıkarabilir. Biri, her taraftan çalınmış cümleler sayesinde rengârenk bir

hale konmuş bir nutukla retorik ve felsefeyi birbirine katar: diğeri bir prensi över: biri milletleri Türklere karşı savaşa yöneltmek için vaaz verir; bir başkası istikbalden haber vermeye kalkışır; bir başkası da zamanını zihinsel varlıklar üzerine tartışmayla geçirir. Ciddi şeyleri alaya almak kadar çocukça bir şey nasıl yoksa, alayları ciddiye almak kadar da alaylı bir şey yoktur. Eser hakkında hüküm vermek halka düşer, fakat özsaygım gözlerimi bürümüyorsa, deliliğe övgü, tam bir deli eseri değildir, derim.

Beni, hiciv yapmakla suçlayabilecek insanlara cevap olarak, insan hayatı üzerine şaka yapmak için kalem üstadına her zaman izin verildiğini iddia ederim. Yeter ki bu şaka için, hiddete ve şiddete başvurulmasın. Sadece alışılmış başlıklara tahammül edebilen asrımızın inceliği kadar tuhaf bir şey yoktur. Bazıları vardır. Bunların edepleri o kadar yetersizdir ki, papalar ve büyükler hakkında en hafif bir alayı duymaktansa -bu alayların kendi faydalarına olması mümkün olsa bile- İsa hakkında küfürler işitmeye razı olurlar.

Hiç kimseye saldırmadan insan hayatını çekiştiren, görünüşe göre hicviyle karmaktan ziyade öğütleriyle uyarır ve paylar. Öyle değil midir? Sonra, kaç defa kendi kendime hücum ettim! İnsanlığı hoşgörüyle karşılamayan, kininin insanlara değil, kötü huylara olduğunu güzelce göstermiş olur. Bu nüktelerle kendine hakaret edildiğini düşünenler, kesinlikle vicdanen kendini gizliden gizliye suçluyor, ya da halkın kendini suçlama hakkı olduğundan korkuyordur. Bizzat Hieronymus, hicvi çok daha büyük serbestlik ve şeytanlıkla kullanmış, bazen saldırmak istediği kimselerin adlarını bile söylemiştir. Bana gelince, bir kimseyi adıyla anmaktan çekinmiş olmak bir yana, bu eseri o kadar ılımlı bir üslupla yazdım ki,bir kimseyi karmaktan çok kendimi eğlendirmeyi düşündüğümü her okuyucu

görecektir. Ben Juvenal gibi, gizli kötü huyların bulunduğu pis kokulu amban karıştırmadım. Ayıp, kötü huylardan çok, komik kusurlara takıldım. Nihayet, bu delillerle de tatmin olmak istemeyen çıkarsa delilik tarafından karalanmanın bir onur olduğunu ve benim, övgüsünü yapmak üzere bir kere bu Tanrıçayı seçtikten sonra, onun huyuna uymaya mecbur olduğumu düşünsün.

Fakat size, pek sağlam olmayan davalar bile ellerinde gayet iyi birer dava haline girecek kadar mükemmel bir avukat olan size, ne diye savunma araçları önereyim? Hoş kalınız, ey azizim Morus, şimdi artık sizin olan bu deliliği savununuz!

Kırda, 10 Haziran 1508

Erasmus masasında çalışırken.

DELİLİK KONUŞUYOR

I

Kim ne derse desin, (zira, deliliğin en deli olanlar için bile her gün nasıl ayaklar altına alındığını bilmez değilim) tanrısal etkimle tanrılar ve insanlar üzerine sevinç saçan, sadece benim; öyle ya, bu kalabalık toplantıda ben görünür görünmez, söze hazırlanır hazırlanmaz benzeri görülmedik eşsiz bir neşenin yüzlerimizde aniden parıldadığı görülmedi mi? Alnımızdaki kırışıklıkların aniden kaybolduğu görülmedi mi? Her yandan duyulan kahkahalar kalplerinizi dolduran hoş neşeden, burada bulunmamın size verdiği zevkten haber vermediler mi? Şimdi sizi gözlemlerken bana, Homeros'un nektar ve nepenthesle sarhoş olan tanrılarını görü yormuşum gibi geliyor; evvelce Trophonius'un ininden[2] yeni çıkmış kimseler gibi burada dertli ve huzursuz duruyordunuz. Güneşin ilk ışıkları karanlıkları ortadan kaldırdığı, ya da ilkbahar, sert bir kıştan sonra, arkasından tatlı esintileri getirdiğinde, dünya üzerinde her şey nasıl değişir, bütün nesneleri daha parlak bir renk nasıl güzelleştirir ve gençleşmiş doğa, gözlerimize nasıl daha hoş bir manzara sunarsa, burada bulunmam da sizin

[2] Kardeşi Agomedes'in katili olan Trophonios'un gömüldüğü yer. Burası, kendisine danışmaya gelen herkese dert veren ünlü kahinin yeridir.

yüzlerinizde fevkalade hoş bir değişiklik gerçekleştirir. Büyük hatiplerin uzun ve inceden inceye işlenmiş nutuklarla yapmakta çok zahmet çektikleri şeyi, varlığım bir anda kendi başına yaptı: beni gördünüz, endişeleriniz de hemen uçup gitti.

Resim 1. Önerilen Delilik

2

Bu tuhaf kıyafetle huzurunuza niçin çıktığımı birazdan öğreneceksiniz; beni dinlemekten bıkmayınız. Hatiplerinize karşı gösterdiğiniz liyakatı burada, sizden istediğimi aklınızdan geçirmeyiniz. Beni meydanlardaki soytarıları, hokkabazları ve şarlatanları dinlemeyi huy edindiğiniz şekilde, ya da dostumuz Midas bir zamanlar tanrı Pan'ın müziğini nasıl dinlediyse öyle dinleyiniz. Sizinle biraz safsata yapmak istiyorum. Bununla beraber bugün çocukların kafalarını öğrenilmesi güç birtakım saçmalıklarla dolduran ve onlara kadınlardan daha fazla kavga etmeyi öğreten şu ukala insanlar gibi konuşmayacağım; eskileri taklit edeceğim; malum olduğu üzere, zamanında itibar kaybetmiş olan bilge adını kullanmamak için, kendilerine safsatacı dediler. Bunlar tanrılara ve kahramanlara, övgülerle saygı göstermeye çabalarlardı. Şimdi ben bir övgü yapacağım. Bu, Herakles ya da Solon'un değil, benim övgüm, yani "Deliliğin Övgüsü" olacaktır.

3

Öncelikle biliniz ki,- bir insan kendi kendini övdü diye onu hemen züppelik ve küstahlıkla suçlayan bilgeler umurumda değil. Böyle bir insana delidir desinler. İyi ama hiç olmazsa, kendini övmekle bu sıfata tamamen uygun hareket ettiklerini itiraf etsinler!

Öyle ya, deliliğin, kendi meziyetini göklere çıkarmasını ve övgüler sıralamasını görmek kadar doğal bir şey olur mu? Beni, kim benden daha iyi tasvir edebilir? Beni, kendi tanıdığımdan daha iyi tanıdığını iddia eden biri olamaz.

Zaten, böyle yaparak, bilgelerin ve büyüklerin çoğundan daha çok büyük alçakgönüllülükle hareket ettiğime inanıyorum. Onları kötü bir utanma alıyor. Kendilerini övmeye cesaret edemiyorlar. Çoğu zaman dalkavuk bir şakşakçıyı, sahtekâr bir şairi yanlarına çağırır: o da para karşılığında, onları övmeyi başka bir deyişle onlara yalanlar söylemeyi kabullenir. Oysa utanmaz dalkavuk arsızların en sefilini tanrılara eşit göstermeye cesaret ettiğinde; bütün aşağılıklara dalmış olduğunu bildiği adamı, bütün erdemlerin mükemmel bir örneği olarak ileri sürünce yani kuzgunu, tavuskuşu tüyleriyle süsleyince; zencinin derisini beyazlatmaya çalışınca; sineği fil yerine kabul ettirmeye gayret, edince, kahramanımız mahcup ve tavuskuşu gibi kasılıyor ve küstahça ibiğini kaldırıyor... Her ne ise; ben şu atasözünün dediğini yapıyorum: "Kimse seni övmezse sen kendini öv!"

Ama doğrusu, insanların nankörlüğüne hayranım. Hepsinin bana son derece hürmeti var; hepsi iyiliklerimin sonuçlarını görmekten hoşlanıyorlar. Ne var ki, buna rağmen, bu kadar asırdan beri bir tanesi çıkıp dalkavukluk yaparak beni pohpohlamamıştır; oysa Busiris'ler, Phalaris[3]'-ler, sıtmalar, sinekler, kelkafalar ve bu türden nice bin belalar şakşakçılarını buldular; bunlar da onları tantanalı övgülerle terennüm etmek için ne zamanı ne de zahmeti sakındılar.

[3] Busiris ve Phalaris, baş belası anlamında kullanılır. Busiris, gaddar bir Mısır kralıydı. Phalaris, Agrigente'de (günümüzde güney İtalya) krallık yapmış, bir adamdı. Pirinçten yaptırdığı bir boğa heykelinin içinde insanları kaynatırmış. MÖ 549'da olmüştür.

Resim 2 . Erasmus güzel bir kadına bakmamak için yönünü değiştirdiğinde satıcının yumurta sepetine basar

4

Şimdi vereceğim nutuk önceden tasarlanmadı. Yani içeriğinde daha az yalan bulunmaktadır. Fakat bu söylediğim, hatiplerin, zekâlarını övmek için kullanmak âdetinde oldukları hilelerden biridir. Bilirsiniz bu adamlar, bir nutuk üzerinde otuz sene çalıştıktan sonra -hem de nutkun en önemli kısmını başkalarından çalmalarına rağmen- onu sanki üç gün içinde yazmış yahut dikte etmiş gibi gösterirler. Ben ise, ağzıma geleni söylerim bu hoşuma gider.

Benden retorik hocalarına özgü bir bölümleme bekleyiniz. Hiçbir şey bunun kadar yersiz olmazdı; beni tanımlamak benim sınırlarımı çizmektir. Halbuki benim kudretimin sınırı yoktur. Beni bölümlemek, bana yapılan çeşitli tapınımları ayırt etmektir; oysa bana yeryüzünde hep aynı biçimde tapınılır. Hemen önünüzde aslım varken, bir tanımla, bana gölgem kadar bile benzemeyen ideal bir suretimi vermeye neden gayret edeyim? İşte ben gördüğünüz gibi, nimetlerin gerçek dağıtıcısı, Latinlerin *Stultitia* ve Yunanlıların *Morla* dedikleri Delilik'im. Ama söylemeye ne gerek var.

5

Yüzüm beni yeterince tanıtır. Hem, bir kimse, benim Minerva yahut Bilge olduğumu iddia etmeyi aklına koyarsa, nutuklarımla ruhumu betimlemeye mi ihtiyacı olacak? Aksine inanmak için bana bir kez bakması ona yetmez mi?

Bende ne cila, ne de riya var. Kalbimde bulunmayan bir hissin görüntüsü de hiçbir zaman alnımdan görülmez. Sonuçta ben her yerde o kadar kendime benzerim ki, bilge rolü oynamayı ve öyle görünmeyi en çok isteyenler bile beni saklayamaz. Onlar, bütün suratlarına rağmen erguvan giymiş maymunlara, yahut aslan postuna bürünmüş eşeklere benzerler; ne yaparlarsa yapsınlar, sonuçta, Midas'ın başını açığa vuran bir küçük kulak aradan görünür.

Resim 3. Eşek Kulaklı Midas

Doğrusu insan türü, bana karşı çok nankör! Uyruklarımın en sadıkları olmalarına rağmen, adımı herkesin içinde taşımaktan öyle utanırlar ki, onu başkalarında bir şerefsizlik ve alçaklık belirtisi olarak ayıplarlar. Fakat, Thales kadar bilge olduklarının zannedilmesini isteyen o mükemmel deliler, kendilerine *Morosophe* yani *Bilge-deli* adı takılmasına hak kazanırlar?

6

Zira burada bu defa, sülükler örneği dillerini kullanır gibi görününce kendilerini tanrı yerine koyan ve Latince bir nutukta, sözü bilmece haline sokan, birkaç Yunanca sözcüğü yersiz bir şekilde karıştırmayı harikulade bir şey sayan günümüzün retorik bilimi hocalarını taklit etmek istiyorum. Bunlar yabancı bir dil bilmezlerse eskimiş bir kitaptan birkaç eski kelime çıkarır ve okurların gözünü kamaştırırlar. Bunları anlayanlar, kendi engin bilgilerinden lezzet duymak fırsatını bulurlar. Böylece gururları okşanır; anlamayanlara anlaşılmaz görünmeleri oranında da hayranlık konusu olurlar. Uzaktan gelen şeylere hayran olmak, dostlarım için bir zevkdir. Eğer bu sonuncular arasında, bilgin geçinmek isteyecek kadar boş olanlar bulunursa, küçük bir memnuniyet gülümsemesi bir onaylama işareti ve eşeklerinki gibi bir kulak hareketi, cehaletlerini başkalarının gözünden gizlemek için yeterli olacaktır... Biz konumuza dönelim.

7

Demek şimdi pek... nasıl diyelim?... pek deli dinleyicilerim mi? Neden olmasın? Bu, delilik mesleğinin vakıf olanlara verebileceği en şerefli unvandır. O halde pek deli dinleyiciler, şimdi adımı biliyorsunuz. Fakat kökenimi bilmeyenler bulunduğundan onu, Musaların[1] yardımı ile size bildirmeye gayret edeceğim.

Ben ne Kaos'tan ne de Ahrettenim; hayatımı ne Satürn'e, ne Yasefe ne de şu döküntü tanrıların birine borçluyum. Babam Plutos'tur; o Plutos ki - Homeros, Hesiodos ve büyük Jüpiter kızmasın- tanrıların ve insanların babasıdır; o Plutos ki evvelce olduğu gibi şimdi de hem kutsal, hem sıradan şeyleri canının istediği gibi altüst etmektedir; o Plutos ki savaşı, barışı, devletleri, danışma meclislerini, mahkemeleri, halk meclislerini, evlilikleri, antlaşmaları, birleşmeleri, kanunları, sanatları, ciddiyeti, şakayı... -saymaktan nefesim tükendi- kendi isteğine göre yönlendirir; o Plutos ki, yardım etmeseydi bütün o tanrılar -ve hatta büyük tanrıların kendileri bile diyeceğim- ya hiç var olmayacaklardı, ya da açlıktan ağızları kokacaktı; ve Plutos'un kızması o derece müthiştir ki Pallas bile bu şiddete karşı bizi koruyamaz. Ona sahip olmak önemlidir. Koruyuculuğu son derece güçlüdür. Bunlara sahip olan mutlu ölümlü, Jüpiter'e ve yıldırımlarına meydan okuyabilir.

Babam beni, Jüpiter'in bir zamanlar asık suratlı pis Minerva'yı yarattığı gibi kafasında yaratmadı; o

[1] İlham perisi anlamında.

bana bütün perilerin en cana yakını, en neşelisi, en canlısı olan Gençliği ana olarak verdi. Ben şu Vulcanus topalı gibi mutsuz bir evliliğin ürünü değilim. Babacan Homeros'un dediği gibi, *sevginin tatlı coşkuları içinde doğdum.* Yanılmayasınız diye de söyleyeyim: Plutos beni, Aristophanes'in anlattığı, artık ihtiyar ve gözleri neredeyse kör[5] olmuşken değil, tamamen güçlü kuvvetliyken ve gençlik ateşi damarlarında kaynarken, tanrıların sofrasında devirdiği bitki özleriyle neşelendiği o hoş anların birinde meydana getirmiştir.

[5] Büyük komedya yazarının Plutos'u kör olarak canlandırdığı "Plutos" komedyasına gönderme.

8

Doğduğum yeri de bilmek istersiniz. Bugün, bir çocuğun ilk kez haykırdığı yerin, asaleti bakımından önemli olduğuna inanıyorlar. Bu nedenle şunu söyleyeyim; ben ne çevresi dalgalı Delos Adasında[6], ne denizin dalgaları üstünde, ne de derin mağaralarda doğdum, ben gözümü Saadet Adalarında açtım.

Burası hoş bir diyardır. Toprak, en zengin armağanlarını kendiliğinden verir. İş, yaşlılık, hastalıklar, bu mutlu adalara yaklaşamaz. Burada ebegümecinin, baklanın, acıbaklanın ve ancak sıradan insanlara tanıyabileceği diğer bitkileri göremezsiniz. Burada moly[7], devayı kül, hüzün gideren nepenthes otu, merzengüş, gül, menekşe ve sümbül her bucaktan burnu ve gözü büyüler, bu hoş yerleri, Adonis'in bahçesinden daha güzel birer bahçeye çevirirler.

Ben işte böylesi büyüleyici bir yerde doğdum. Doğuşum göz yaşlarıyla ilan edilmedi; dünyaya gelir gelmez, anneme zarafetle gülümsediği görüldü. Jüpiter bir keçi tarafından emzirildi diye kıskanırsam büyük bir hata işlerim. Zira dünyanın en hoş iki perisi olan Bakkhos kızı Methe yani Hoşluk ve Pan kızı Apoidia, yani Cehalet, benim [illegible] olmuşlardır. Onları burada arkadaşlarım [illegible] yelerim arasında görüyorsunuz.

[illegible] Ege'lerden bir ada. Bugün üzerinde kimse yaşamamaktadır, [illegible] ve siyaset yönünden önemli bir merkezdi. Apollon'un [illegible] söylenir.

Resim 4. Methe ve Apoidia,

9

Şimdi Cariyelerimide tanıtmam gerekir. Şurada size küstahca bakan *Özsaygı'dır.* Yüzü hoş ve elleri alkışa hazır olan diğeri Yüze Gülme'dir. Burada, *Unut*ma'nın tanrıçasını[8] görüyorsunuz. Bakın, uyumaya başlıyor ve çoktan uykuya daldığı görülüyor. Biraz ilerde *Tembellik,* kollarını kavuşturmuş, dirseklerine dayanıyor. *Şehvet'i* çelenklerinden, güllü tacından ve süründüğü nefis kokulardan tanımıyor musunuz? Her tarafa utanmaz ve kararsız bakışlarını gezdiren birini de görmüyor musunuz? Bu, *Bunaklık'tır...* Derisi pek parlak, vücudu pek semiz ve tombul olan şu öteki de *Zevk ve Sefa* tanrıçasıdır. Fakat bu tanrıçalar arasında iki de tanrı görüyorsunuz: Birisi *Kornosu* diğeri Morpheus'dur.[9] Bu sadık hizmetkârların yardımıyla ben evrende ne varsa hepsini devletime tabi kılar, dünyayı idare edenleri idare ederim.

[8] İlah için Tanrı kelimesini kullanıp, Tanrıça'nın doğru olup olmadığı hakkındaki tartışmaya girişmeden bu şekli kabul etmeyi doğru bulduk.

[9] Yunanlılarda içki alemini simgeleyen kişi.

10

Artık kökenimi, aldığım terbiyeyi ve uyruklarımı tanıyorsunuz. Şimdi kendime tanrı unvanını takmakla hafif meşrepçesine hareket ettiğimi kimsenin sanmaması için, tanrılara ve insanlara ne gibi faydalar sağladığımı anlatayım; devletimin ne kadar geniş olduğunu size göstereceğim. Beni bütün dikkatinizle dinleyiniz.

İnsanlara iyilik etmek tanrı olmak demektir. Bu söz doğruysa; buğdayı, şarabı icat edenleri ya da hemcinslerine bu türden herhangi bir başka faydayı sağlayanları ölümsüzler sırasına koydular. Bu hareketlerinde haklı hareket ettilerse, ölümlülere bütün faydaları ve bütün nimetleri, hepsini bir arada dağıtan ben, tanrıların en büyüğü sayılmaz mıyım?

11

Yaşamaktan daha tatlı, daha değerli bir şey var mı? Bu nimetin kaynağı ben değil miyim? Öyleyse kimdir? İnsanları yaratan ve çoğaltan, ne büyük ve gururlu Pallas'ın mızrağı, ne de kuvvetli Jüpiter'in kalkanıdır. Jüpiter'in kendisi bile, bütün Olympos'u bir bakışla titreten yeryüzünün ve gökyüzünün bu kralı bile, canı, ara sıra yaptığı şeyi... yani baba olmaya çalışmayı istediğinde, korkunç yıldırımlarını bırakmaya, bütün tanrıları istediği şekilde korkutan ürkütücü hareketlerini bırakmaya ve zavallı bir oyuncu gibi kılık değiştirerek kendini gizlemeye mecbur olmakta.

Resim 5. Genç Stoacı bir kadının erdemlerini araştırırken

Kendilerinin iddialarına göre, Tanrılardan sonra, varlıkların en yüceleri, Stoacılardır.[10] Bana bir Stoacı veriniz; öyleki bu tüm Stoacılardan üç, dört hatta bin defa daha Stoacı olsun. Tekelerle ortak olmasına rağmen, bilgelik işareti saydığı sakalını kestirmeyi başaramazsam da, ona asık suratlı tavırlarından vaz geçirebilirim. Kaşık çatını düzelttirirm. O sert prensiplerinden vazgeçirtirim, O da kendini sevince, tuhaflığa, deliliğe kaptırır; kısacası, o istediği kadar bilge olsun, meydana getirmenin verdiği tatları almak isterse bana, sadece bana başvurmalıdır.

Fakat size neden her şeyi, alışkanlığım üzere, tamamen doğal olarak söylememeli? Rica ederim söyleyiniz, bana, tanrıları ve insanları yaratan, baş, yüz, göğüs, eller ve kulaklar mıdır? Bu namuslu organların biri midir? Asla. İnsan türünün yayılmasına yarayan kısım o kadar tuhaf, o kadar komiktir ki, onu gülmeden anamayız. Fakat bütün varlıkların hayatı, Pythagoras (Pisagor) sayılarından çok bu kutsal kaynaktan akar. Hem samimi olalım, önceden bilge bir insan sıfatıyla, evliliğin sakıncalarını göz önünde alsaydı, hangi ölümlü evlenirdi? Hangi kadın gebeliğin rahatsızlıklarını, doğurmanın acılarını, tehlikelerini ve eğitimin yüklediği usandırıcı işleri ciddi olarak düşünseydi, bir erkeğin baştan çıkarıcılığına kendini kaptırırdı? Halbuki hayatı, evlenmeye borçlusunuz, evlenmeler de benim cariyelerimden *Bunaklık* tarafında kurulurlar. O halde bana minnet borçlusunuz! Son

[10] Stoacılık, Erasmus'un, veya Rönesans'ın anlayışına hiç uygun olmadığı, eserin ilerleyen bölümlerdeki alaycı cümlelerden de anlaşılacaktır.

ra, bir kadın, bütün bu sıkıntıları çektikten sonra, benim aziz dostum *Unutma* tanrıçası, onu etkilemeseydi, kendini bu sıkıntılara bir kez daha sokar mıydı? Şair Lucretius ne derse desin! Bizzat Venüs bile inkâr edemez; benim tanrısal gücüm olmazsa, onun kudreti, enerjiden yoksun, cılız ve sonuçsuz kalır.

Sıradan insanların *keşiş* adını verdiği kimselerin yerine geçen, kendilerini beğenmiş şu insanlar; şu filozoflar, benim başını çektiğim bu tuhaf ve komik oyundan meydana gelirler; erguvana bürülü krallar, Tanrının rahipleri ve aziz babalarımız Papalar ondan gelirler: Son olarak Olympos'un, onca büyüklüğüne rağmen, ancak barındırabildiği sayısız şair tanrılar da ondan çıkmışlardır.

12

Ancak yaşamın özünü ve kaynağını benden aldığınızı kanıtlamış olmak yetmez. Ben size, bu hayatın bütün faydalarının, hoşluklarının, iyilikseverliğime borçlu olduğunuzu, birer armağan olduğunu göstereceğim.

Doğrusu, yaşamdan tad alırsanız, hayat neden ibarettir? O durumda hayat adına layık olur mu?... Beni alkışlıyorsunuz, dostlarım! Bakınız benimle aynı düşüncede olmamak için, haddinden fazla deli yani haddinden fazla bilge olduğunuzu biliyorum... Stoacılar bile hazzı severler; nefret etmek ellerinden gelmez. Şehveti istedikleri kadar saklasınlar, en çirkin hakaretlerle sıradan halkın gözünden düşürmeye gayret etsinler, bütün bunlar sahte hareketten başka bir şey değildir. Onlar şehvetten, daha fazla yararlanmak için başkalarını defetmek isterler. Tüm tanrıların rızası için, hayatın haz ile, yani delilikle lezzetlendirilmemiş hangi bir anı, dertli sıkıntılı, nahoş, tatsız, katlanılmaz değildir? Burada Sophokles'in tanıklığını hatırlatayım. Bu büyük şairi ne kadar övsek az gelir. O ne "hoş ömür, hiçbir tür bilgelik olmaksızın geçen ömürdür" dediğinde beni ne güzel övmüştür. Şimdi, sorunu daha ayrıntılı inceleyelim:

13

İnsanın ilkçağı olan çocukluğun, bütün zamanların en mutlusu, en hoşu olduğu doğru değil midir? Çocukları severler, öperler, kucaklarlar, okşarlar, onlara bakarlar, bir düşman bile onlara yardım etmekten kendini alıkoyamaz. Niçin? Çünkü daha doğum anında, doğa, bu sağduyulu ana, onların çevresine bir delilik havası yayar; bu hava, çocukları büyütenleri büyüler, zahmetlerinin karşılığını verir, ve bu küçük yaratıklara gereksinim duydukları iyilikseverliği ve koruyuculuğu sağlar. Çocukluğu izleyen çağın da herkesin gözünde ne kadar büyük bir cazibesi vardır! Bu çağı korumak, ona yardım etmek, imdadına koşmak için ne kadar büyük çabalar sarf edilir! Bu hoş çağa, candan sevdiren güzelliği kim verir? Elbette ben, başka kim olabilir? Gençlerden can sıkıcı bilgeliği uzaklaştırıyor ve böylelikle nazların çekici güzelliğini onların üzerine yayıyorum; ve burada sizlere havadan masallar anlattığımı sanmayın. İnsanları büyüyüp yetiştikleri ve deneyimlerle, aldıkları derslerle bilge olduklarında göz önüne alınız. Onlarda güzelliğin derhal solmaya başladığını görürsünüz. Neşe söner, kuvvet azalır, çekicilik uçar gider. Onlar benden uzaklaştıkça, hayat gitgide onları terk eder ve sonunda, kendilerine ve başkalarına yük olan neşesiz ihtiyarlara dönerler. İnsanlığın çektiği sefalet, beni yardımına koşmaya sevk etmemiş olsaydı, ihtiyarlığa katlanacak tek bir ölümlü bulunamazdı. Ölümlüler hayatı kaybetmek üzereyken onlara bir değişim ile avuntu veren, şairlerin terennüm ettikleri tanrılar gibi, mezarın kenarında bulunan

ihtiyarları değiştirir, elimden geldiği kadar çocukluğun mutlu çağına geri getiririm.

Bu değişimi hangi araçlarla yaptığımı bilmek isteyen varsa bunu gizli tutmayacağım. İhtiyarları, Lethe ırmağının[17] Saadet Adalarında bulunan (ahrette bu nehrin pek küçük bir kolu akmaktadır) kaynağına götürür, orada yudum yudum, onlara unutmayı -bu hayatın bütün sefaletlerinin unutulmasını- içiririm. Nihayet endişeleri ve dertleri yok olur ve gençleşirler. Şimdi "ihtiyarlar saçmalar" diyeceksiniz. Şüphesiz, işte çocukluğa dönmek de buna derler. Saçmalamak, çocuk olmak demek değil midir? Bu çağ akıldan yoksun olduğundan değil midir ki, bizi mutlu eder? Yetişmiş bir adam kadar bilge olan çocuk herkesi nefret ettirir. Ona her yerde bir "monstre" (ucube) gözüyle bakılır. "Çocukta vakitsiz bilgelikten nefret ederim" diyen atasözü haklıdır.

Yargılama gücüne ve deneyime olduğu kadar kavrama çabukluğuna sahip bir ihtiyarın sohbetine kim tahammül edebilir? İhtiyarlara saçmalamayı ve sayıklamayı veren benim; fakat gene bu mutlu sayıklamadır. Bilge kişiye eziyet eden o kaygıları, kederleri uzaklara kovar. İhtiyar hoş bir eğlence arkadaşı olarak kalır. Kadeh elde, dostlarına akıl öğretmesini bilir. Neşe içinde yaşar ve hayatın, en sağlam kimselerin güçlükle dayandıkları yükünü, neredeyse hiç hissetmez. Hatta bazen Platus'un iyi ihtiyarı[18] gibi yapar: o tatlı "seni seviyorum" sözünü söylemeyi öğrenir. Halbuki, bütün aklına sahip olsaydı, ne kadar acınası olurdu!

[17] Yunan mitolojisinde öte dünyadaki ırmaklardan biri. Suyunu içen geçmişi unutturmuş

Resim 6. Köylü

Ama iyiliklerimle mutlu olan ihtiyarı dostları candan sever. O ihtiyar neşeli bir sohbete katılabilir. Homeros'a inanacak olursak, ihtiyar Nestor'un ağzından baldan tatlı sözler akarken, sert ve öfkeli Akhilleus, acı feryatlar koparırmış. Aynı şair, duvarlarının gerisinde güvenlikte bulunan yaşlılar, çapkınca ve hoş söyleşilerde bulunurlarmış. Bu nedenle ihtiyarlık çocukluğa da baskındır. Hoş olmasa da çocukluk, hayatın tatlı bir hazzı olan dedikodu zevkinden mahrumdur.

Sonra, ihtiyarlar çocukların meclisini, çocuklar da ihtiyarların meclisini pek severler. Tanrılar, benzerleri birleştirmekten hoşlanırlar. Gerçekten, ihtiyarlığa özgü yüz buruşukları ve yılların sayısı göz önünde bulundurulmazsa, bir ihtiyarla bir çocuk ne kadar birbirine benzer. Her ikisinin beyaz saçları, dişsiz bir ağzı, cılız bir bedeni vardır. Sütü severler, kekeler, gevezelik ederler. Budalalık, unutkanlık, boşboğazlık, sözün kısası her şey, bu iki yaş arasında tam bir benzerlik oluşturur. İnsanlar

ne kadar ihtiyarlarsa o kadar da çocuğa benzerler. Sonunda da birer gerçek çocuk gibi, hayattan iğrenmeden ve ölümün acılığını görmeden, dünyadan çıkarlar.

14

İsterseniz, insanlar arasında dağıttığım bu iyilikle, tanrıların yaptığı değişimleri karşılaştırın. Burada, öfkeliyken yaptıkları değişimlerden bahsetmeyelim. Teveccühlerinin en büyük belirtileri sayılanları inceleyelim. Ölüm döşeğindeki dostlarına tanrılar ne yapar? Onları ağaca, kuşa, ağustos böceğine, hatta yılana dönüştürürler. Ancak, böyle doğa değiştirmek ölmek değil midir? Bana gelince, ben insanı, incitmeden, hayatının en mutlu, en tatlı anlarını geri getiriyorum. Ah! İnsanlar, bilgelikten tamamen vazgeçerek bütün yaşamlarını benimle geçirseler. Böylece kederli bir ihtiyarlıktan habersiz olurlardı ve sürekli bir gençliğin büyüsü, üzerlerine sevinç ve mutluluk saçardı!

Felsefe veya başka bir güç, oldukça ciddi bir şeyi incelemeye koyulan şu güçsüz, dertli, neşesiz kimselere bakınız. Birbirinden ayrı birçok düşüncelerle çalkalanan ruhları bünyelerini etkiler. Bedenlerindeki ruh uçar; nemli kökleri kurur ve genellikle, genç olmadan ihtiyarlar. Benim delilerim, tam aksine, her zaman semiz ve tombuldurlar, yüzlerinde sağlığın, parlak aydınlığını taşırlar. Neredeyse her biri bir Arkanya domuz yavrusu[12] gibi. Şüphe de yok ki, bilgelik biraz kendilerine bulaşmamış olsaydı, ihtiyarlığa özgü sakatlıkların hiçbirini hissetmeyeceklerdi. Fakat insan, dünyada tamamen mutluluk için yaratılmamıştır.

[12] Ahlak kurallarına bağlı olmadan, dertsiz ve tasasız yaşayan, yemek, içmek ve zevkten başka bir şey bilmeyen.

Eski bir atasözü ileri sürdüğümüzü kanıtlar. Bu atasözü " Ancak delilik, gençliğin hızını yavaşlatır ve can sıkıcı ihtiyarlığı bizden uzaklaştırır" der. Böylece, Brabantlılar[13] hakkında, tedbirli başka insanların tersine olarak, yaş bastıkça delileştikleri söylenmiştir ki bu, doğrudur. Buna karşın, sohbeti daha hoş ve ihtiyarlığın sıkıntılarından daha az etkilenmiş bir millet yoktur. Ahlaklarıyla olduğu kadar içinde yaşadıkları iklim ile Brabantlılara benzeyen bir diğer halk, saygıdeğer dostlarım olan Hollandalılardır. Madem Hollandalılar deli lakabına layık olacak derecede büyük bir gayretle bana boyun eğiyor ve hizmet ediyor ve bu şerefli sıfattan utanacak yerde onur duyuyorlardı. Bu lakabı en güzel unvanlardan biri sayıyorlardı. Neden ben onlara saygıdeğer dostlarım demeyeyim?

Çılgın ölümlüler, Haydi gidin, şimdi Medea[14]'lara, Kirke'lere, Venüs'lere, Auroralara sığının! Gidin her yerde sizi gençleştirecek bilmem hangi kavramın pınarını arayın! Şu gençliği, bu kadar istenen bir şey yapmaya ancak benim gücüm yeter. Gerçekten de onu insanlara çekici kılan sadece benimdir. Memnon'un kızının, atası Tithon'un[15] gençlik iksiriolan o harikulade ilaç bendedir. Ben Phaon'a, Sappho[16] tarafından delicesine sevilmeyi getirecek kadar gençliğin bütün

[13] Belçika ülkesinin sakinleri. Ortaçağdan bu yana neşeyi ve safayı seven, yine de biraz kaba insanlar olarak tanınırlardı.

[14] Yunan mitolojisinde Büyücü kadın. Kirke Odyseus'u baştan çıkaran büyücü kadın. Aurora:Şafak tanrıçası.

[15] Troya prenslerinden, güzelliğiyle meşhur Aurora'nın kocası.

[16] Phaon, Lesboslu yaşlı ve çirkin kayıkçı. Venüs onu gençleştirince Yunan kadın şairi Sappho ona âşık olmuş; Phaon yüz vermeyince Sappho bir kayadan uçuruma atlamış.

çekiciliğini, bütün kuvvetini geri vermeye bu derece başarılı olan Venüs'üm. Gençliği geri çağırmak ve daima korumak özelliğine sahip sihirli bitkiler, büyüler, veya herhangi bir pınar varsa, bende aramak gerekir. Gençlik kadar sevimli, ihtiyarlıktan daha nefrete layık bir şey olmadığını hepiniz kabul edersiniz -bu kadar büyük bir nimeti elde tutun, bu kadar büyük bir yıkımı uzak tutun!- bana ne kadar şükran borçlusunuz.

Resim 7. Üzüm bağları içinde Bakhos

16

Ölümlülerden fazla bahsettik. Olympos'un geniş alanını gezip dolaşalım; bütün tanrıları ardı ardına inceleyelim. Bunlar arasında, -bir parça sevimli ve biraz tutarlı olmak koşuluyla- şanını bana borçlu olmayan bir tane varsa, adımın hakaret olarak yüzüme vurulmasına razıyım. Şu hoş gençlik, Bakkhos'un yüzünde neden durmadan parlıyor? Şu genç çocuğun saçları, neden bu kadar zarif bir şekilde omuzları üzerine dökülüyor? Çünkü daima deli daima sarhoş olan bu tanrı hayatını oyunlar, ziyafetler içinde geçirir ve Pallas'la en ufak bir ilişkide bulunmamaya özen gösterir. O, bilge olmaktan uzaktır. Tersine ona, ancak deliliğin oyunları ve zevkleriyle boşuna gidecek tarzda tapılabilir; o da, atasözlerinin verdiği deli lakabından kurtulmaz. Lakabının Bakkhos'a verilmesinin nedeni şudur: tapınağının kapısında otururken, çiftçiler yüzüne gözüne tatlı şarapla taze incir bulaştırırlarmış. Eski komedya onu esasen deli olarak temsil etmiş değil midir? Eskiler: "Ah, hoş tanrı, insanların ve tanrılarının doğdukları yerde doğmaya layık olmayan tanrı!" derlerdi. Biri var mıdır? Karanlık ve sert suratı yeri göğü titreten şu Jüpiter ile yol açtığı boş korkularl ve her şeyi zehirleyen şu Pan, ya da daima kül ile kömürle kaplı, daima şimşeklerle kuşatılmış, daima ocak dumanıyla kararmış, şu Vulcanus, hatta size yan bakan ve sizi mızrağı ve korkunç kalkanı ile korkutan şu Pallas olmaktansa, bu tuhaf ve komik tanrıya benzemeyi, onun gibi daima neşeli, daima genç, daima eğlenceli olmayı, her yere sevinç ve zevk götürmeyi kim istemez? Niçin Cupido hep çocuktur? Çünkü, her zaman şen ve şakacıdır, çünkü sadece delilikler yapar. Gençlik baharı Venüs'ün çekiciliğini daima korur. Acaba neden? Çünkü o biraz benim ailemdendir. Örneğin sarı renk ona babamdan gelmemiş olsaydı, saçları bu kadar sarı olamazdı. Şairlere ve onların rakibi olan heykeltıraşlara inanırsak, şen, gülüş, hoş çehresinde sürekli olarak hakimdir. Flora, bu kadar haz uyandıran o şehvetli tanrıça, Romalıların en fazla özenle saygı gösterdikleri tanrıça değil miydi?

Fakat Homeros'ta ve başka şairlerde en dertli, en sert sayılan tanrıların hayatlarını izleseydik, onların deliliğin tatlı hükmüne daima boyun eğdiklerini görürdük. Kahreden Tanrı Jüpiter'in kahramanlıkları bir yana, onu âşıklarıyla ve yeryüzünde oynamış olduğu güzel oyunlarla bilirsiniz. Bir de, cinsiyetini unutmuş, durmadan ormanlarda avlanan, nihayet güzel Endymion'un aşkına yanan o pek mağrur Diana'ya bakın... Bununla birlikte Momos'un,[17] eskiden olduğu gibi, bu tanrıları bütün gariplikleri nedeniyle azarlamasını, gene tercih ederdim. Tanrılar pek az evvel ona, terbiyesizce gelip bilgeliğiyle zevklerini bozduğundan o kadar öfkelendiler ki, onu göğün yükseklerinden, Arabozucuyla birlikte aşağı yuvarladılar. O zamandan beri o yeryüzünde, avare dolaşır; henüz hiçbir ölümlü ona bir barınak vermemiştir. Saraylara kabul edilmek hayali yoktur. Cariyelerimden biri olan *Yüze Gülme,* saraylarda bir hükümdar gibi emreder ve Momos ile, kurtla kuzu gibidir.

[17] Alaıt Tanrısı

Resim 8. Polypemos Pan ve Bir satyr

Şimdi bu can sıkıcı eleştiriden kurtulmuş olan tanrılar daha büyük bir haz ve özgürlük ile her türlü uçarılığa kendilerini verirler. Komik Priapos[18] ne kadar çok esinlere ve şakalara neden olur! Şu şeytan Mercurius'un hilelerini, hokkabazlıklarını her zaman görmek tanrılar için zevktir! Vulcanus bile tanrılar sofradayken onları soytarılıklarıyla eğlendirir. Kâh tuhaf yürüyüşü ile güldürür, kâh şakalarıyla neşelerini uyandırır, onları içmeye davet eder. Silenos, bütün ihtiyarlığı ile hâlâ çapkınlık yapmakta, Polyphemos ve perilerle maskalık ve komik danslar yapmaktan zevk almaktadır. Keçi ayaklı Satyrler bin türlü şehvetli, açık saçık vaziyetler alırlar. Pan, kaba köy havalarıyla, bütün

[18] Küçük Asya tanrısı. Bahçelerin, bağlantı, döl bereketinin tanrısıdır

tanrıları güldürür, özellikle nektar başlarına vurmaya başladığında onun müziğini Musalarınkine[19] yeğlerler. Ah, tanrıların yemekten sonra tamamen sarhoş oldukları vakit yaptıkları bütün çılgınlıkları söylesem! Doğrusu, ne kadar deli isem de bunlara gülmekten bazen kendimi alamıyorum. Fakat susalım, herhangi bir tanrı bizi işitebilir, ben de Momos'un akıbetine düşmekten korkarım.

[19] Pan'ın kaba müziğinin karşıtı olan ince müzik.

16

Yerden göğe, gökten yere inen Homeros gibi, insanların arasına katılmak üzere Olympos'u terk ediyorum. Yeryüzünde benden gelmeyen ne sevinç, ne saadet, ne de haz vardır. Öncelikle bir bakın! İnsan türünün sevecen anası olan doğa her tarafa deliliğin tuzunu biberini ne kadar büyük bir derin görüşlülükle ekmek özenini göstermiş! Stoacılara göre bilge olmak, aklı rehber almaktır; deli olmak ise kendini tutkuların akışına bırakmaktır. Halbuki Jüpiter hayatın acılarını, kederlerini biraz yumuşatmak için insanlara akıldan çok tutku vermemiş miydi? Birinin ötekine oranı, bir tanenin bir dragmaya[20] oranına benzer. Jüpiter aklı başın bir köşesine atmış, oysa bedenin geri kalan kısmını tutkuların sürekli sarsıntılarına terk etmiştir. Sonra, bu zavallı aklın karşısına, karşıt olarak, sert ve şiddetli iki kıyıcıyı çıkarmış; üst kısımda, yani hayatın kaynağı olan kalpte hakim olan *hiddet*, hükmü bedenin en aşağıdaki yerlerine kadar yayılan *şehvet*, insanların hareket tarzları, akim bu iki güçlü düşmana karşı ne yapabileceğini her gün yeterli derecede gösteriyor. Namusa kanunlarını bahşediyor ve bunlara uyulması için sesi kısılıncaya kadar bağırıyor; bütün yapabileceği de budur. Düşmanları bu uydurma kraliçe ile alay ediyorlar. Kendinden daha fazla gürültü yapıyorlar. Sonunda o da, gereksiz bir direniş göstermekten bıkmış olarak, teslim oluyor, ne istenirse ona razı oluyor.

[20] Eski Drahmi

17

Fakat, kaderi kendini işlerine vermek olan insana, nefsini idare etmek için ufak bir akıl taneciği yeterli gelmeyeceğinden, ne yapacağını bilmeyen Jüpiter, usül gereği, akıl sormak için beni çağırdı. Ona, bana layık bir tavsiyede bulundum ve dedim ki: "Bir kadın yapınız, insana arkadaş olarak veriniz. Kadının çılgın ve havai bir hayvan olduğu doğrudur; fakat aynı zamanda da hoş ve eğlendiricidir, insanla yaşayarak, onun dertli ve ve somurtkan yapısını, delilikleriyle değişikliğe uğratmayı, yumuşatmayı bilir." Platon, kadını akıllı hayvanlar ya da idraksiz hayvanlar sınıflarından birine koymakta tereddüt ettiğinde, bize sadece bu hoş cinsin olağanüstü deliliğini işaret etmek ister. Gerçekte, bir kadın bilge geçinmeyi aklına koyduğunda, o zamana kadar sahip olduğu deliliğine yeni bir delilik eklemiş olur; zira, insan doğadan fena bir eğilim almış ise, ona karşı direnmek ya da erdemin maskesiyle saklamaya kalkışmak, onu fazlalaştırmaktır. Bir Yunan atasözü şöyle der: "Erguvana büründüğünde bile maymun, maymundur." Bunun gibi bir kadın da -kendini gizlemek için istediği kadar çaba göstersin- her zaman kadın, yani daima delidir.

Kadınların, burada söylediklerime kızacak kadar deli olduklarını sanmıyorum. Ben onların arasındenim. Ben "deliliğim". Deli olduklarını kanıtlamak, yapabileceğim en büyük övgü değil midir? Zira, işin doğrusuna bakılacak olursa, erkeklerden sonsuz derecede daha mutlu olmalarını bu deliliğe borçlu değil midirler? Her

şeye yeğlemekte haklı oldukları şu büyüleri, en gururlu kıyıcıları kendilerine bağlamaya yarayan şu çekicilikleri ilk önce delilikten almıyorlar mı?

Resim 9. Aşkın verdiği Haz.

Erkeklerde o nahoş ve vahşi görünüş, o kıllı deri, o orman gibi sakal, her çağda taşıdıkları o ihtiyarlık nereden geliyor? Bütün bunlar kötülüklerin en büyüğü olan ihtiyarlıktan geliyor. Kadınların, tersine, yanakları düz, sesleri tatlı, de

rileri narindir, onlarda her şey sürekli bir gençliğin hoş betimlemesini sunar. Zaten onlarda, erkeklerin hoşuna gitmekten başka bir istek var mıdır? O süslerin, hamamların, saç kıvrımlarının, parfümlerin, kokuların ve nihayet yüzü, gözü, deriyi güzelleştirmeye, boyamaya ve gizlemeye yarayan bütün o makyaj ürünlerinin amacı bu değil midir? Bu kadar istenen bu amaca onlar delilik aracılığıyla erişemezler mi? Erkekler kadınların her şeyine katlanıyorlarsa, bunu salt onlardan bekledikleri hazzı düşünerek yapmıyorlar mı? Bu haz, nedir? Delilikten! Bir erkeğin, kadının lütuflarından yararlanmak istediği her defada, söylediği anlamsız sözlere, kadınla yaptığı bütün deliliklere dikkat ederseniz, bu gerçeğe inanırsınız. Şimdi, hayatın en büyük hazzının kaynağını, biliyorsunuz.

19

Belki, bütün bu zevkleri bilmeyenler vardır. Bunlar mutluluğu dostlar arasındaki sohbette bulurlar. Onlarca dostluk bütün nimetlerin en büyüğüdür: Hayatta su, ateş ve hava kadar gerekli olan dostluk, doğa için güneş ne ise, insan için odur; dostluk o kadar hoş, o kadar namusludur ki (bu kelimenin bu işle bir ilgisi yok) bizzat filozoflar onu en büyük nimetlerin arasına koymuşlardır. Şimdi size, dostlukları dünyaya getirenin ben olduğumu kanıtlarsam ne dersiniz? Bundan kolay şey yok. Şimdi sorunu size aydınlatayım; fakat bunun için, ne ikilemler, ne birbirini izleyen önermeler, ne de ince mantıkçılarımızın kullandıkları başka aldatıcı metotlar. Sağduyunun ışıklarının peşinde gitmekle yetineceğim. O halde başlıyorum.

Dostların aşırılıklarına göz yummak, onların kusurları hakkında hayale kapılmak, bu kusurları taklit etmek, onlardaki en büyük ahlaksızlıkları sevmek, birer erdemmiş gibi bunlara hayran olmak, delilik değil midir? Sevgilisinin derisi üzerinde gördüğü bu işareti sevgi ile öpen şu âşık, Agnes'inin ahtapotunu şehvetle koklayan şu diğer âşık, şehla oğlunun bakışını beğenen şu baba... Tüm bunlar saf delilik değil midir? Evet, bunların delilik, hatta en okkalı delilik olduğunu istediğiniz kadar söyleyiniz; fakat kabul etmelisiniz; dostlukları oluşturan ve koruyan, bu deliliklerdir. Burada sadece, kusurlu olarak doğan ve içlerinden en iyisinin, en az kusur sahibi olan olduğu ölümlülerden söz ediyorum. Her biri kendini birer küçük

tanrı sayan o bilgelere gelince; dostluk onları birbirine bağlamaz; bazen bu gerçekleşince, kurulan dostluk, pek az kimse arasında yayılmış dertli, nahoş bir dostluktur. Onların kesinlikle kimseyi sevmediğine dair güvence vermekten çekinirim: İnsanların çoğu delidir. Deliliğin birkaç türünü kendinde taşımayan tek birey bile yoktur. Halbuki bütün dostluklar benzerliğe dayanırlar.

Demek, bu sert filozoflar, bazen birbirlerine karşılıklı hayranlık bağlarıyla bağlı olsalar da, pek sağlam olmayan bu bağlılık, dostların kusurunu görmek için keskin gözlü,[M] kendileri hakkında kör, daima dertli, neşesiz ve heybe masalı sanki kendileri için yazılmış olan kimseler arasında uzun sürmez. Gerçekte, bütün insanların, tabiat tarafından esaslı birkaç kusur sahibi olmaya mahkûm edildikleri düşünülürse, başka başka yaş, huy ve değişik eğilimli insanlar arasına koyduğu müthiş fark göz önünde tutulursa, bunların sonlu ömürlerinin her zaman yüz yüze olduğu o zayıflıklar, hatalar, kazalar üzerinde düşünülürse; delilik (isterseniz ona hatırşinaslık deyiniz), bu adamların karakterlerindeki sertliği gelip yumuşatmadığı takdirde, bu kadar keskin nazarlı kimseler arasında tatlı dostluğun bir saat için olsun yaşayabileceğini hayal etmek mümkün müdür? Hem de, bütün hoş bağlılıkların yaratıcısı ve babası olan Cupido, kör bir tanrı değil midir?

O, çoğu kez çirkinliği güzellik sanmaz mı? Gene onun sayesinde insanların hepsi sevdiklerinden memnundur. Onun yüzünden, yaşlı bir adam, ihtiyar dostunu, bir delikanlının genç sevgilisini sevdiği gibi sever. Bu, her yerde böyledir. Her şeydeki komiktir Fakat dostluğun bütün bağlarını yapan ve sıkılaştıran bu komikliktir.

20

Şu an, dostluk hakkında söylediklerim, evliliğe daha uygundur. Ulu tanrılar! Eğer uyruklarımdan olan yüze gülme, oyunlar, hatırşinaslık, ikiyüzlülük ve kurnazlıklar, erkekle kadın arasındaki bağı durmadan desteklemese, korumasa, her gün ne kadar boşanma, ne kadar uğursuz olaya tanık olurduk! Eğer damat adayı, o kadar alçakgönüllü ve çekingen görünen Agnes'inin düğünden çok evvel oynadığı küçük oyunları özenle soruştursa, ne kadar az evlenmenin gerçekleştiğini görürdük! Gerçekleşmişler arasında da, kocaların ihmali yahut ahmaklığı, sevgili karılarının maceralarını görmeyecek kadar kör etmeseydi, ne kadar uzun zaman korunurdu? Bütün bunlar deliliktir; bunu kabul etmekte haklıdırlar, bununla beraber kadının, kocasının hoşuna gitmesini, kocanın karısının hoşuna gitmesini sağlayan, işte bu deliliktir; ailede barış ve huzuru koruyan, ayrılmalara, boşanmalara engel olan odur. Koca ile alay edilir; ona boynuzlu denir; daha bilmem ne denir; o sırada zavallı adam sadakatsiz karısının vefasız göz yaşlarını buseleriyle kurutur. Fakat, kıskançlığın, kemiren huzursuzluklarına kendini kaptırmaktansa, şiddetli sahnelerle her yere karışıklık ve düzensizlik saçmaktansa, bu tatlı hataya kapılmak bin defa daha hayırlı değil midir?

Resim 10. Hayal kırıklığı yaşayan koca guguk kuşunu dinliyor.

21

Özet olarak, hayatta hoş olan ya da sürekli olan hiçbir bağlılık göremezsiniz. Hükümdar uyruklarını, uşak efendisini, cariye hanımını, öğrenci eğitmenini, dost dostunu, koca karısını, ev sahibi misafirini, arkadaş arkadaşını; durmadan hata, yüze gülme, hatırşinaslık ya da buna benzer hoş bir deliliğin verdiği tatlı rüyalarla karşılıklı olarak aldatırlar. Aksi takdirde, her biri az zamanda diğerine katlanılmaz gelir. Şimdi söylediğim bütün bu şeylerin sizi şaşkınlık ve hayranlığa düşürdüğünden şüphem yok. Fakat daha bitmedi ve başka şeyler de işiteceksiniz.

22

Rica ederim, söyleyiniz, insan kendinden nefret ederse, birini sevebilir mi? Kendi kalbi ile barışık olmazsa başkalarıyla iyi geçinebilir mi? Kendi varlığından canı sıkkın ve yorgun ise topluluğa hoşluk getirebilir mi? Bu soruların hepsine evetle cevap vermek için, deliliğin kendinden daha deli olmak lazımdır. Ben toplumdan dışlanırsam, insan, başkalarına katlanmak şöyle dursun, kendi kendine katlanamayacaktır. Kendisiyle herhangi bir ilişkisi olan her şeyden tiksinecek ve şahsı, kendi gözünde bir kin, iğrenme ve nefret konusu olacaktır. Genellikle anadan daha çok üvey ana olan doğa, bütün insanlara, ve özellikle biraz bilgelik sahibi olanlara, ellerinde olana karşı isteksizlik göstermeyi, olmayana hayran olmayı emreden garip bir eğilim vermiştir. Bir uğursuz eğilim, hayatın bütün faydalarını, bütün güzelliklerini, bütün çekiciliklerini bozar; son olarak hayatı da tamamen mahveder. Ölmezlerin insanlara verebildikleri en kıymetli armağana; güzelliğe sahip olan, kendi kendinin hoşuna gitmezse neye yarar? Hüznün kara zehiriyle bozulunca, gençliğin haydaları ne olabilir? Nihayet burada sağ tarafımda gördüğümüz ve çıkarlarına her yerde gösterdiği bağlılıkla sevgimi kazanmış olan kendine saygının yardımı olmadan, hayatta, yerinde ve istekle yapabileceğiniz (yerinde diyorum, yerinde olmak, sadece sanatların değil hayatın bütün edimlerinin büyük esasıdır) herhangi genel ya da özel bir edim olur mu?

İnsanın her yaptığından memnun olmasından kendine hayran olmasından daha delice bir şey var mı? İtiraf edin! Ömrünüzde yaptığınız güzel ve hoş ne varsa bunu deliliğe borçlusunuz. Evet, *Özsaygı* olmayınca, edimlerinizde ne hoşluk, ne güzellik, ne uygunluk kalır. Hayatın bu çekiciliği bir kere *maskeledikten* sonra, hatibin nutkunda ateş, müzisyenin sesinde hoşluk, zevzeğin tavır ve hareketlerinde komiklik kalmaz. Şairle ve şairin Muse'uyla alay edilecek, ressamın kendi ve sanatı hor görülecek, hekimin, ilaçlarının ortasında açlık ve sefaletten öldüğü gözlemlenecektir. Sonunda, bir Nireus bir Thersites[21] ünvanlacak, bir Phaon da bir Nestor,[22] zarif bir adam budala, değerli bir insan çocuk, en terbiyeli kavalye de kaba saba biri ünvanlacaktır. Yani, herkesin kendi kendini okşaması, başkalarının alkışına hak iddia etmeden önce adeta kendinden alkışa kavuşması bu kadar gereklidir.

İnsanın, ne ise onu olmaktan mutlu olması, sahip olduklarıyla yetinmesi, saadet değil midir? İşte bu çıkarı size benim aziz Özsaygım sağlar; herkesin, kendi çehresinden, zekâsından, doğuşundan, mevkisinden ahlakından, vatanından memnun olmasını sağlayan odur. Onun sayesinde, İrlandalı kendini kalyandan, Trakyalı Atinalıdan, İskit Saadet Adaları sakinlerinden daha mutlu sanır. Doğanın uzak görüşlü özeninin hayran olunası etkisi! O doğa ki, ölümlülere dağıttığı armağanların sonsuz çeşitliliğine karşı, her bireye

[21] Nireus: Troya savaşına katılmış krallardan biri. Akhilleus'tan sonra en güzel Yunanlı. Thesites: Troya savaşına katılanlardan; ağzı bozuk ve korkaklı.
[22] Ukala bir bilge.

verdiği nimetler arasında doğru bir dengeyi korur. Ölümlülerden birinden armağanlarından birkaçını sakınmışsa, ona, karşılık olarak biraz daha fazla Özsaygı verir. Fakat ben, doğa ondan bir şey sakınır demekle ne kadar da deliyim. Ona vereceği en kıymetli armağan özsaygı değil midir? Ama, benim oluşumuna katkı vermediğim bir edim, öğütlenmeye değer olup da varlığını bana borçlu olmayan bir bilim ya da bir fen olmadığını da size kanıtlayacağım.

Resim 11. Deli Aynasına bakıyor.

23

Örneğin savaş, insanların hayranlık duyduğu kozmosların tamamının kaynağı değil midir? Kahramanların defne dalı dedikleri şanlı meydanları o hazırlamaz mı? Neden çıktığı çoğu kez unutulmuş, birbiriyle çarpışan iki taraf için yararlı olmaktan ziyade zararlı olan kavgalara girişmekten daha delice ne vardır? Savaşta ölenler hiç sayılırlar. İki ordunun karşılaştığı, boruların tiz sesleri duyulduğu zaman, okumakla bitmiş tükenmiş, dertli ve cansız bir ömrü güçlükle sürükleyen filozofların çehreleri neye yarar? Burada, sağduyunun zayıflığı oranında cesur, kuvvetli, sağlam kimseler gereklidir. Ah keşke Demosthenes gibi askerler tercih edilse! Demosthenes, Arkhilokhos[23]'un tavsiyesiyle, düşmanı görür görmez kalkanını yere atıp kaçmış ve böylece, kürsüde ne kadar güzel söz ustasıysa, savaşta o derece korkak olduğunu kanıtlamış.

Belki de bana: "Savaşta tedbirli olmak bir zorunluluktur" diyeceksiniz. Bunu kabul ediyorum; kumandanlar için zorunludur. Unutmayalım, onlara felsefi değil askeri bir tedbir gereklidir. Bu, ordunun geri kalan kısmı için gereksizdir. Zaferin defne dallarını, filozoflar için yapılmamış olan bu defne dallarını, toplamak, asalaklara, alçaklara, hırsızlara, katillere, köylülere, avanaklara, baldırı çıplaklara, özetle en alt tabakaya düşer.

[23] Demosthenes: Atinalı hatip. Arkhilokhos: Yunan şairi. MÖ VII. Yüzyılda şiddetli taşlamalar yazmıştır.

24

Bu zavallı filozofların, dünyevi işlerde ne kadar yeteneksiz olduklarına kanaat getirmek isterseniz, şu Sokrates'e, Apollon'un, insanların en bilgesi diye nitelemek budalalığında bulunduğu şu filozofa bakınız. Bir gün halk önünde bilmem hangi konudan bahsetmeye mecbur kalan Sokrates, bu işi o kadar fena başarmış ki, herkes kendisiyle alay etmiş. Yine de itiraf etmeliyim, onun bazen ahmakça olmayan fikirleri de var; örneğin, bilge ünvanı ancak tanrılara aittir diyerek bu ünvanı reddettiği, yahut filozof hükümet işlerine karışmamalıdır, dediğinde... Bununla beraber, insan olmak için bilgelikten kesin olarak vazgeçmek gerektiğini öğrenseydi daha iyi ederdi. Hakkında ileri sürülen suçlamalara ve onu zehir içmeye mahkûm eden yargıya kim sebep oldu? Bilgelik değil mi? Eğer bulutlar ve fikirler üzerine felsefe yapmakla meşgul olacağı, tahtakurusunun ayağını ölçeceği, sineğin vızıltısı karşısında secde edeceği yerde hayatın sıradan işlemleri için gerekeni öğrenmiş olsaydı, bu felaket başına gelmezdi. Fakat Sokrates'in ünlü öğrencisi Platon'u, üstadının hayatı için titreyerek, onu savunmak için öne çıktığını görüyorum. Ne mükemmel avukat! Meclisin gürültüleriyle şaşırmış, ilk cümlesinin yarısını söylemeyi zar zor başarıyor. Theophrastos da, bir gün halk önünde bir nutuk çektiğinde, aşağı yukarı aynı hale düşmüş öyle değil mi? Önce o kadar şaşırmış ki, ağzından bir tek söz çıkaramamış. Bu adam savaşın en hararetli anında askeri cesaretlendirmeye pek elverişliydi, değil mi?

Sokrates öyle mahcuptu ki, halk önünde ağzını açmaya asla cesaret edemezdi; Romanın güzel söz söyleme sanatının babası Cicero'nun kendisi de, ateşli heyecanlı ve savunmalarının giriş bölümünü söylerken bir çocuk gibi kekeler, titrerdi. Gerçi, bilgeler bu mahcupluğun, tehlikeyi gören tedbirli bir hatibe işaret ettiğini söyler. Fakat böyle konuşmak, bilgeliğin iyi hareket etmeye daima engel olduğunu itiraf etmek değil midir? Bütün bu büyük adamlar, sadece dilleriyle savaşmak söz konusu olduğunda bile damarlarından bir damla kan akmayan bu kimseler, düşman karşısında kim bilir ne güzel bir tavır takınırlardı!

Yine de, Platon'un şu ünlü bilgeliği dillerde Tanrılar bilir ne kadar çok dolaşır; "Filozoflar hükümdar yahut hükümdarlar filozof olsalardı, devletler ne mutlu olurlardı". Fakat tarihçilere başvurunuz, görürsünüz ki hükümdarlar arasında hiçbiri, felsefe yahut edebiyat incelemeleriyle vakit geçirenler kadar devletleri için kötü şans olmamıştır. Bunu kanıtlamak için her iki Cato'nun örneği yeterlidir. Biri gereksiz gammazlıklarla cumhuriyetin huzurunu bozar; diğeri, Roma ulusunun her şeyini bilgelikle savunayım derken, aslında onu harap ediyor. Buna, Brutus'ları Cassius'ları, Gracchus'ları ve hatta Demosthenes'in Atinalılar Cumhuriyeti'ne yaptığı fenalık kadar Roma Cumhuriyeti'ne kötülük yapmış olan Cicero'yu katınız.

İsterseniz, Marcus Aurelius'un iyi bir imparator olduğunu itiraf edelim. Oysa, bunu da kabul etmeyebilirim, çünkü filozof ünvanı onu vatandaşları için dayanılmaz ve nefretlik yapmıştır. Saltanatının topluma bazı faydalar sağlasa da, bu faydalar, saltanatı pek uğursuz olmuş olan bir oğlu kendi yerine bırakmakla yol açtığı belalarla

karşılaştırılabilir mi? Felsefe üzerinde çalışan ve genellikle hayatında talihsizliğe uğrayan kimseler, özellikle hemcinslerini yetiştirmekte çok az başarı gösterirler. Bu da, bana kalırsa, doğanın akıllıca bir önlemidir; doğa böylece o mutsuz bilgeliğin insanlar arasında gelişmesine engel olmak istiyor. Biliyoruz ki, Cicero'nun soysuz bir oğlu olmuş, ve birinin doğru olarak işaret ettiği gibi, Sokrates'in çocukları babalarına değil analarına çekmişler yani deli imişler.

Resim 12. Marcus Aurelius oğluyla; geleceğin imparatoru deli elbisesi ile

Hiç olmazsa filozoflar, özel hayata ilişkin konularda işe yarasalar. Memurluklarda ve kamu işlerinde saz önünde birer eşek gibi durmaları istediliridi. Fakat filozofu bir ziyarete oturtunuz, hüzünlü sessizliği ya da yersiz soruları, davetlilerin neşesini bozacaktır; dans ettiriniz, bir devenin, hafifliklerine tanık olacaksınız; zorla bir dramaya sürükleyiniz, onun varlığı bile zevk almanıza engel olacaktır. Bilge Cato, hiç olmazsa bir süre için ağır ve sert halini bırakamazsa, tiyatrodan çıkmaya mecbur kalacaktır. Konuşmanın hararetli olduğu bir meclise girsin, görünüşü birdenbire sessizliği doğuracaktır. Bir şey satın almak, günlük hayatın ilişkilerinde çok gerekli olan bir işi görmek, ya da böyle bir iş için birisiyle sözleşmek söz konusu olsun, o zaman bizim zavallı filozof insana benzemeyecek, size bir kütük kadar budala görünecektir. Sözün kısası o, hayatın bütün işlerinde o kadar kabiliyetsiz, alışılmış fikir ve âdetlerden o derece uzaktır ki, ne kendine, ne vatanına, ne de ailesine bir faydası olabilir. Bu kadar garip ahlak ve hislerin onun hakkında genel bir kin doğurmuş olması kaçınılmazdır. Dünyada delilik damgasını taşımayan, deliler tarafından ve deliler için yapılmayan bir şey var mıdır? Bu tümel deliliğe kendi başına karşı koymak istemeyi aklından geçiren biri çıkarsa, ona insanlardan kaçan Timon'u[24] taklit ederek aziz bilgeliğinden sadece bir başına yararlanmak üzere herhangi bir derin inzivaya dalmasını salık veririm.

[24] V. Yüzyıl yunan filozofu. Bu isim asık yüzlü anlamına gelir.

Şimdi ilk dediğimize dönelim; doğuştan, vahşi ve dağlı olan insanları, toplum halinde yaşamak üzere şehirlerde bir araya gelmeye hangi kuvvet mecbur etti? Yüze gülme. Amphion'un ve Orpheus'un sazının[25] başka anlamı yok. Senato'ya karşı isyan eden Roma halkı büyük taşkınlıklar hazırlığındayken barış ve huzura nasıl döndüler? Bunu felsefi bir nutukla mı başardılar? Asla. Bunun için mide ile uzuvlara dair komik ve çocuksu bir masal yeterli oldu. Themistokles, diğeri kadar komik olan tilki ile kirpi masalıyla aşağı yukarı buna benzer bir sonuç elde etti. Hangi bilge, bütün söz gücüyle, Sertorius'un dişi geyik masalı ya da at kuyrukları hakkındaki komik hikayesiyle yaptığını, Lykurgos'un iki köpeğiyle yaptığını yapabilir? Uydurdukları masallarla çıldırmış ayak takımını yönetmeyi başaran Minos ile Numa'dan bahsetmiyorum. Bu gibi saçma şeylerledir ki halk denen şu kocaman ve kudretli hayvan harekete geçirilebilir.

Resim 13. Sertorius'dan at kuyruğu ile ilgili alegori.

[25] Amphion, Thebes'de duvar örerken saz çaldığında taşlar kendiliğinden gelip sıralanırmış. Orpheus da sazıyla en yırtıcı hayvanları bile yumuşatırmış.

27

Platon ile Aristoteles'in kanunlarını kabul eden veya Sokrates'in bilgeliklerini izlemeye razı olmuş şehir nerededir? Vatanları uğruna kendilerini feda etmek için Deciusları, kendilerini uçuruma atmaları için Curtiusları[26] ikna etmeyi, boş şan ve şereften, -bilgelerin hoşlanmadığı bu etkileyici Sirene'den-, başka kim başarabilirdi? Bilgeler: "Lütfundan bir pay almak için halka alçakça dalkavukluk etmek, fazla iltifatlarla sevgi ve saygısını satın almak, birçok deli el çırpınca hararetle peşinden koşmak, alkışlarla sarhoş olmak, tanrı tasviri gibi kendini zafer alaylarında taşıtmak, ya da ayak takımı görsün diye pazar yerinin ortasında havaya kaldırılmak kadar çılgınca bir şey var mıdır?. İnsan adına bile layık olmayan kimselere takılan şu isimler, şu lakaplar, yapılan tanrısal törenler, en iğrenç zalimler için yapılan o aleni tanrısallaştırmalar, bütün bu şeyler, ne kadar alay edilse yine de az olan komik delilikler değil midir?" derler. Ey efendiler kim bunun aksini iddia eder? Yine de, en büyük kahramanlar, şairlerin ve hatiplerin göklere çıkardıkları bütün o parlak anıtları bu delilikler aşkına yaratmışlardır. Şehir-

[26] Deciuslar ailesinden üç erkek -büyükbaba, baba, oğul- Roma ordusunun zaferi uğruna kendilerini tanrılara kurban etmişlerdir. Roma soylularından Curtius, Forum'da bir yer sarsıntısı nedeniyle açılan büyük bir çukurun kapanması için, Roma'nın en kıymetli servetinin içine atılması gerektiğini duyar duymaz, at üstünden kendini atmış, çukur da kapanmıştır.

leri kuran, devletleri, kanunları, dini, meclisleri, mahkemeleri koruyan bu deliliktir. Özetle, insan hayatının temeli bu deliliktir. Saçmasapan düşüncelerle dünyayı idare eden, odur.

Resim 14. Halk denilen çok başlı canavar.

28

Bilim ve sanat üzerine de bir şeyler söyleyelim:

O kadar olağanüstü bir şey sayılan bu sanatları, bu bilimleri icat etmeye, evlatlarına miras bırakmaya insanları yönelten, şan ve şeref susuzluğu değil midir? Delilerden daha deli olan bilim ve sanatların yaratıcıları, herhangi bir saygının, bir şöhretin -ki dünyadaki en hayalci şeylerdir- çalışmaları içinde uykusuz geçirdikleri geceleri için bir ödül olabileceğine inanmışlardır. Son olarak şunu söyleyeyim; hayattaki temel hoşlukları bana borçlu olma dışında, başkalarının deliliklerinden zevk duymak gibi pek tatlı bir hazza kavuşuyorsunuz.

29

Kudretimle ustalığımı övdükten sonra, nekadar tedbirli olduğum konusunda da övünsem ne dersiniz? Bana, "İyi diyeceksiniz, tedbirli olmanın delilikle birleşebileceğini kanıtlamak, suyun ateşle karışabileceğim kanıtlamaktır." Fakat beni şimdiye kadar dinlediğiniz kadar dikkatle dinlerseniz, bunu da başarabileceğim kanısındayım. Önce, tedbir deneyimden ibaretse, tedbirli gibi bir unvana kim daha layıktır: korku ya da utanma, nedeniyle hiçbir işe girişemeyen bilge mi, yoksa utanması arlanması olmadan tehlikeyi de hiçbir zaman göremeyen ve aklına eseni pervasızca yapan deli mi? Burnu daima eskilerin kitaplarından kalkmayan bilge, ancak ustalıkla bir araya getirilmiş boş kelimeler öğrenir. Bana öyle geliyor ki, deli, tersine, talihin bütün deneyimlerine maruz olduğundan, başarısızlığın ortasında hakiki önlem almayı öğrenir. Homeros, her ne kadar kör idiyse de şu sözüyle, bunu iyi gördüğünü anlatmıştır. "Deli, kendi zararına olarak bilge olmayı öğrenir." İnsanın eşyayı iyice tanımasına engel olan iki şey vardır: biri, insan ruhu önüne perde gibi çekilen utanma, diğeri, tehlikeyi gösteren ve büyük eylemler yapmasına engel olan korku. Oysa delilik bizi zaten bu iki şeyden mükemmel surette kurtarır. Utanma ve korkudan kesin olarak vazgeçmiş olanların kendilerine ne kadar çok fayda sağladıklarını hisseden az kimse vardır. Belki her şey hakkında doğru bir fikir edinmekten ibaret olan bu tedbirliliği tercih edecek kimseler bulunacaktır; fakat rica ederim, dinleyiniz! İnsan bu erdeme tam olarak sahip olduğuna inandığında bile ondan ne kadar uzak olduğunu göreceksiniz.

Öncelikle, şurası kesindir ki, insana ait şeylerin hepsinin, Alkibiades'in Silenleri gibi, birbirinden tamamen farklı iki yüzü vardır. Önce eşyanın dış manzarasını görüyorsunuz. Şimdi madalyonu çeviriniz! Beyaz siyah olacak, siyah size beyaz görünecektir; güzelliğin yerine çirkinliği, zenginliğin yerine sefaleti, şerefin yerine namussuzluğu, bilimin yerine cehaleti göreceksiniz; zayıflığı kuvvet, alçaklığı yüce gönüllülük, hüznü neşe, gözden düşmeyi göze girme, kini dostluk sanacaksınız; son olarak, her şeyin, hangi taraftan ele almak isterseniz, ona göre değiştiğini göreceksiniz.

Belki diyeceksiniz ki, fikrimi burada filozofça anlatıyorum; şimdi sizinle daha açık konuşacağım.

Resim 15. Kötü kalpli prens

Bir krala, kim zengin ve kudretli bir ölümlü gözüyle bakmaz? Ama, onun ruhu itibar edilemeyecek her hangi bir sıfatla süslü değilse, sahip

olduğu şeylerden memnun değilse, gerçekten fakir değil midir? Ruhu birçok kötü tutkunun egemenliğine boyun eğmekte ise, tutsakların en zavallısı değil midir? Bu dünyanın bütün diğer şeyleri hakkında böyle fikir yürütmeler yapılabilir. Ancak bu örnek yeterlidir. Belki bana bütün bu akıl yürütmeler niye yapılıyor, diyeceksiniz, niye yapıldığını şimdi göreceksiniz. Aktörler rollerini oynarken biri gelip onların maskelerini söküp atarak seyircilere gerçek yüzlerini gösterirse, sahneyi bozmaz mı? Bir çılgın gibi tiyatrodan dışarı atılmayı hak etmez mi? Fakat bu olunca her şeyin yüzü değişir: kadın bir erkek olur, delikanlı da bir ihtiyar, krallar, kahramanlar, tanrılar o anda gözden kaybolurlar ve yerlerinde sadece birtakım sefiller, maskaralar görülür. Hayallerin kaybıyla piyesin uyandırdığı bütün ilgi mahvolur. İşte bu kılık değiştirme, bu gizlenmedir ki seyircinin gözlerini sahneye bağlar. Fakat hayat nedir? Böyle şekillere girmiş olan insanlar, sahneye çıkarlar, rollerini oynarlar ve tiyatro sahibi bazen kıyafetlerini değiştirdikten, onları kâh kralların görkemli erguvanı içinde, kâh kölelik ve yoksulluğun iğrenç paçavralarına bürünmüş olarak gösterdikten sonra, nihayet sahneyi terk etmeye zorlar.

Gökten düşen bir bilge, aniden aramıza girse de şöyle haykırsa: "Tanrınız ve efendiniz gözüyle bakmakla olduğunuz kimse, insan adına bile layık değildir; madem ki hayvanlar gibi idaresini vahşi tutkularına bırakmış, o halde hayvanlar sınıfından da üstün değildir, madem ki bu kadar aşağılık efendilere kendi arzusuyla boyun eğmektedir, o halde tutsakların en alçağıdır." Babasının ölümüne ağlayan bir adama da şöyle dese: "Sevin baban şimdi yaşamaya başlıyorsun, bu dünyada hayat bir

çeşit ölümden başka bir şey değildir." Unvanlarıyla övünen bir soyluya da şöyle dese: "Sen ancak bir soysuz ve bir piçsin, gerçek soyluluğun, tek şartı olan erdem sende yok." Özetle, hayata ait her şey hakkında bu tarzda konuşsa, rica ederim bana söyleyiniz, bütün bu güzel sözlerle ne kazanır? Her tarafta ona bir çılgın, bir deli diye bakarlar. Yersiz bir bilgeliğe sahip olmak ne kadar delilikse, muzır bir bilgelik sahibi olmak da o derecedir. Zamana ve şartlara uymasını bilmeyen, komedyanın bir komedya olmamasını isteyen bir tedbirlilik, tedbirliliklerin en zararlısıdır.

Yunanlılar eskiden konuklarına: için, ya da kalkın gidin derlerdi. Hakları da vardı. Madem ki insanız, gerçek tedbirlilik, yapımızın kaldırdığından daha fazla bilge olmamaktır. Ya kalabalığın deliliklerine tatlılıkla katlanmalı, ya da kalabalıkla birlikte hatalar deryasına kendimizi kaptırmalıyız. "Fakat, diyeceksiniz, böyle bir hareket deliliktir." Bunu kabul ederim; ama siz de yaşam komedisini oynamanın gerçekten bu olduğunu kabul ediniz.

30

Ulu tanrılar! Söyleyeceklerimden geri kalanları söyleyeyim mi? Madem ki bunlar tamamen doğrudur, niçin içimde saklayayım? Fakat bu kadar önemli bir konuda şairlerin saçma sapan şeyler için sık sık yardımlarına sığındıkları şu tanrısal Musaları yardıma çağırmak, belki yerinde olurdu. O halde Jüpiter'in kudretli kızları, bir an için Helikon'dan[27] ininiz, bana ilham veriniz; delilik, onu yönlendirmek işini üzerine almazsa, hiçbir ölümlünün bilgelik tapınağına, mutluluğun içine sokulamaz bir sığınağı sayılan o kutsal ve harikulade tapınağa, erişemeyeceğini kanıtlayacağım.

Önce taşkın tutkuları deliliğin doğurduğu açıktır. Bir deliyle bir bilge arasındaki fark birinin tutkularına, diğerinin aklına boyun eğmesidir. Bu nedenle Stoacılar, bilge kişiye, bütün tutkuları birer hastalıkmış gibi yasak etmişlerdir. Bununla beraber, bilgelik koşusunda uçarcasına koşanlara rehber olan, bu tutkulardır; erdemin bütün görevlerine onları yönelten, iyilik etmek düşüncesini ve arzusunu ilham eden gene odur. Seneca; şu aşırı Stoacı, bilgenin mutlak surette tutkusuz olması gerektiğini istediği kadar söylesin. Bu türden bir bilge insan olamaz. Bir çeşit tanrı, ya da daha açık konuşalım, her türlü insani duygudan yoksun, en sert mermerden bile daha duygusuz, ahmak bir put olurdu. Stoacılar,

[27] Musaların oturduğu dağın adı. Pindos, Parnassos yerine kullanılır.

kuruntulu bilgelerinden istedikleri kadar memnun kalsınlar, onları diledikleri gibi sevsinler; kendilerine rakip çıkacağından korkmasınlar; ama onlarla gidip Platon'un Devlet'inde, idealar dünyasında ya da Tantalos'un[28] bahçelerinde otursunlar.

Bu tür bir insandan -böyle bir insan var olabilirse-berbat bir ucube gibi nefret etmemek, korkunç bir hayaletten kaçar gibi kaçmamak nasıl mümkün olabilir? Doğanın sesine sağır olan böyle bir kimsenin kalbine -bu kalp en sert kayadan olsa bile- sevgi, merhamet, iyilik duygularının hiçbir etkisi olmayacaktır. Ondan bir şey kaçmayacak, onu hiç bir şey aldatmayacaktır. Vaşağın gözü onunki kadar keskin değildir; o her şeyi büyük bir dikkatle inceler, tartar, hemcinslerine karşı hoşgörüsüzdür ve ancak kendinden memnundur. Kendini biricik zengin, biricik sıhhatli, biricik özgür kimse sanır; sonra, dünyada edinilebilecek ne varsa hepsine sahip olduğuna inanır; fakat bu inancında tekdir. Dost sahibi olmayı kendine tasa etmez. Kimsenin dostu da değildir. Hatta tanrıları aşağılamaya cüret eder ve dünyada ne yapılıyorsa hep onun eleştirilerine, alaylarına konu olur. Stoacıların yetkinlik ve bilgelik örneği diye baktıkları hayvan işte böyledir. Rica ederim söyleyin bana, hangi ulus böyle bir insanı kendine bilge seçmek ister? Hangi ordu onu kendine baş olarak görmek ister? Böyle bir kimse, sofrasına kabul edecek bir insan, kendisiyle evlenmek isteyen bir kadın, hizmete razı bir uşak bulabilir mi? Ya da rastlantıyla bulursa, az zamanda onlara katlanılmaz bir yük olmaz mı? Delilik sıfatları sayesinde

[28] Tantalos, Jüpiter'in Tartaros'a atıp, sonsuz açlık ve susuzluğa mahkum ettiği Lydia kralıdır.

delilere kumanda etmek ya da boyun eğmek için başkalarından çok daha uygun olan, dünyaya pek yayılmış sevimli delilerden birisi, karılarına göz yumucu, dostlarına hoş, geri kalanlara hoşgörülü delilerden biri, insanlıkla herhangi bir ilintisi olan, her şeye katılmaktan gurur duyan delilerden biri tercih edilmez mi? Fakat şu sözde bilgeden bu kadar uzun uzadıya söz ettiğim için üzülüyorum. İnsanlara sağladığım yararları gözden geçirmeye devam edelim.

31

Bir insan, yüksek bir bekçi kulübesinden şairlerin dediklerine göre, ara sıra Jüpiter'in yaptığı gibi, diğer insanları seyrederek vakit geçirirse, sefil ölümlülerin hayatında her taraftan saldıran ne kadar çok afet görür! Kirli ve iğrenç bir doğum, zahmetli ve elemli bir eğitim, çevresinden gelecek tehlikelere maruz bir çocukluk, birçok inceleme ve çalışmalara boyun eğen bir gençlik, birçok katlanılmaz sakatlıklarla dolu bir ihtiyarlık, sonunda, dertli ve acı bir zorunluluk: ölüm. Bu talihsiz yaşam boyunca durmadan çevremizi saran sayısız hastalıkları, hiç durmadan bizi tehdit eden kazaları, birdenbire bizi ezen sakatlıkları: en tatlı anlarımızı hep berbat eden o acı zehiri buna katınız. Fakirlik, hapis, alçaklık, utanç, azap, pusu ihanet, dava, hakaret, hile... gibi, insanın hemcinslerinin başına sardığı belalardan henüz söz etmedim... Fakat nasıl saymalı?... Bunlar denizi kaplayan kum taneleri kadar çoktur. Hangi cinayetlerden dolayı insanlar bu belalara layık oldular? Hangi kızgın tanrı onları bu sefalet uçurumunda yaşamaya mecbur etmiş olabilir? Bunun hakkında ne düşündüğümü söylerdim ama, onu şimdi yapmaya izinli değilim. Kesin olan bir şey varsa, bütün bunlar üzerinde ciddiyetle düşünecek bir insan, Miletos kızlarının örneğini yazıklanılacak bir şey gibi görülmesine rağmen, onaylama eğilimi duyabilir.

Hayattan iğrendiklerinden dolayı kendilerini öldürmek hevesine kapılan insanlar kimlerdir? Bunlar özellikle kendilerini bilgeliğe vermiş kimseler değiller midir? Burada, Diogenes'lerden,

Ksenokrateslerden, Cato'lardan, Cassiuslardan ve Brutus'lardan bahsetmiyorum; Kheiron ki ölmezlikten yararlanabilirdi, ölümü tercih etmedi mi? Bilgelik bütün insanları eline alsaydı işte bakınız ne olurdu. Kısa sürede dünya boşalır, o vakit yeni bir adam yapmak için yeni bir Prometheus'a gerek olurdu. Fakat ben bütün bu dertleri birbirinden ayrı bin bir biçimde yumuşatmasını bilirim; ölümlülere cehalet ve gafleti dağıtırım; kâh daha mutlu bir talihin tatlı ümidini yollar, kâh ayaklarına sevimli ihtirasın bir günlük güllerini serperim. İyiliklerim onları büyüler ve ecel perisi eğirecek ipliği kalmamış, hayat onları kendiliğinden terk etmiş gibi olunca bile, hayat için en ufak bir tiksinti duymak şöyle dursun, onu bırakmaya yöneltmesi gereken sebepler ne kadar artarsa, onların da hayata bağlılıkları o oranda artmış olur.

Resim 16. Yakışıklı ve yaşlı erkek.

Benim iyiliklerim sayesinde, her yerde, yılların yükü altında ezilmiş ve artık bir insan yüzüne sahip olmayan birçok ihtiyarın hayata kuvvetle bağlı oldukları görülmektedir. Bunlar kekelerler, saçmalarlar, ağızlarında artık diş kalmamıştır; kel başlarında tek tük birkaç beyaz tel görünür, Yine de, hayatı öyle severler ki, delikanlı olabilmek için ellerinden geleni yaparlar. Kimi ak saçlarını boyatır, kimi kel kafasını, yabancı bir saç altında

saklar. Biri boşalmış çene kemiklerine, kendine benzeyen bir hayvanın dişlerini yerleştirir; diğeri bir genç kıza aşkından ölür, onun uğrunda en deneyimsiz ve en çılgın delikanlılardan daha fazla delilik yapar. Şu iki büklüm olan yaşlıların, bir ayakları çukurda olduğu halde başkalarına karı olacak genç bir kızı drahomasız almaları, bir övünç konusu olacak kadar yayılmıştır. Fakat daha da eğlenceli şey, ihtiyarlığın sanki canlılar arasından çoktan kovduğu şu çürümüş kadınları, şu cesetleri, her yerde mezar kokusu yayan, ama gene her an: "Dünyada en tatlı şey hayattır", diye haykıran şu murdar bir deri bir kemik kadınları görmektir. Kalpleri arzularla doludur, hâlâ tutulmuş oldukları "kudurganlıklarını" yatıştırmaktan başka bir şey düşünmezler, kendilerini helak eden ateşi para karşılığında söndürmeye gayret edecek yeni bir Phaon'u her tarafta ararlar. Durmadan süslenmekle meşgul olduklarından, yüzlerini düzgünce sıvarlar; günün bir kısmını ayna önünde geçirir, yılların doğaya yaptığı gizli hareketleri, her türlü araçla gizlemeye savaşırlar. Kâh gevşek ve iğrenç memelerini gösterirler, kâh titrek ve kırık sesleriyle havlayarak, âşıklarının dinçliğini uyandırmaya çalışırlar. İçerler, genç kızlarla dans eder ve onlar gibi âşıklarına aşk mektupları yazarlar.

Herkes bu çılgınlıkla alay eder; bunları yapanları deli ederler -gerçekten de öyledirler- onlar buna aldırmazlar. Kendilerinden memnun olarak, bir sefa denizinde yüzerler; uzun uzun yudumluyarak tatlı hazları tadarlar; özetlersek, kendilerine sağladığım mutluluktan yararlanırlar. Hele bunları komik bulanlar, gelip bana: hayatını böyle nefis bir delilik içinde geçirmek, gidip kendini asmaktan çok daha iyi değildir, desinler! Gerçi bütün bu deliliklerin namusu halkın nazarında berbat edilmiştir; ama ne önemi var? Namussuzluk, elbette hiç duymadıkları hastalıklardan biridir: bazen duyarlarsa, bunun verdiği nahoş duyguyu kovmayı başarırlar. Başınıza bir taş düşsün, işte buna dert denir! Ayıp, rezalet, namussuzluk, hakaret, ancak zarar vermesini isteyenlere zarar verir. Bir dert, onu önemsemeyene dert değildir. Herkes sana ıslık çalıyor; sen kendini alkışladıktan sonra sana ne? İşte, insanın kendini alkışlamasına sebep, sadece deliliktir.

Resim 17. Kızgın yaşlı kadın

Şimdiden filozofların itirazlarını duyuyorum: "Deli olmak, mutsuz olmaktır; bozulmuşluk, cehalet içinde yaşamaktır" -Fakat dostlar, bu insan olmaktır: doğumuyla beraber, aldığı eğitime uygun olarak yaşayana neden mutsuz diyeceksiniz anlamam. Bu tüm varlıkların kaderi değil *mi*? Kendi doğal halinde bulunan hiçbir varlık mutsuz olamaz; yoksa insan, kuşlar gibi uçmadığından, dört ayaklı hayvanlar gibi dört ayağı üzerinde yürümediğinden, boğalar gibi kafası boynuzlarla süslü olmadığından mutsuzdur, denebilir. Bunun gibi, güzel bir at, gramer bilmediğinden, börek yemediğinden dolayı mutsuzdur; akademik çalışma yapamıyor diye, boğanın talihsizliğine acımak gerekir denebilir. Fakat at gramerci olmamakla ne kadar mutsuz değilse, insan da deli olmakla o kadar mutsuz değil dir; çünkü delilik onun doğasına bağlıdır. Ama işte benim ince düşünceli akıllarım, bana yine itiraz ediyorlar. "tanrılar", diyorlar, "insana, doğanın vermediği şeyi zekâsıyla gidermesi için, bilim ve sanatların bilgisini verdiler." -Fakat rica ederim bana şunu söyleyiniz: böceklere, bitkilere ve en küçük çiçeklere gerekli olan şeyleri o kadar büyük bir derin görüşlülükle veren doğanın, o sevecen anaların, bilimler ve sanatlar insanın mutluluğu için şarttır diye düşündüğü halde bunları ona vermeyi unutmuş olması mümkün mü? Bilim ve sanat, doğrudan doğadan gelmezler.

Bunları Theut[29] adlı insan türünün düşmanı bir cin, insanlığı mahvetmek için icat etmiştir. Demek

[29] Mısırlıların Thoth (Tot) adlı tanrıları olmalı; sayıları ve harfleri bulduğu söylenir.

ki bilim ve sanat, herhangi bir faydası olmak bir yana, tersine insana zarar vermeleri için icat edilmişlerdir; bunu Platon'un söz ettiği, alfabenin bulunmasını yasak eden kralın örneği çok iyi kanıtlar.

Bilimler, insanın hayatına askıntı olan *diğer* afetler arasında dünyaya gizlice girerler. Onlar doğumlarını, bütün cinayetleri ve fesatları yaratanlara, yani isimlerini bu uğursuz bilimlerden alan demonlara borçludurlar.

Altın Çağ'ının insanları zararlı bilimleri hiç tanımazlardı; doğanın dürtülerine boyun eğerek içgüdülerine uyarlardı. Madem ki hepsinin bir tek dili vardı ve sadece birbirlerini anlamak için konuşurlardı, o halde gramer nelerine yarardı? Madem aralarında boş kavgalara yol açacak karşıt düşünceler yoktu, o halde tartışmaya ne ihtiyaç vardı? Hiçbir davası olmayan kimselerin, retorik neyine yarardı? Ahlakları temiz ve masum olan bu insanlar, cinayetleri cezalandırmak, ahlaksızlıkların önünü almak için bilge ve önleyici kanunlar yapmayı nasıl düşüneceklerdi? Bunlar tanrılarına saygıyla dolu olduklarından, doğanın sırlarını çözmeye, yıldızların uzaklıklarını, dönüşlerini, etkilerini bilmeye, her şeyin gizli nedenlerini keşfetmeye uğraşan o kâfirce meraka sahip değillerdir. Zavallı ölümlülerin zekâlarına doğa tarafından çizilen sınırları geçmeye yeltenince, cinayet işlemiş olacaklarına inanırlar. Göğün öte tarafında neyin bulunduğunu bilmek isteğine gelince, bu kafalarından asla geçmemiş olan bir çılgınlıktır.

Altın çağın masumiyeti azar azar bozulunca, muzır cinler, öncede söylediğim gibi, bilim ve sanatı icat ettiler. Önceleri bunların sayısı azdı; çok az

insan bunlarla meşgul olurdu. Sonra, Keldanilerin boş inançları ve Yunanlıların işsiz güçsüzlüğü, bunların çoğunu icat etti. Her biri zihinlere işkence kesildi. En önemsizlerinden biri olan gramer bile, tek başına bir adama ömrünce eziyet etmeye yeter.

Resim 18. Doktor sepetini gösteriyor.

33

Bütün bu bilimler arasında, faydalı olanlar soğduyuyla yani delilikle en çok ilgili olanlardır. Din Bilimciler açlıktan ölüyorlar, fizikçiler tembel, astrologlarla alay ediliyor, tartışmacılar hor görülüyor. Doktor ise, bütün bunlardan daha değerlidir. Sanatının zor olsa da, o ne kadar cahil, gafil, yüzsüzse, halkın hatta en zengin prenslerin güvenini de o oranda kolay kazanır. Zaten tıp özellikle çoğu hekimlerin bugün uyguladıkları şekliyle, bir çeşit yüze gülücülükten başka bir şey değildir; bu bakımdan da retoriğe oldukça benzer. Hekimlerden sonra, hukukçular sıradaki ikinci yere layıktırlar; hatta, hakça düşünülürse, birinci yeri istemeye layık değil midirler bilmiyorum. Her neyse, bütün filozoflar (kendime bunu söylemek istemem), onlarla alay etmekte, onlara eşek gözüyle bakmakta birbirleriyle anlaşırlar. Fakat bu âlemin işlerini keyiflerine göre düzenleyenler, gene bu eşeklerdir. Bu cahiller, gelirlerini artırırlar; oysa tanrısallığın bütün gizlerini bilen teolog, bir tabak kötü sebzeyi miskin miskin yer ve vücudunu kemiren haşaratlara karşı sürekli bir savaş vermek zorunda kalır.

Madem ki deliliğe yakın bilimler bizi, daha uzak olanlardan fazla mutlu eder, o halde bilimlerle hiç ilgisi olmayanlar, saf doğadan başka rehberleri olmadığından, mutludurlar. Onlar da insanlığa çizilmiş sınırlar içinde kaldıkça, bu sadık rehber tarafından terk edilmezler. Doğa onu örten ve engel olan her şeyin düşmanıdır ve doğanın etkin eserleri, sanat tarafından bozulmamış olanlardır.

Resim 19. Sevinen deli.

34

Doğrusu hayvanların en mutlusu, kural tanımadan ve özentisiz yaşayıp doğa kanunlarından başka kanun tanımayanlar değil midir? Arılardan daha mutlu, hayranlığımıza daha layık bir varlık var mı? Her ne kadar insan gibi beş duyuya sahip değillerse de, onların mimarisi, sizinkine sonsuz derecede üstün değil mi? Devletleri sizin filozofların tasarladıklarından bin defa daha mükemmel değil mi? Şimdi atı ele alalım. At, insanlığın felaketlerini paylaşır, çünkü, insanla beraber yaşadığından, duyguları insan duygularıyla bağlantılıdır. Onu savaşların ortasında görünüz kâh yenilginin utancından korkarak kendi kendini tahrik eder, tekmeler atar; kâh zafer arzusuyla dolu, ateşle ileriye atılır ve sonunda çoğu zaman yaralarla delik deşik can çekişen sahibinin yanında telef olur. Onu tutan şu gemleri, kanatan şu mahmuzları, ona hapishane vazifesini gören şu ahırları, durmadan eziyet veren, rahatsız eden şu kamçıları, değnekleri, dizginleri, yularları, kolanları; onu ezen mahveden her çeşit işi, gönüllü olarak kabul ettiği kul ve kölelikleri buna ekleyiniz. Böyleyken at, birçok prensi örnek aldı; intikam arzusu ona büyük bir budalalık yaptırdı. Sineklerle kuşların hayatı bin defa daha iyi değil midir? Bunlar insanların tuzaklarından kurtulmak şartıyla, doğanın tatlı dürtülerine kendilerini öylece terk etmekle, mutlu yaşarlar. Kafeslere kapatınız, sizin insan dillerinden kelimeler tekrar etmeye alıştırınız, kısa süre içerisinde büyülerini, doğal güzelliklerini nasıl yitireceklerini görürsünüz; güzelliklerini sadece doğaya borçlu olan şeylerin, sanatın yabancı süsleri altında gizlenen şeylerden pek üstün olduğu her bakımdan ne kadar doğrudur! Bunun için, ruh göçü yoluyla Pythagoras'ın şahsında bir filozof olan horozu, Lucian'ın horozunu, övmekten bıkıp usanmam. Bu horoz çeşitli durumlardan geçmişti. Erkek, kadın, kral, esir, balık, at, kurbağa, zannediyorum sünger de dahil, her şeyden tatmıştı. Son olarak, insanın en mutsuz hayvan olduğuna ve doğa tarafından bütün yeteneklerine çizilmiş sınırlardan dışarıya çıkmak istediğine hükmetti.

35

Bu horoz, ahmakları ve cahilleri bilginlerden ve büyük dâhilerden daha fazla takdir ettiğini, Gryllus, Kirke tarafından bir domuza çevrilince, bilge Odysseus'tan çok daha tedbirli davrandığını, bu kahramanla yeniden can sıkıcı rastlantılara maruz kalmaktansa bir ahırda rahatça homurdanmayı tercih ettiğini de söylerdi.

Masalların babası Homeros, bütün insanlara sefil dediğinde, bize bilgeliğin bir örneği olarak sunduğu Odysseus'a bahtı kara sıfatını taktığında, benim kanaatimden fazla uzaklaşmamışa benzer. Homeros bu sıfatı, deli olmak şerefine erişmiş olan. Paris'lere, Aias'lara, Akhilleus'lara hiçbir zaman vermemiştir. Acaba Odysseus'un neden bahtı bu kadar kara idi? Çünkü Palların fikrini sormadan bir şey yapmazdı ve doğanın kanunlarından elinden geldiği gibi, haddinden fazla bilgelik sahibiydi.

Evet, insanlar ne kadar bilgeyse, mutluluktan o kadar uzaktırlar. Delilerden, daha deli olduklarında, insan olduklarını unutur, tanrı gibi görünmek isterler; Titanların örneğine uyarak, bilim üstüne bilim, sanat üzerine sanat yığarlar ve bunların her birini doğaya karşı savaşmakta birer silah gibi kullanırlar. Yani insanlar, hayvanların cehaletine, deliliğine ellerinden geldiği kadar yaklaşmak, hal ve yapılarının üstünde hiçbir şeye girişmemekledir ki, kendilerine eziyet eden, üzerlerine yüklenen sayısız sefaletlerin hissedilir şekilde azaldığını göreceklerdir. Bakalım, Stoacıların kanıtlarını kullanmadan bir örnekle bu kanıtlanamaz mı?

Ey ulu tanrılar! Yeryüzünde, kendilerine deh, akılsız, budala, avanak gibi güzel adlar takılanlardan daha mutlu insanlar var mı? Belki burada ileri sürdüğüm şeyleri, çılgınca ve komik bulursunuz; fakat hiçbir şeyin bu kadar doğru olmadığına sizi temin edebilirim. Bunlar, ölümden hiç korkmazlar; bu da kuşkusuz küçük görülecek bir üstünlük değildir. Ne kötü bir vicdanın kemirici azaplarını, ne ahret masallarının diğer insanlara verdiği boş dehşetleri, ne de hayaletlerle cadıların sebep oldukları büyük korkuları tanırlar. Onları tehdit eden dertlerin korkusu, onlara gelebilecek olan iyiliklerin ümidi, ruhlarının dinginliğini hiçbir zaman, hatta bir an için olsun, bulandırmaz. Özetlersek, onların yürekleri, insan hayatını durmadan saran bir yığın derdin etkisiyle parçalanmaz. Onlarda ne utanma, ne korku, ne hırs, ne kıskançlık, ne şefkat vardır. Hayvanların budalalığına yaklaşacak kadar mutlu olduktan başka, Din Bilimcilera göre hatadan korunmuş olmak üstünlüğüne bile sahiptirler.

Ey, bütün insanların en delisi, sen bilgeliğe ermek istersin! Gece gündüz ruhunu parçalayan güçlükleri, kaygıları, biraz tart! Rica ediyorum. Bu bilgeliğin ömrünün her anına serptiği dikenlere bir göz at! O zaman takdirimi kazananları ne kadar çok dertten koruduğumu nihayet anlayacaksın! Daima neşeli ve memnun olan onlar, sadece, durmadan çalmak, şarkı söylemek, gülmek eğlenmekle kalmazlar, gülüp oynamaları, zevkleri bütün çevrelerine de saçarlar. Sanki tanrılar onları ancak insan hayatının tüm dertlerini gidermek için dünyaya bağışlamış! Bunun içindir ki bütün diğer şeyler hakkında farklı şeyler hisseden insanlar deliler hakkında birbirlerine uyarlar. Onları

ararlar, severler, okşarlar, korurlar, beslerler, düşkünlüklerinde yardım ederler, onlara ceza görmeden her şeyi yapma ve söyleme hakkı verirler. Bütün doğa onlara zarar vermekten o denli uzaktır ki, en yırtıcı hayvanlar bile, sanki masum olduklarını doğal olarak hissediyorlarmış gibi, onlara saygı gösterir ve hiçbir kötülük yapmazlar Delilere böylece saygı göstermek pek yerindedir; zira onlar, tanrılara ve özellikle bana adanmışlardır.

36

Esasında, büyük krallar, delilerle yaşamaktan haz duyarlar. Krallar arasında, deliler olmadan ne yiyebilen, ne gezebilen, ne de bir an yaşayabilen birkaç tane vardır. Onlara, gösteriş için yanlarında bulundurdukları, tatsız ve asık suratlı filozoflardan çok daha fazla değer verirler. Bu tercih, bence ne şaşılacak ne de anlaşılamayacak şeydir. Bu bilgeler prenslere söyleyebilecek sadece dertli ve nahoş şeyler bulurlar. Bilgileri ile övündüklerinden, bazen onların nazik kulaklarını sert ve dokunaklı gerçeklerle tahriş etmek cüretinde bile bulunurlar. Deliler, tersine, bin bir çeşit haz bulur buluşturur; her an onları eğlendirir, avutur, kahkahalarla güldürürler.

Resim 20. İmparator Maximilien soytarısıyla.

Fakat benim delilerimin hor görülmeye layık, diğer bir iyi nitelikleri de, bütün insanların biricik samimi ve doğru sözlüleri olduklarıdır. Oysa gerçekten daha güzel ne vardır? Alkibiades, Platon'da, gerçeği çocukluğun ve şarabın söylettiğini, istediği kadar desin; Euripides'in, şu güzel sözde, "deli, delilikler söyler," gayet iyi dile getirdiği gibi, bu şeref, sadece bana aittir. Delinin ruhunda ne varsa yüzünde yazılıdır. Ağzı bunu gizlemeden söyler; oysa, aynı Euripides'e göre, bilgenin iki dili vardır, biri gerçeği söylemek, diğeri gerektiğinde gizlemek için. Bilge, beyazı siyaha, siyahı beyaza çevirmek hünerine sahiptir; ağzı, hem soğuğu hem sıcağı üfler, sözleri de genellikle düşüncelerinden uzaktır.

Resim 21. Bir deliye takılan kadın.

Çevrelerini saran bütün debdebeye rağmen, prensler, kendilerine gerçeği söyleyecek kimseleri bulunmadığından ve gerçeği gizleyen yaltakçıları dost edinmeye mecbur olduklarından, bana mut-

suz görünüyorlar. "Fakat, denecek, prensler gerçekleri duymayı sevmezler, bunun için kendilerine hoş şeylerden ziyade doğru şeyleri söylemeye cüret edecek birtakım bilgelere rastlamak korkusuyla, bilgelerin meclisinden kaçınırlar" bunda sizinle beraberim, krallar gerçeği sevmezler. Fakat bu, delilerimin ağzından sadece gerçekleri değil, en açık hakaretleri zevkle dinlediklerine, bir filozofu asmaya yeten bir sözün, delinin ağzında onları eğlendirdiğine şaşmak için ayrıca bir sebeptir. Gerçeğin, aşağılama yapılmazsa, hoşa giden saf bir yanı vardır; tanrılar, aşağılamadan onu söyleme yeteneğini delilere vermişlerdir. Aşağı yukarı aynı sebepledir ki zevklere ve saçmalara doğal olarak çok eğilimi olan kadınlar, genellikle delilerle beraber olmaktan pek hoşlanırlar; bunda buldukları başka bir fayda da delilerle yaptıkları her şeyi - çoğu zaman ciddiyet işin içine epeyce karıştığı halde-oyun ve şaka diye kabul ettirmekten ibarettir. Fakat kadınlar, budalalıklarını boyayarak örtmek söz konusu olduğunda son derece hüner sahibidirler.

37

Delilerin mutluluğuna dönelim; hayatlarını sevinç ve zevk içinde geçirdikten sonra, ölümden korkmadan, onu hissetmeden, bu dünyadan cennete giderler; orada da bahtlı ruhları sıhhatli bir işsizlik içinde eh nefis hazları tadar.

Şimdi bana düşünebileceğiniz en bilge adamı verin; onu benim delilerimden biriyle karşılaştıralım. Bu adam, çocukluğunu ve gençliğini bilim öğrenmek için eziyet çekmekle geçirir; en güzel günlerini, uykusuz gecelerde, zahmetlerde, işlerde ziyan eder. Ömrünün bütün geri kalan kısmında en ufak bir haz duymaz. Her zaman fakir, sefil, dertli, neşesiz; kendi kendine bir yük, başkaları içinse katlanılmazdır; renksizlik, zayıflık, ihtiyarlık ve her nevi sakatlıklar, mesleğinin ortasında gelip üzerine yüklenir, nihayet o başka insanların yaşamaya başladıkları bir yaşta ölür. Gerçi, doğrusunu söylemek gerekirse, hiç yaşamamış bir insan için ölüm anın hepsi aynıdır. İşte, ünlü bilgenin görkemli tasviri.

38

Şimdi Stoa kurbağalarının bağırtılarını işitir yorum: Stoacılar şöyle der: "Hiçbir şey bunaklık kadar kahrolası değildir. Halbuki büyük delilik bunaklığa yaklaşır, daha doğrusu, bunaklığın ta kendisidir. Bir bunak nedir? Aklı karışmış bir insan değil mi?" Böyle düşünmek, saçmalamaktır. Bu itirazı da değerlendirelim; ancak Musalar beni terk etmemek şartıyla, ileri sürülen delil son derece ince, fakat sağduyu sahibi geçinmeyi o kadar isteyen tartışmacılar hiç olmazsa Sokrates'in Platon'da, bir Venüs'ü ikiye bölmekle iki Venüs; bir Cupido'yu, ikiye bölmekle, iki Cupido yapılır dediğini hatırlamalı. Sonuçta doğal olarak başka bunaklıklar olabileceğini de düşünmeliydiler. Gerçekten, bütün bunaklıklar uğursuz değildir. Böyle olmasa Horatius, "sevimli deliliğe tutulmuş değil miyim?" demezdi; Platon, hayatın en büyük nimetleri arasında, şairlerin, peygamberlerin ve âşıkların deliliklerini saymazdı; Sibylla, dindar Aeneas'ın girişimini delice olarak nitelemezdi. Demek ki iki türlü bunaklık var. Biri bu, ahretin lanetli kızıdır. Zalim Furia'lar, korkunç yılanlarını ölümlülerin kalplerine atıp savaşın çılgınlıklarını, doymaz bir altın hırsını, ayıp ve canice aşkı, baba katlini, aile içi ilişkiyi ve bu türden bütün diğer cinayetleri işlediğinde, ya da müthiş meşalelerini suçlu ölümlülerin cani ruhlarında çılgıncasına sallayarak, onlara eziyet ettiğinde, bu bunaklığı dünya yüzeyine yayarlar. Bir diğeri, birincisinden pek farklıdır. Görevi bütün insanlara mutluluk vermek olan bu tür, varlığını benden alır. Bu bunaklık ruhu kavrayan, hayatın bütün güç-

lüklerini, bütün kaygılarını, bütün acılarını unutturan, ömrü bir haz deryasına daldıran tatlı bir hülyadan ibarettir. Cicero'nun, Atticus'a yazdığı bir mektupta, pek çok belanın nahoş bilincini içimizden kovmak gücüne sahip olduğunda, tanrıların en büyük armağanı saydığı şey, işte bu tatlı hülyadır. Bilgelerin hüneriyle deliliklerin en tatlısından yoksun kılınan bir Yunanlının aramış olduğu, bu rüyadır. Tiyatroda günlerce oturmuş, dünyanın en güzel komedisini dinliyormuş gibi gülüyor, el çırpıyordu. Hâlbuki bir şey işitmiyordu. Toplum hayatının gereklerini yerine getiriyordu; iyi dost, şefkatli bir koca, hizmetkârlarına hoşgörülü bir efendi olan bu adam, tıpasız bir şişe gibi öfkeye kapılanlardan değildi. "Zalim dostlar! Bana iyilik edeceğinize, beni zevklerimden ayrı bırakarak, mutluluğumu oluşturan bir hayalden yoksun bırakıp, beni öldürüyorsunuz!" Böyle konuşmakta çok hakkı vardı; bu mutlu ve tatlı deliliğe, tıp tarafından yok edilmesi gereken bir hastalık gözü ile bakanlar, kabaca yanılıyorlardı; bunlar çöpün otuna, kendilerine bu ot yedirilenlerden daha çok muhtaçtılar.

Zaten duygularla, zihnin hayallerinin birer delilik olduğunu kesip atmadım. Sözgelimi, şaşı olduğundan bir katırı eşek sanan, ya da en berbat destana yüce bir şiirmiş gibi hayran olan bir adam, önce deli sayılmayacaktır. Oysa, düşüncesi, duyguları kadar karışmış olduğundan alışılmış örf ve âdetlere ters düşen bir bozukluğu sürekli olarak koruyan bir kimseye bu unvan kolayca verilebilir. Sözgelimi, bir eşeğin anırdığını her duyuşunda, nefis bir senfoni dinlediğini hayal eden, ya da sefalet ve adilik içinde doğmuş olduğu halde kendini Craesus[30] kadar zengin ve kudretli gören bir insan işte böyledir, denebilirdi. Bu cins delilik, çoğu zaman olduğu gibi, neşe ile beraber olunca, hem onu duyanları hem de kendileri deli oldukları halde başkalarında görenleri, çok eğlendirir. Kudretimin çoğu zaman zannedilenden çok daha geniş olduğu işte bundan anlaşılır. Her tarafta delilerin birbirlerine güldükleri ve böylece kendilerine karşılıklı sevinç verdikleri görülür. Çoğu zaman en delisi, daha az deli olana, daha samimiyetle güler.

[30] Karun kadar zengin.

39

Bence, ne kadar deliliğimiz varsa o oranda daha mutluyuz -fakat bana özgü olan delilikten dışarı çıkmamak şartıyla- bu cins o kadar genel ve o kadar yaygındır ki, ömrünün her saatinde bilge olan ve kudretimin herhangi bir etkisini ara sıra duymayan bir insanın, dünya yüzünde bulunduğundan şüpheliyim. Bütün fark şu; örneğin bir helvacı kabağını bir kadın sanan kimse her yerde deli olarak görülür. Çünkü bu cins deliliğe alışılmış değildir; oysa Penelope'den[31] daha iffetli bir karısı olduğuna inanmakla mutlu olan ve kadın birçok âşığına oldukça iyi davrandığı halde, tatlı aymazlığı içinde yaşayan bir insan hiçbir zaman deli olarak görülmez, çünkü bu, olağan bir şeydir; her kocanın başına gelebileceği söylenebilir.

Avdan başka şey sevmeyen insanlarda aynı sınıfa konabilirler; av borularının sert ve nahoş sesini, köpeklerin çirkin ulumalarını işitmek pek büyük bir zevktir.

Bunlar, köpeklerinin sidiğini, sanki misk kokusuymuş gibi, şehvetle koklarlar. Bir vahşi hayvan parçalamak ne zevktir! Öküzlerin ve koyunların uzuvlarını kesmek, koparmak, ayak takımına bırakılan sıradan bir uğraşıdır; fakat vahşi bir hayvanın titreyen uzuvlarını koparmak, ancak kahramanlara mahsus soylu ve şanlı bir etkinliktir. Bu heybetli tören diz çökerek, baş açık, bu işe tahsis edilmiş bir bıçakla (başkasını kullanmak cinayet olur), belirli hareketlerle, bir çeşit dini tören

[31] Odysseus'un sadakati ile ünlü karısı.

edasıyla yapılır. O sırada hazır olanların hepsi, kurban kesenin etrafında sıralanmış olarak, saygılı bir sessizlik içinde, belki bin defadan fazla görmüş oldukları bu sahneyi, fevkalade güzel ve yeni bir şeymiş gibi hayranlıkla seyreder. Ne mutlu o ölümlüye; hayvanın etinden bir parça tatmasına izin verilmiştir. Bu, ailesinin en şanlı lâkaplarından biri gibi baktığı bir onurdur. Bu gibi avcıların bütün kazandıkları, sonunda takip ettikleri ve yedikleri hayvanlara yakın derecede vahşi olmalarıdır. Buna rağmen gerçekten krallara layık bir hayat sürdüklerine inanırlar.

Resim 22. Avın verdiği zevk

Avcılara benzeyen bir diğer çeşit deli de, bina yaptırmak konusunda iflah olmaz bir tutkunun pençesi altında bulunanlardır. Bunlar yaptıklarını yıkar; yıktıklarını yaparlar; durmadan dört köşeleri yuvarlağa, yuvarlakları dört köşeye çevirirler, sonunda esaslı surette mahvolurlar; ne evleri, ne

de yiyecek ekmekleri kalır. Ne önemi var? Hiç olmazsa gayet mutlu birkaç yıl geçirmişlerdir.

Sonra, simyacılar gelir. Kafaları daima yeni sırlarla dolu olarak nesnelerin niteliğini değiştirmeye çalışırlar. Madenleri değiştirmek isterler ve dağdan tepeden giderek, hiç keşfedemeyecekleri varlığına inandıkları, bilmem hangi özsuyunun peşinde koşarlar. Tatlı bir ümidin dumanlarıyla sarhoş olduklarından, ne zahmetten ne de çalışmaktan kaçınırlar. Her gün kendilerini hoşça aldatan yeni bir sapkınlık icat etmekte olağanüstü verimli olan düşünceleri, onları öyle bir sefalete götürür ki, en küçük fırına bile ellerinde para kalmaz. Bu hale bir kere düşünce de, tatlı rüyaları onları terk etmez. Bütün çabalarını, artık izleyemedikleri mutluğun peşinde koşmaları için başkalarını kışkırtmakta kullanırlar, bu son çareden yoksun olsalar da şu güzel sözü düşünerek yeteri derecede avuntu bulurlar: Büyük işlerde, cesaret etmiş olmak yeterlidir. Belki o zaman insana bu kadar büyük bir girişimi başarmak için yeterli ömür verilmediğine yazıklanırlar.

Resim 23. Zar atanlar.

Kumarbazlara gelince, onları delilerim arasında saymalı mıyım bilemiyorum. Her gün sundukları seyirden daha delice ve daha komik bir şey yoktur. Bazen aralarında öyleleri görülür ki, bunlar zarların sesini işitince, kalplerinin attığını ve çarptığını duyarlar. Bazıları da, kazancın tatlı hayaliyle sürekli aldanarak talihlerinin gemisini gelip rastlantının tehlikeli kayasına çarptırır ve parçalarlar; kazadan çırılçıplak kurtulanlar sonunda dolandırıcı olurlar. Fakat garip bir namus anlayışı ile kendilerini soyanları aldatmaz, başka oyuncuları aldatırlar. Kuvvetten düşmüş ve neredeyse kör birtakım ihtiyarların, burunlarında gözlük, hâlâ oynadıkları görülür; bazı ihtiyarlar da iyice hak ettikleri gut hastalığı parmaklarını kaskatı edince, birine para verip kendileri için zar attırırlar. Kumarbazlar da bu nedenle elbette benim delilerimdirler. Lakin, çılgınca bir hırs kumarbazları o kadar sık yakalarlar ki, onları Furia'lara gönderirsem sanırım daha iyi olur.

40

Şimdi, kesin olarak tamamen bizden kimselerden, mucizelere ve olağanüstü şeylere ait şu komik masalları dinleyen ve anlatanlardan söz etmek istiyorum. Gerçek hayatlara, ruhlara, cadılara, cehennem ye bu tür başka olağanüstü şeylerin hepsine ait ve bütün şu inanılmaz hikâyeleri, ne büyük zevk ve ne kadar istekle dinlerler! Anlatıcı akla yakın olmaktan ne kadar uzaklaşırsa, dinleyicilerini o derece etkileyeceğinden ve onların aç kulaklarını hoş bir tarzda gıdıklayacağından emindir. Bununla beraber, bütün bu şeylerin ancak söyleyen ve dinleyenlerin can sıkıntılarını gidermekten ibaret olacağı sanılmamalı; bunların daha derin bir faydası vardır: Rahiplerin ve keşişlerin tencereleri bunların sayesinde kaynar.

Resim 24. Bir deli Saint Christophorus'a dua ederken.

Bu delilerle, azizlerin koruyuculuğuna çılgınca sığınarak tatlı ümitlerle oyalananlar arasında büyük bir fark yoktur. Biri, sabahleyin Hıristiyanların Polyphemos'u olan, Christophorus'un[32] bir tasvirini ya da dev gibi heykelini görmek mutluluğuna erişirse, gün boyu hiçbir kötülük olmayacağına inanır. Bir diğeri, savaştan sağ çıkacağından emin olur. Savaştan önce Barbara'nın[33] heykeline küçük bir duada bulunmuştur. Bir üçüncü, yakında zengin olacağından şüphe etmez: haftanın belirli günlerinde, Aziz Erasmus'un[34] tasvirini ziyaret etmekte, tasvirin önünde küçük mumlar yaktırıp küçük dualar mırıldanmakta hiç kusur etmez. Birileri de, kendileri için Ayenlerin Herakles ve Hippolytos'un[35] yerini tutan bir Aziz Georgius[36] uydurmuşlar. Bunun atını kıymetli tokalar ve koşumlarla süslüyorlar; tanrıların Styks üzerinde yemin ettikleri gibi miğferine yemin edecek kadar saygı duydukları bu suvariye yaptıkları ibadeti neredeyse ata da yapacaklar. Papa'nın verdiği af belgelerine bel bağlayanlara ne diyelim? Bunlar, bu belgelerin etkisinden o kadar ümitlidirler ki arafta geçirecekleri zamanı kum saati ile sayar, bu sürenin asırlarını, yıllarını aylarını, günlerini ve saatlerini matematiksel cetvellerle doğru hesap ederler.

---

[32] Aziz Christophorus (3. yüzyıl): Efsaneye göre iri cüsseli olduğundan dev Polyphemos'la karşılaştırılır.

[33] Azize Barbara (3. yüzyıl): Savaşçıların koruyucusudur.

[34] Aziz Erasmus (4. yüzyıl): Hasta olunduğunda denizcilor tarafından yardıma çağrılır. Burada zenginlikle bağdaştırılmış.

[35] Aziz Hippolytos'un iki atın arkasında sürüklenerek şehit olduğu söylenir; çünkü Hippolytos (Theseus'un oğlu), Posedion'un gönderdiği deniz canavarından atların ürkmesiyle ölmüştür.

[36] Aziz Georgius'un ejderhayı yenmesi Herakles'in Lerna ejderini yenmesiyle eş tutulmuştur.

Hilekâr ve sıradan bir sofunun kendi zevki ya da çıkarı için icat ettiği bazı muskalara, bazı büyülü dualara güvenle dolu olarak zenginlikler, şan ve şeref, zevkler, güzel yemekler, bozulmaz bir sağlık, uzun ömür, dinç bir ihtiyarlık veya gökte İsa'nın yanında yer bekleyen şu ötekilere ne dersiniz? Bu son şerefe gelince, onlar bundan elden geldiği kadar geç yararlanmak isterler. Ancak, bu dünyanın zevklerini, tamamen terk ettikleri, zevklerin bir tekini bile alamadıkları zaman cennetin ölümsüz hazzını tatmaya razı olurlar.

Bir tacir, bir asker, bir hâkim yaptığı çapulculukların kendisine sağladığı para yığınından tek bir sikke ayırıp şu dindarlık saçmalarına kullansın. Fazlasına gerek yok: hemen hayatının bütün pisliklerinden ruhunun temizlendiğine inanır. Yalan yere yeminleri, hayâsızlıkları, kavgaları, sefaletleri, cinayetleri, ihanetleri, hilekârlıkları, her şeyi, o küçük para sikkesi temizlenmiş olur. O kadar iyi temizlemiştir ki, adam bunlara yeniden başlamaktan başka bir işi olmadığını inanır.

Her gün Mezmurlardan birkaç ayeti ezbere okuyarak cennete gideceklerini zanneden insanlardan daha delileri, dolayısıyla daha mutluları bulunabilir mi? Söylenene bakılırsa, bu ayetlerin büyülü özelliğini bulan, alaycı bir şeytanmış. Kurnazdan çok hoppa olan bu şeytan, Aziz Bernardus önünde bu güzel sırra sahip olmakla övünecek kadar tedbirsizlik etmiş; fakat kendinden daha kurnazına çatmış ve keşiş şeytanı yakalamış. Bununla beraber, duyunca kızarmaktan kendimi güç alıkoyduğum bütün bu çılgınlıklara, sadece halk değil rahipler ve din bilginleri de inanır.

Resim 25. Şeytan ve Saint Bernardus

Aynı şekilde deli ve mutlular de çeşitli ülkelerin koruyuculuğuna yükseltilen azizlerdir. Her küçük ülkenin özel törenlerle kutsadığı, kendine özgü erdemleri bulunan, koruyucusu var. Örneğin, biri diş ağrılarını iyileştirir, diğeri lohusa kadınların imdadına yetişir; bir diğer aziz, çalınmış eşyayı geri verdirir, öteki, deniz kazasından korur, bir başkası koyun sürülerine göz kulak olur, ilah... Bu aziz koruyucuların bütün hünerlerini burada bildirsem, sözümü asla bitiremezdim. Bazıları vardır ki, bunlar, kendi başlarına birkaç erdeme birden sahiptirler. Örneğin Tanrının anası böyledir. Halk ona oğlundan daha fazla kudret atfeder.

41

Fakat insanlar, bu tanrısal koruyuculardan, delilikle ilgisi olan şeylerden dışında şeyler isterler mi? Bazı tapınakların duvarlarını, kubbelerini dolduran o kadar çok adak arasında tek bir tane varmı ki, delilikten kurtulmuş ya da bir parçacık daha bilge olmuş olmak dolayısıyla oralara asılmış olsun. Biri, bir deniz afetinden kurtulmuştur; öteki göğüs göğüse dövüşürken aldığı önemli bir yaradan iyileşmiştir. Beriki, savaşın hararetli anında, cesaretli olduğu kadar talihli bir tarzda kaçtığından dolayı, öteki, asılmışken hırsızların dostu bir azizin etkisiyle darağacından düştüğünden ve bütün gayretiyle yolcuları soymaya yeniden başlayabildiğinden dolayı Tanrıya şükreder. Burada hücresinin kapısını zorla kırıp adaletin elinden kaçan bir suçlunun adağını, şurada, sıtmadan doğal olarak iyileşip, hastalığın daha uzun sürmemiş olmasından dolayı kızan hekimin açgözlülüğünü aldatmış olan bir adamın bağışını görüyoruz. Bu kimse kendine ölsün diye verilen bir zehirde ilaç bulmuş; bu yüzden heba olan parasına ve zahmetlerine acıyan karısı büyük bir keder içinde; arabası devrilen şu adam, atlarını evine sağ salim getirmek mutluluğuna erişmiş; bir başkası, bir binanın üstüne çöken yıkıntısı altında ezilmediğinden olayı bir azize teşekkür etmiş, sevgilisinin kocası tarafından baskına uğrayan bir âşık, vartayı atlattıktan sonra bu mutlu serüvenin anısını kutsamış. Bunların hiç ama hiçbiri henüz, delilikten kurulabildiklerinden dolayı tanrıya teşekkür etmiş değildir. Bu delilik o kadar tatlı, o

kadar hoştur ki, insanlar, onu kaybetmektense her şeyden vazgeçmeye hazırdırlar.

Fakat, boş inançların engin denizine niye açılayım? Vergilius'un dediği gibi, Tanrıdan yüz ağız-dil ve demir gibi bir ses almış olsaydım bile yeryüzündeki bütün delilik türlerini analiz etme konusunu sonuna kadar başaramazdım. Gerçekten, bütün Hıristiyanların hayatı bu türden delilikle doludur. Bu çılgınlıklara rahipler izin verirler, hatta bunları kışkırtırlar. Çünkü bu sayede elde edebilecekleri çıkarı çok iyi bilirler.

Bütün bu deliliklerin ortasında, rahatsız edici bir bilge kalkıp şu gerçekleri duyursun: "Bilgece yaşayarak kazalardan sakınırsınız, günahlarınız, yalnız rahiplere verdiğiniz para ile değil, fakat günah korkusu, göz yaşları, uykusuz geceler, dualar, oruçlar ve bütün diğer "iyi ahlak gösterirseniz" bağışlanır. Şu veya bu azizin hayatını taklit ederek onun koruyuculuğuna hak kazanırsınız." Böyle bir adamın gevezelikleri, ruhları ne kadar tatlı sapkınlıklardan toptan yoksun eder. Bu adam vicdanlara nasıl bir karışıklık sokar! Bir düşünün!

Resim 26. Kendini beğenmiş asil genç

Hayattayken kendi cenaze törenini en ince ayrıntıya kadar düzenleyen, alaya katılacak meşalelerin, davetlilerin, para ile tutup kendisi için ağlayacak olanların sayısını belirleyen delileri de bir önceki sınıfa sokalım. Bunlar sanki mezardayken debdebeli cenaze alaylarının zevkini tadacaklarmış ya da cesetleri bu görkemli cenaze töreni olmadan gömülseymiş, ölmüş olmaktan utanacaklarmış gibi. Bunlar için ölüm sanki, protokol müdürlüğü mevkisiymiş ve kendileri de şimdiden törenler ve ziyafetler düzenlemeyi öğrenmeliymişler gibi.

42

Çeşitli sınıflardan delilerin hepsini büyük bir acele ile gözden geçirirken, ayak takımının en aşağılığının ahlak ve eğilimlerine sahip olmakla beraber soyluluklarının boş unvanlarını övmekten geri durmayan kimseleri de unutmayalım. Biri Aeneas'tan, diğeri Brutus'tan, bir üçüncüsü Artus'tan geldiğini söyler. Atalarının heykel ve resimlerini her yerde sergilerler. Atalarının ve atalarının babalarının can sıkıcı silsilesini durmadan size tekrar ederler. Ağızlarında eski ad ve lakaplardan başka bir şey yoktur ve bütün uzun sözlerine rağmen onlar ancak heykeller kadar budala ve açıkça belli olan görünüşlerinden çoğu zaman daha da değersiz kimseler olarak görülürler. Bütün bunlara rağmen, onlar bile mutlu bir hayat geçirir. İnsan adına bile layık olmayan bu ahmak hayvanlara birer tanrı gibi boyun eğecek kadar deli kimseler bile bulunur.

Resim 27. Kuklalarını hayranlıkşa seyreden deli.

Ama burada özsaygının mutlu kıldığı bir ya da iki tür deli ile neden yetineyim? Özsaygı her tarafa bin bir tarzda mutluluk yaymıyor mu? Biri maymundan daha çirkin olduğu halde kendini Niera kadar güzel zanneder. Diğeri kendini bir ikinci Eukleides olarak görür. Pergel yardımıyla bile olsa birkaç eğri çizmeyi başarmıştır. Bir üçüncü müziğe, kılıktan yana doğanın en büyük sillesini yemiş eşekten daha fazla yeteneği olmadığı, sesi horozun sesi kadar berbat olduğu halde, Hermogenes[37] kadar iyi şarkı söylediğini sanır.

Yukarıdakiler kadar hoş bir delilik türü de hizmetlerinde bulunanların erdem ve hünerleriyle - sanki Tanrı bunları kendilerine bahşetmiş gibi- gururlanan ve övünenlerin deliliğidir. Seneca'nın söz ettiği şu mutlu zengin işte böyle idi. Bu adam ne zaman bir masal anlatsa, yanında daima, isimleri kendisine fısıldayacak hizmetçiler bulundururdu. Hayatı artık bir soluk nefesten ibaretken en ünlü pehlivanlarla güreşme cesaretine sahipti. çünkü yanındaki bütün tutsakların gücüne sahip olduğuna inanırdı.

Burada güzel sanatlarla uğraşanlardan da söz edelim mi? Bunların hepsinde özsaygı o kadar doğaldır ki, aralarında dâhilik sanını terk etmektense babadan kalma küçük servetlerinin tamamını terk etmeye razı olmayacak bir kişi bile yoktur. Özellikle, aktörler, müzisyenler, hatipler ve şairler böyledirler. Ne kadar az hüner sahibiyseler, o derece gururludurlar. Bununla beraber, bütün deliler, kendilerini alkışlayan başka deliler bulurlar. Bir şey ne kadar sağduyunun karşıtı ise, o kadar çok hayranı kendine çeker; en kötüsü, her

[37] Sardıslı ünlü sanatçı.

zaman çoğunluğu okşayan şeydir; bundan da doğal bir şey yoktur, madem ki, size daha önce dediğim gibi, insanların büyük çoğunluğu delidir, madem ki en cahil sanatkârlar küçük kişiliklerinden dolayı memnun ve çoğunluğun hayranlığına erişmişlerdir, sonuçta kendi değerleri hakkında olumlu fikri ortadan kaldırmaktan, onları daha alçakgönüllü yapmaktan ve hayranlarının sayısını azaltmaktan başka bir şeye yaramayacak olan gerçek hünerleri kazanmak için sonu gelmeyen zahmetlere katlanırlarsa, pek yanlış hareket etmiş olurlar.

43

Doğa, özsaygının mutlu armağanlarını sadece bireylere vermez. Genellikle her kavim, her millet, hatta her şehir bunlardan oldukça bol nasibini almıştır. İngilizler, güzel adam, iyi müzisyen ve ziyafetlerinde cömert olmakla övünürler. İskoçyalılar, asaletleri, unvanları, krallarının hanedanı ile olan akrabalıkları ve skolastik tartışmalardaki olağanüstü incelikleri ile iftihar ederler. Fransızlar, nezaket iddiasındadırlar; Parisliler, özellikle Sorbonne'larında en bilimsel teoloji okuluna sahip olmakla gururlanırlar. Edebiyat ve retorik sanatına sadece kendilerinin sahip olduklarına inanan İtalyanlar, kendilerini dünyanın barbar olmayan tek kavmi sanırlar.

Resim 28. Yahudilik

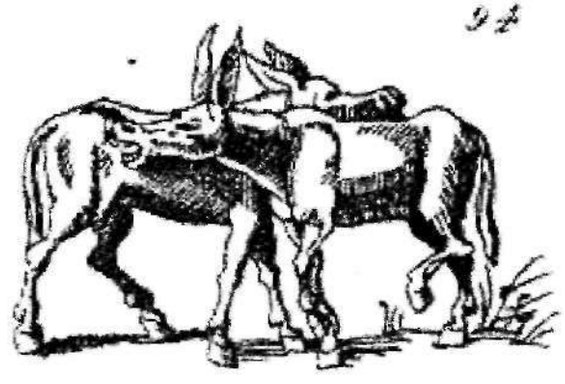
Aralarında bu tatlı yanılgıyı en hızlı yayanlar Romalılardır; eski Romalıların büyüklüğünün varisleri ve onlardan bir şeyler aldıklarına iyice inanırlar. Venedikliler, asaletlerini düşünmekle, Yunanlılar bilimlerin kurucuları olduklarını düşünüp eski kahramanlarının sıfatlarını taşımakla mutludurlar. Türkler ve yeryüzünün dörtte üçünü kaplayan sayısız barbarlar, doğru dine girmiş olmakla övünürler. Boş inanç sahibi alçaklar saydıkları Hıristiyanlara tepeden bakarlar. Çok daha mutlu olan Yahudiler meşinlerini tatlı tatlı bekleyerek yaşar ve bu arada Musa'nın dinine bağlı kalırlar. İspanyollar dünyanın en büyük askerleri geçinirler. Uzun boylu olmakla övünen Almanlar, sihirden anladıklarını, büyük sihirbaz olduklarını iddia ederler.

Resim 29. Türklerin dini

44

Bu kadarı yeter. Özsaygının nasıl her yerde en tatlı zevkleri, hem ayrı ayrı şahıslara hem de bütün insanlara birden saçtığını size göstermek için bu kadarı kâfidir. Bu özsaygının kendine tıpatıp benzeyen bir de kız kardeşi vardır; yüze gülücülüktür. Öyle ya, kendisinin yüzüne gülücülük özsaygıdır, başkasının yüzüne gülmek ise yüze gülücülüğün kendisidir. Gerçi bugün yüze gülücülüğün oldukça kötü bir ünü vardır, fakat bunu sadece, varlıklardan çok adlara dikkat eden kimselerde görüyoruz. Bunlar, yüze gülücülüğün sadakatle beraber yaşayamayacağını düşünüyorlar, aldanıyorlar. Hayvanlar bile onlara bunun aksini kanıtlayan örnekler verebilirlerdi. Köpekten daha çok yüze gülen aynı zamanda daha sadık bir hayvan var mı? Sincaptan daha okşayıcı, aynı zamanda insana daha dost bir hayvan var mı? Bu örnekler, onları inandırmak için yeterli olmalıdır. İsterlerse kükreyen aslanların, kaplanların, yırtıcı parsların insana bu masum hayvanlardan daha fazla iyiliği olduğunu iddia etsinler. Birtakım zavallıları berbat, maskara etmek için hainlikle alaycılığın kullandıkları bir tür barbarca yüze gülücülük de vardır. Bunu çok iyi bilirim. Fakat benim yanımda bulunanın bu gibi nefrete layık nitelikleri yoktur; hoş görünme ile tatlılığın kızı olan bu yüze gülücülük erdeme, Horatius'un bahsettiği erdemin tam karşıtı şu somurtkan, çekilmez adamcıklıktan daha çok yaklaşır. Cesareti canlandırıp, sıkıntıları giderir, gevşeklikten kurtarır, ahmaklığı mahveder, acıyı hafifletir, yürekleri yumuşatır, hiddeti yatıştırır. Geçici sevgiye gün ve bağlılık verir. Çocukları, bilimlerin öğrenilmesine özendiren, sevimliliği ile en hüzünlü ihtiyarların bile içini açan, övmenin hoş kılığına bürünmüş olarak prenslere, gücendirmeyecek öğütler ve dersler verdiren odur. Özetle, bütün insanlara, kendileri hakkında iyi bir kanaati ve gereken sevgiyi verir. Mutluluğun en büyük kısmı budur.

Şu iki katırın nasıl bir zevkle sürtüştüklerine bir bakınız. İşte söz söyleme sanatının önemli bir kısmı, tıbbın pek büyük bir kısmı ve diyebilirim ki, bütün şiir bundan ibarettir. Sonuçta hayatın bütün tatlılığını yapan budur.

45

Belki de bana: "Aldanmış olmak büyük bir derttir" diyeceksiniz; tam tersine, "Aldanmamış olmak pek büyük bir derttir" demelisiniz. İnsanların mutluluğunu nesnelerin kendinden ibaret görmek, çılgınlığı aşırıya vardırmaktır. Bizi sadece kanaatlerimiz mutlu eder. Dünyada her şey o kadar karanlık ve değişkendir ki, hiçbir şeyi kesin olarak bilmek mümkün değildir. Bir şey bilmek mümkün bile olsa bu, hemen hemen her zaman hayatta mutlu olmak pahasına elde edilir. Bunu, bütün filozofların en az küstahı olan aziz dostlarım Akademiacılar pek güzel işaret etmişlerdir. Özetle *insanın doğası öyledir ki, efsaneler onun üzerinde* her zaman etkilidir. Buna açık ve elle tutulur bir kanıt ister misiniz? Vaaz edilirken kiliselerinize gidiniz. Hatip ciddi bir sorundan mı söz ediyor? Kiminin içi sıkılır, kimi esner, kimi uykuya dalar; fakat çoğu kez olduğu gibi, yaygaracı (affedersiniz vaiz demek istiyordum) usturuplu bir eda ile eski bir kadın nine masalı anlatmaya koyulsun, dinleyenler o anda tavır değiştirirler: uyanırlar, doğrulurlar, dinlerler, göz kulak kesilirler. Kilisenin büyük törenlerinde de böyledir. Aziz Georgius, Christophorus, ya da Barbara gibi kilisenin efsanevi ve şairane bir azizi mi kutsanıyor? Bütün halk, kutsanan Petrus, Paulus ya da bizzat İsa bile olsa, bu kadar hürmet, dindarlık göstermekten uzak olurlar. ancak bütün ayrıntılara girişmeğe gerek yok.

Kanaatlerin verdiği zevklere dönelim. Bunlar zevklerin en kolay elde edilenleri değil midir? En

değersiz bilgileri - gramerin esasları bile olsa elde etmek için çoğu zaman ne kadar çok zahmet, ne kadar çok çalışma gereklidir. Kanaat tersine, kendiliğinden önümüze çıkar, sanki onu soluyormuşuz gibi; buna rağmen kanaat, nesnelerin hakiki bilgisi kadar, hatta ondan daha fazla yardım eder. Rica ederim, bana şunu söyleyiniz: "bir insan, pis kokusuna dayanamadığımız, kokmuş bir parça pastırmayı, tanrıların yemeği imiş gibi büyük bir zevkle şapırdata şapırdata yerse, yemeğinin fena tadı, onun duyduğu hazdan bir şeyi azaltır mı? Bunun tam tersi olarak bir başkasının en nefis yahnileri gördüğünde midesi bulanırsa, bu yemeklerin güzel lezzeti ona bir haz verebilir mi? Son derece çirkin bir kadın, kocasının gözünde Kythera[38] tanrıçası kadar güzelse, bu koca bir Helena'ya sahipmiş gibi mutlu değil midir? Bir insanın, cahil ve kötü bir ressam tarafından yapılmış taklit bir tablosu olsun. Fakat o bu tablonun Apelles'in yahut Zeuksis'in[39] eseri olduğuna inansın; bu tatlı yanılgıya kapılarak onu hayran hayran durmadan seyretsin. Bu adam o büyük adamların bir şaheserini çok pahalıya alıp da onda olağanüstü ve hayranlığa layık hiçbir şey bulmayan bir kimseden çok daha fazla haz duymaz mı? Bir adaşım vardı. Bu zat evlendikten bir müddet sonra, karısına bir kutu dolusu sahte elmas, hediye etti. Şakadan çok hoşlandığından, bunlar pek ince bir türden, nadir bulunur diye karısını kandırdı. Peki karısının mutlu olması için nesi eksikti? Bu ufak cam parçalarını hayranlıkla seyrederken, kadının gözleri ve zihni, sahte değillermiş gibi memnun

[38] Şiir dilinde bu adanın adı, aşkın alegorik vatanı demektir.
[39] İki yunan ressamı

değil miydi? Sanki dünyanın en büyük hazinesiymiş gibi, saklamaktan büyük bir zevk duymuyor muydu? Oysa kocası, böylece büyük bir masraftan kaçınmış oluyor ve karısının düştüğü hatadan zevk duyuyordu; kadın ise çok pahalı zannettiği bu hediyeden dolayı kocasına karşı minnettarlık duyuyordu.

Resim 30. Ressam Apelle Anadyomene Venüsün resmini yapıyor.

Rica ederim, bana şunu söyleyiniz: Platon'un bir mağarada nesnenin ancak gölgelerinin ve görüşlerinin bilgisine sahip olarak tasarladığı deliler, hallerinden memnunsalar ve bu memnunluklarını haykırırlarsa bu mağaradan çıkıp nesneyi olduğu gibi gören bilgeden daha mutlu değil midirler? Lucian'ın bahsettiği eskici, bütün hayatını kendini zenginliklere boğan hayırlı rüyanın hoşlukları içinde geçirseydi, fazla bir şey isteyebilir miydi? Yani bilgelerle deliler arasında hiçbir fark

yoktur. Bir fark varsa bile, bu tamamen deliler lehinedir; çünkü, öncelikle, salt kanaatten ibaret olan mutluluklarının maliyeti çok azdır. Sonra, bu mutluluk onlarla çok daha fazla kimse arasında paylaşılır. Paylaşılamayan mutluluktan alınan haz, gerçek bir haz değildir.

46

Pekala, bilgelerin sayısının ne kadar azdır, bilir misiniz? Yunanistan yüzlerce yıl içinde yedi tane yetiştirdiğini söyleyerek gururlanır; doğrusu, bunlar yakından incelendiğinde, içlerinde bir yarı bilge hatta bir üçte bir bilge varsa ölmeye razıyım. Bakkhos'u överken, onun hakkında söylenen sözlerin en şanlısı kuşkusuz, kuruntuları, endişeleri, yaptığı zulümlerdir. Fakat bu uzun sürmez, sarhoşluğun sersemliği geçer ve kederler koşa koşa dönerler, insanlara benim sağladığım mutluluk çok daha tam, çok daha tatlı değil mi? Ben onlara bedavadan sürekli bir sarhoşluk veririm. Ruhları durmadan zevk denizinde yüzer.

Ben bağışlarını sadece ölümlülere dağıtan diğer tanrılara nazaran daha yüce gönüllüyüm. Bir tek kişinin iyiliklerimden yoksun kalmasına dayanamam. Bakkhos, cesarete ilham veren, kederleri dağıtan, kalpleri ümit ve sevinçle dolduran o hoş içkiyi her yerde yetiştirmez; Venüs güzellik armağanını nadiren bağışlar; Mercurius ise hitabet yeteneğini daha nadir bağışlar. Zenginlikler Herakles'in birkaç dostu üzerine yağar; Mars, bazen iki düşman ordusunun dileklerini duyar, fakat ne bir tarafın, ne öte tarafın dileğini yerine getirir; Apollon çoğunlukla, oraklarına başvuranlara verdiği cevaplarla hüzün yaratır; Jüpiter, bazen yıldırımıyla vurur. Phobos, ara sıra dünyaya veba gönderir; Neptün'ün derin uçurumlara yuvarladığı gemiciler, limana yönelttiklerinden daha çoktur; Plüton, kavga, eziyetler, sıtmalar ve daha başka birçokları gibi Tanrı'dan çok cellat olan

muzır tanrılar hakkında fazla bir şey demiyorum. Tanrıların ancak gözdelerinden birkaçına dağıttıkları o nimetleri bütün insanlara yayan sadece benim, yani burada açıkladığım delilik'tir.

Resim 31. Jüpiter Ate'yi Olympostan atmadan önce döverken.

47

Bunun için de ne bir adak, ne dua isterim. Ölümlüler, dinimin herhangi bir törenini ihmal ettiğinde kızmam. Tövbe kurbanı da istemem. Tanrıları yağlı bir kurbana davet edip beni çağırmaya tenezzül etmeyen bir adamdan öç almak için göğü ve yeri işe karıştıramam. Gerçekten diğer tanrıların hepsi, bu saçmalıklar konusunda öyle titizdir ki, bütün bu dini saygı gösterilerinde bulunmaktansa, onları oldukları yerde bırakmak belki daha faydalı, daha güvenli bir iş olurdu. Bu tanrılar, daima dertli ve neşesiz, kırılmaya gücenmeye hep hazır kimselere benzerler. Öyle ki onlarla teklifsizce yaşamaktansa, onları düşman edinmek daha iyidir. Şimdi şöyle, diyeceksiniz, "kimse deliliğe kurbanlar sunmaz, kimse ona tapınaklar yapmaz"; size önceden söyledim, bu kadar nankörlüğe biraz şaşıyorum; fakat iyiliğim sayesinde işi gayet iyi tarafından alıyorum. Zaten bütün bu kurbanları aramama gerek yok. Bir küçük günlük esintisi, bir parça pişmiş hamur, bir teke, bir domuz ve bunun gibi bütün adaklar beni kandırabilir mi? Ben yeryüzünde bulunan ölümlülerin hepsinden kulluk görürüm. Din bilimcilerin bizzat olanca güçleriyle destekledikleri bir kulluk görürüm. Diana'nın sunaklarından akan insan kanını kıskandığımı sanmayın. Hayır hayır; her yerde insanların beni kalplerinde taşıdıklarını, ahlaklarıylâ beni temsil ettiklerini, hareketleriyle beni ifade ettiklerini gördükçe, dinimin iyice yerleşmiş olduğuna inanıyorum.

Hıristiyan azizleri de dahil olmak üzere bu derece samimiyetle tapılan tanrılar pek azdır.

Örneğin bazıları, Meryem'in tasvirlerinden biri önünde, öğle vakti bir mum yakarak ona büyük bir saygı gösterisinde bulunduğunu düşünür. Ama onun iffetini, alçakgönüllülüğünü, ruhi ve ilahi şeylere sevgisini taklide uğraşanlar çok azdır. Oysa gerçek tapınma, Olympos ve Empyreus'un bütün sakinlerine sonsuza kadar yakışacak tapınma olurdu.

Benim tapınağa ne ihtiyacım var? Her yerinde her zaman saygı gördüğüm bu evren, az görkemli bir tapınak mı? Yeryüzünde bana tapan bulunmayan bir tek yer varsa, burası insanların yerleşim yeri değildir. Bir de, beni tasvirler, heykeller isteyecek kadar budala sanmayın; bütün bu şeylerin gerçek dine ne kadar zarar verdiklerini bilirim. Ahmak ve kaba insanlar, aziz yerine onun heykeline taparlar. Bu durumda, yerimiz vekilimize terk etmiş durumuna düşeriz. Ölümlülerin her biri, istemeseler de, beni tabii olarak gösteren birer heykel, birer tasvirdir. Demek, diğer tanrıların belirli günlerde dünyanın şu veya bu köşesinde tapınılmak şerefine erişmekte olmalarını kıskanmama gerek yoktur. Phobos'a Rodos'ta, Venüs'e Kıbrıs'ta, Juno'ya Argos'ta, Minerva'ya Atina'da, Jüpiter'e Olympos Dağında, Neptün'e Taranto'da, Priapos'a Lampsakos'ta saygılar sunulmasından bana ne? Yeter ki evren her an bütün bu tanrıların sunaklarında kesilen kurbanlardan çok daha değerlilerini bana sunmaya devam etsin.

Resim 32. Dindar kadınlar Bakire Meryem'e mum yakıyor.

Belki buradaki iddialarımda gerçekler değil yanlışlık var denecek. İnsanların yaşamına bir göz attığımızda, hem ölümlülerin bana ne kadar teşekkür borçlu olduklarını, hem de büyüklerin ve küçüklerin beni ne kadar, takdir ettiğini görürsünüz. Burada bütün sosyal tabakaları birbiri ardı sıra inceleyecek değilim. Bu uzun bir iş olurdu. Sadece en kibarlarından bahsedeceğim; buna göre de geri kalanlar hakkında hüküm verilebilir. Öyle ya ayak takımı denenlerin hayatını incelemekle ne diye vakit geçireyim? Bütün bu adamların tamamen benim olduklarını kim inkâr edebilir? Bunlar, deliliğe birbirinden ayrı o kadar çok şekilde verirler, her gün o kadar çok yeni delilikler icat ederler ki, çılgınlıklarına gülmeye bin Demokritos ancak yeter. Bu bin Demokritos da yeni bir Demokritos'a birtakım komik şeyler sunabilecektir.

Bu küçük insanların her gün tanrılara ne gibi eğlenceler, ne gibi zevkler sağladıklarını düşünemezsiniz. Sabahları ağızlarına içki koymayan Olympos sakinleri, öğleye doğru, çok defa kavga ile sonuçlanan görüşmelerde bulunur ve kendilerine arzolunan temenni ve dilekleri dinlerler. Fakat nektarın dumanları beyinlerini ısıtınca ve kendileri ciddi işlerle meşgul olamayacak bir hale gelince, Olympos'un en yüksek noktasına çıkıp, orada otururlar, dünyada olup bitene bakarlar. Manzaraların en eğlencelisi ile gönül eğlendirirler. Ey ulu tanrılar! Bu ne komedyadır! Nedir bu deliler sürüsü her cins deliden oluşan bu çılgın sürü! Bundan bir yetkili olarak bahsedebilirim. Çünkü tanrılar böyle-

ce eğlendiklerinde ara sıra ben de onlarla beraber bulunurum.

Resim 33. Uykucu.

Biri, bir kadına olan aşkından ölür. Kadın onu ne kadar sevmezse, sevgisi o derece artar; bir başkası evlenirken, kızı değil drahomayı alır. Bir diğeri karısına eliyle âşıklar bulur; diğeri, karısını o kadar kıskanır ki, bir an için olsun gözünden kaçırmaz. Burada, ansızın gelen bir ölümle kederlenen bir adam, bin bir çılgınlık yapar. Elem ve gözyaşı oyunu oynamak için para ile ağlayıcı tutar. Bir başka yerde, böyle bir olaydan dolayı için için sevinen biri kederli görünmek çabalar. Yunanlıların dediği gibi, kaynanasının mezarı üstünde ağlar. Daha ötede oburluğunu tatmin için elinde olanı toplayan ve yakında bir kuru ekmeği bile olmayacak olan bir pisboğaz; ya da en yüksek mutluluğu serserilik ve uykuda bulan bir tembel.

Bazıları, kendi işlerini ihmal edip, komşunun işleri için durmadan harekettedirler. Bazıları da, borçlarını ödemek için ödünç para alarak zengin olduklarını hayal ederler, oysa iflas etmek üzere dirler. Cimri, mirasını artırmak için dilenci gibi yaşamaktan daha hoş bir şey bilmez. Şu doymak bilmez tüccar, ufak ve deneyimli bir kazanç için, denizlerde dolaşır. Elden kaçırdığında dünyanın bütün altınının ona geri veremeyeceği hayatını rüzgârların, dalgaların keyfine bırakır. Başka biri de evinde sakin sakin, rahatça yaşayacağına gidip şansını savaşta aramayı tercih eder. Bazıları, mirasçısı olmayan bir ihtiyarı aldatarak kolayca zengin olmayı ümit ederler. Bazıları aynı amaçla, kendilerini zengin bir ihtiyar kadına sevdirirler. Fakat hem berikiler hem ötekiler aldatmak istedikleri tarafından aldatılınca, tanrıların neşesinin sınırı olmaz.

İnsanların sınıfları arasında, en delisi ve en sefili tüccarlar sınıfıdır. Biteviye kar hırsı ile, bu aşağılık sevgi ile, meşgul olan bunlar, sevgilerini tatmin için en alçak araçları kullanırlar. Yalan, yalan yere yemin, hırsızlık, hile, aldatmalar bütün ömürlerini doldurur. Yine de, altınlarının, kendilerini insanların birincileri diye kabul ettireceğine inanırlar. Böylesine kötü bir şekilde kazanılmış bir servetten ufak bir parça koparmak için onlara herkesin önünde en şerefli unvanları veren keşişler de bulunur. Başka bir yerde de bütün mal ve mülklerin ortak olduğuna Pythagorasçılarla beraber inanmış birtakım insanlar görülür. Bunlar, ellerinde ne varsa hepsini insafsızca kendilerine mal ederler. Mirasa konmuş gibi meşru bir nedenle bunlara sahip olduklarına inanırlar. Bazıları vardır

ki, sadece ümitten yana zengindirler, en parlak, en hoş servet hülyaları kurarlar. Kendilerini mutlu kılmak için fazlasına da gerek yoktur. Bazıları herkesin önünde zengin geçinmek isterler. Halbuki evlerinde yiyecek yemekleri yoktur; bir tanesi, tüm servetini yiyip bitirmekte acele eder; başka biri, her yola başvurarak servet toplar. Beriki, devlet memurlukları peşindedir; diğeri, ocağının köşesinde durmaktan başka bir zevk bilmez. İnsanların büyük bir kısmı, bitmez tükenmez davaları izlemek için kendilerini sıkıntıya sokarlar. Bunlar hem işlerini uzatan hakimi, hem de kendilerini aldatan avukatı zenginleştirmek için yarışa girmiş gibidir. Şuradaki insanlar yenik hayranıdırlar, oradakiler olağanüstü bir girişim tasarlarlar. Bir kısmı, hiç işleri olmadığı halde: Kudüs'e, Roma'ya, "Saint-Jacques"a gider, varlıklarına muhtaç olan karılarını ve çocuklarını evde bırakırlar. Kısacası, ayın küresi üzerinde durup insanların sonsuz kavgalarını izleseydiniz, kavga eden, dövüşen, birbirine tuzak kuran, birbirini soyan, eğlenen, delilikler yapan, doğan, düşüp ölen sinekçiklerden bir küme görmüş gibi olurdunuz. İnsanların, -kendine bir anlık ömrü bile sağlamaktan aciz, savaş, veba gibi dünyayı sık sık kasıp kavuran ve boşaltan afetlerle bu anın bile kısaldığını bilen şu küçük hayvanın- bu küre üzerinde ne türden hareketlere, karşılıklara, sahnelere sebep olduğu tasavvur edilemez.

49

Halk arasında hakim olan delilik ve çılgınlık türlerini burada anlatmaya kalkışsam, delilerin en delisi olurdum. O zaman da Demokritos'un bana kahkahalarla gülmekte haklı olurdu. O halde, şimdi sözü insanlar arasında bilgeliğin simgesini taşıyan ve Altın Dal adını verdikleri nesnenin peşinde koşanlara getiriyorum.

Resim 34. Hacı

Dilbilgisi öğremeni ukalalarla başlayalım. Bunlar, insan türünün en sefil, en acınacak ve tanrıların nefretini kendine çeken kısmı olacaktır. Neyseki, ben onların tuttukları berbat mesleğin sefaletlerini deliliğin bir türü sayesinde hafifletiyorum. Bunlar en şiddetli azaplara uğrarlar, açlık, pis koku, kendileriyle sürekli bir savaş halindedir,

Okullarının, yani barbarca mahvedilmelerine sahne olan kalyonlarının, hapishanelerinin içine hapsedilmiş, bir çocuk sürüsü içinde çalışa çalışa yaşlanır ve bağırmaktan sağır olurlar. pislik vücutlarını kemirir ve kurutur. Bunlara rağmen iyiliklerim sayesinde mutludurlar. Kendilerini bütün insanların en yüksekleri addederler.

Resim 35. Okulun zorbası ve işi.

Suratlarının, sert ve korkutucu seslerinin etkisiyle utangaç uyrukları sürüsünü titrer görünce, zavallıların vücutlarını değnek, çubuk, kayış ile insafsızca yara bere edince, kabalıklarıyla bu acınacak kurbanları üzerine her türlü eziyetleri yağdırınca, kendi yeterlikleri hakkında kim bilir ne gibi hoş fikirler edinirler! Masaldaki eşek gibi aslanın postu sırtlanandadır, diyerek kendilerini

aslan zannederler. Kendi kirlilikleri içinde kendilerine hayrandırlar. Etrafa saçtıkları kötü koku, kendilerine yasemin ya da gül kokusu kadar hoş gelir. Sefil bir kölelikten başka bir şey olmayan berbat işleri, onlar için o kadar şanlı bir devlettir ki, kudretlerini, Tyrannos Dionysos'un, Phalaris'in kudretine değişmezler. Ancak, onları bütün bunlardan da daha mutlu yapan, bilginlikleri hakkında besledikleri yüksek fikirdir. Çocukların kafalarını birtakım küstahlıklarla doldururlar. Palemon'lara[40], kendi mesleklerinde yeterli olanları, ne hor görürler, ne de yukardan bakarlar! İşin garibi ne yapıp yapıp, kendi yeterlikleri hakkındaki fikirlerini, öğrencilerinin salak ana babalarına da geçirirler. Bu ukalalara verdiğim başka bir mutluluk ta, küflü bir el yazısında Anchis'in anasının adını, yahut da bir yazıtın izlerini taşıyan eski bir taş parçasını bulduklarında duydukları hazdır. Ey tanrılar! O zaman, ne sevinç, ne şan, ne övgüler duyarsınız! Sanki Scipio Afrika savaşını bitirmiş, ya da Dara Babil'i fethetmiştir! Her tarafta soğuk, tatsız şiirlerini okuyup, kendilerine hayran bazı budalalar bulurlarsa, ne hale girerler! Bütün beyinlerini Vergilius'un dehası kaplamış sanırlar. Fakat iki eşeğin birbirine sürtünmesi gibi, böyle iki tane ukalanın birbirini karşılıklı övmesi, karşılıklı hayran olması en görülmeye değer şeylerdendir. Aralarından biri bir dilbilgisi yanlışı kaçırsın, bir başkası da farkına varsın, artık gürültüleri, kavgaları, hakaretleri, sövmeleri işitin! Şimdi, pek gerçek olan bir şeyi dinleyiniz; buna kendimden bir şey katıyorsam, bütün dilbilimciler benden nefret etsin. Bilimlerin hepsine sahip birini tanıyorum.

[40] Romalı dilci.

Bu adam Yunanca, Latince, Matematik, Felsefe, Tıp, her şeyi bilir. Şimdi altmış yaşındadır. Yirmi yıldır bütün bilimleri ihmal eder, dilbilgisi analizi amacıyla gece gündüz nefsine azaplar çektirir, dilbilgisi yapılarının sekiz bölümünü açıkça ayırt edebilecek kadar -yani Yunanlıların Latinlerin bugüne kadar tam yapamadıkları işi başaracak kadar- uzun yaşamayı, büyük bir mutluluk olarak, ister. Sanki bir edatı bir zarf yerine kullanmak pek büyük bir felaketmiş ve bu kadar feci bir yanlış kullanıma karşı koymak için en kanlı savaşlara girişmek gerekirmiş gibi... Bu ümitle, dilbilgisi uzmanları dilbilgisi hakkında ne yazmışlarsa - bunların üslubu istediği kadar sıkıcı, istediği kadar barbarca olsun- hiç durmadan inceler; üzerlerinde düşünür, okur, tekrar okur. Bu öyle basit bir iş değildir. Ne kadar dilbilimci varsa, o kadar da dil bilgisi vardır. Hatta daha da çok vardır. Dostum Aide, kendi başına beş taneden fazla yazmıştır. Bu zahmetli işin ortasında, bu konu üzerine yazılmış en küçük yazı yüzünden -yazı ne kadar budalaca, olursa olsun- ölüm korkuları geçirir; çünkü olağanüstü buluşunda başka birinin ondan önce davranıp bu onuru elinden almasını, bu kadar büyük zahmet ve çalışmaların meyvelerinin kaybolmasını istemez. Buna, ister çılgınlık, ister delilik, deyiniz; ama itiraf ediniz ki bütün hayvanların arasında muhakkak en sefil hayvan olan ukala, benim yardımımla mutluluğun öyle yüksek bir derecesine erişir ki, talihini, evrenin en büyük kralının talihi ile değişmek istemez.

50

Şairler bana o derece minnet borçlu değildirler, meslekleri doğrudan doğruya benim sunduğum armağanlara doğal bir hak kazandırır. Bildiğiniz gibi, şairler, durmadan delilerin kulaklarını saçmalarla, komik masallarla dolduran başına buyruk bir millettir. Ölümsüzlüğe hak kazanmak, hatta bunu başkalarına vaat etmek için fazlasına gerek yoktur. Özsaygı ile yüze gülücülük, şairlerle ayrıca dostturlar. Hiç kimse bana bunlar kadar saf, sürekli bir tapınmada bulunmaz.

Resim 36. Şair.

Hatipler bazen benim esaslarımdan uzaklaşıp, filozoflarla biraz uyuşurlarsa da, birçok sıfatlarından dolayı bana bağlıdırlar. Bu sıfatların bir tanesi üzerinde duralım: Her gün birçok saçma söylerler. Ayrıca, şaka sanatına ilişkin gayet uzun, gayet ciddi eserler yazmışlardır? Konuşma sanatı

da zamansız bir ölümle göçüp giderler. İşte bilge bu yazarın, kendi gibi üç dört sefil tarafından övülmek zevkini tatmak için, üzerine çekmekten korkmadığı dertler sürer. Benim koruyuculuğum altındaki yazar ise, ne kadar mutludur; ne zahmet, ne çalışma bilir, aklından geçeni yazar, heyecanlanmış düş gücünün bütün hayallerini kitap şeklinde bastırır; metninden hiç silmez, hiç düzeltmez; bilir ki yayımladığı saçmaların çılgınlıkları oranında hayranları olacak. Yani delilerle cahillerin sayısız sürüsünü büyüleyecektir. Birkaç entelektüel eserleri okur da hor görürse, onun umurunda mı? Bir iki makul şahsın ıslıkları, her taraftan toplayacağı sayısız alkışların parlak gürültüsü ile bastırılacak değil mi kil

Kendi adları altında başkalarının eserlerini çıkaranlar, daha da tedbirlidirler; asıl sahiplerine çok zahmet ve çalışmaya mal olan bir şana zahmetsizce el koyarlar. Pekâlâ bilirler ki hırsızlıkları er geç keşfedilecek; fakat şimdilik hayranlığı üzerlerine çekmiş olmak zevkini tadarlar. Övüldükleri, meydanlarda: "işte o mükemmel adam budur", diye gösterdiklerinde; kendileri de kitaplarını bir kitapçının dükkânında gördükleri, her sayfa başında adlarını genellikle yabancı ve anlaşılmaz eski kitaplarda bulunan deyimlere benzer iki üç lakapla birlikte okuduklarında hindi gibi nasıl kabardıklarını görmeli! Bütün bu adlar da nedir? Adlar, işte o kadar. Yeryüzünde bulunan bu kadar milyon insandan ancak birkaçı bunları işitmiştir. Hem de bu birkaç kişi için de ancak pek azı onlara saygı duyar. Cahillerin zevkleri, en büyük doktorlarınki kadar birbirinden farklıdır. Çok defa bu lakapları kendileri uydurur ya da herhangi bir antik çağ yazarından alırlar. Bir tanesi

hakkında eserini Herennius'a sunan yazar -kim olursa olsun- deliliği şakalar arasında sayıyor demektir. Hatiplerin prensi Demosthenes gülme konusunda "İlyada" da uzun bir bölüm yazmıştır. Kısacası, bunlar deliliğin kudretinden o kadar emindirler ki, zorlukları çözmekte şakanın, en ciddi mantıktan çok defa daha elverişli olduğuna inanırlar. Şaka yaparak güldürme hakkının benim tekelimde olduğunu kimse inkâr edemez.

Kitap yazarak ölümsüzlük peşinde koşanlar, hatiplerle aşağı yukarı aynı kumaştandır. Hepsinin bana büyük minnet borcu vardır. Ama ben özellikle havailikler, saçmalıklar yazanlara ilham veririm. Makul eserlerle, az sayıda akıllı kimsenin alkışlarını almak isteyen, hakem olarak Persius'ları, Laelius'ları[41] reddetmeyen, bu yazarlara gelirsek, Bunların talihleri gıptadan çok merhamete layıktır. Akılları hep işkencededir; metinlerine ekler yaparlar, değiştirirler, silerler, sildiklerini tekrar yazarlar, tekrar tekrar gözden geçirirler, düzeltirler, akıl sorarlar; yaptıklarından asla memnun olamazlar; bir eseri oluşturmak için dokuz on yıl çabalarlar. Bu kadar uykusuzluk, zahmet ve çalışmadan sonra, uykunun zevkini tatmadan geçirilmiş bu kadar geceden sonra elde ettikleri ödül ne? Az sayıda okurun alkışı, yani dünyanın en boş, en havai şeyi. Hem bununla da bitmez: sağlığın, şişmanlığın, istirahatın elden gitmesi, bu gayretli çalışmaların kötü sonuçlarıdır. Hayatın bütün zevklerinden yoksundurlar; renkleri uçar, zayıflar, gözleri akar, bazen kör bile olurlar; fakirlik ezer, kıskançlık eziyet eder, yaşlılık, ömürlerinin ortasında yakalar; bütün dertleri çektikten sonra

[41] Roma şairleri

kendine Telemakhos, bir başkası Stelenus ya da Laertes adını verir; beriki Polykrates, diğeri Thrasymakhos. Nerdeyse kendini bukalemun yahut helvacı kabağı diye adlandırmak, bazı filozoflardan örnek alarak kitaplarını alfabenin harfleriyle işaretlendirmek gibi bir şey... Ama, mektuplarda, şiirlerde, övgülerde bunların birbirini karşılıklı olarak övmeleri kadar hoş bir şey yoktur. Delilerin övgücüsü deliler, cahillere hayran cahiller! Biri, "Alkeus'u[42] aşıyorsunuz" der; diğeri, "Kallimakhos[43]'tan daha hünerlisiniz" diye cevap verir. Bir tanesi "Cicero'dan daha güzel söz söylüyorsunuz" diye haykırır. Öteki "siz de tanrısal Platon'dan bin kere daha bilginsiniz" diye karşılık verir. Başka defalar, şanları daha çok göze çarpsın diye ünlü bir karşı düşünceli seçerler. Tartışmalar karşısında ikircikli kalan halk, karşıt duygularla hiziplere ayrılır: "Scinditur incertum studia in contraria vulgus". Sonunda her iki pehlivan, becerilerinden memnun olarak savaş alanından uzaklaşır ve her biri zaferin şanı benim der. Makul kimseler bu deliliklerle alay ederler; haklıdırlar. Ama şu da bir gerçektir; bütün bu yazarlar iyiliklerim sayesinde mutludurlar; kendi zaferlerini Scipio'ların zaferine tercih ederler.

Bütün bu şeylere canı gönülden güldüklerini gördüğüm, başkalarının delilikleriyle alay etmekten bu kadar haz duyan bütün o sözde bilgeler bana hiç teşekkür borçları olmadığını mı zannederler? Sizi temin ederim, onlar bana minnettar olmalıdırlar. İnkâr ederlerse, bütün insanlar nankördür.

[42] Yunan lirik şairi.
[43] Yunanlı şair.

51

Hukukçularla başlayalım. Bunlar kendilerini bilginlerin birincisi görürler. Sisyphos gibi, gayet iri bir kayayı dağın tepesine çıkardıkları, kaya dağın tepesine getirilip tekrar aşağı düşünce, onu tekrar çıkarırlar. -yani beş altı yüz kanunu, konularıyla ilgili olup olmadıklarına bakmadan, birbiriyle karıştırdıklarında- Yorum üzerine yorum, aktarma üstüne aktarma yaparak oluşturdukları, bilimlerinin zor bir şey olduğuna sıradan halkı inandırdıklarında (hayran olunması gereken şeylerin, çok zahmet ve çalışmalarla elde edilenler olduklarına inanmışlardır) kendilerine hayran olma biçimleri hiçbir ölümlüde görülmemiştir.

Tartışmacılarla safsatacıları -Dodona'nın[44] en büyük kazanlarından fazla gürültü eden ve en az gevezesi, yeryüzünde bulabileceğimiz en geveze yirmi kocakarıya kafa tutmaya muktedir - aynı sınıfa koyalım. Sadece gevezelikle kalsalar, iyi... Fakat en boş, en komik şeyler için inatla tartışırlar, kavga ederler, ettikleri kavgaların çokluğundan, peşine düştükleri gerçeği gözden kaçırırlar. Özsaygı onları mutlu eder. Her türlü pehlivana karşı koymak, hangi konu üzerinde olursa olsun savaşmak üzere, korkmadan meydana atılırlar. Karşılarındaki Stentor[45] olsa bile, geri çekildiklerini göremezsiniz. İnatçılıkları, onları yenilmez yapar.

[44] Dodona: Eski Jüpiter kahininin merkezi; rahipler rüzgârda birbirine çarpan bakır kazanları ve hışırdayan yaprakları yorumlardı.
[45] Troya kahramanlarından; gür sesiyle ünlüdür.

52

Sırada filozoflar var. Sakalları ve cüppeleriyle kesinlikle saygıdeğerler! Yeryüzünde yegâne bilge olmakla övünen, başka insanlara dünya üzerinde kımıldayan boş hayal gözüyle bakarlar! Felsefi saçmalıklarıyla, evrende birbirinden farklı, sayısı sınırsız dünyalar yaratmak; güneşin, ayın, yıldızların ve diğer kürelerin büyüklüklerini, çırpıyla endazesine kadar ölçmüş gibi, bize bildirmek; gök gürültüsünün, rüzgârın, ay ve güneş tutulmalarının, daha başka anlaşılmaz olayların nedenlerini, sanki doğa, dünyayı düzenlerken özel katip bunlarmış, ya da tanrıların meclisinden henüz geliyorlarmış gibi açıklamak, bunlar için ne zevktir, bir bilseniz! Fakat bu filozofların küçücük düşüncelerinden daha üstün olan doğa, onlarla ve tahminleriyle alay eder. Yakın hiçbir bilgileri olmadığının açık bir kanıtı, savundukları çeşitli görüşleri konusunda, aralarında, insanın hiç içinden çıkamadığı kavgaları olmasıdır. Kesinlikle bir şey bilemezler. Yine de her şeyi bilmekle övünürler. Kendilerini tanımazlar. Bazen görüşlerinin zayıflığı, yahut sık sık saçmalayan zihinlerinin dalgınlığı, ayaklarının altında bulunan bir hendeği, bir taşı görmelerine engel olur. Ama, onları dinleyiniz. İdeaları, tümel kavramları, özel biçimleri, ilk maddeyi "ne"likleri,"böylelik"leri,[46] özü, bir vaşağın bile, bence seçemeyeceği küçücük birtakım şeyleri mükemmel surette görürler sanırsınız.

[46] Skolastik felsefi deyimler.

Üçgenleri, daireleri, kareleri ve girift surette birbirine karışmış birçok başka matematik şeklini üst üste yığdıkları, yahut bu şekillere savaş düzeninde dizilmiş harfler ekleyip bunları bin bir şekilde birleştirip, tekrar birleştirerek en açık şeyler üstüne karanlık perdesini gerdikleri, dinleyen cahillere bu açık şeyleri anlaşılmaz bir hale soktuklarında, sıradan halka aşağılamayla bakarlar! Hatta filozoflar arasında bazıları geleceği yıldızlarda okumakla övünüp, büyük büyücülerin dahi vaat etmeye cesaret edemediği şeyleri vaat ederler: mutlu deliler! Kendilerine inanacak kadar budala kimseler bulan mutlu deliler!

Resim 37. Filozof

Resim 38. Matematikçi ve astrolog

Resim 39. Din Bilgini

Keşke din bilimcilerden hiç söz etmeseydim. Çok iyi olurdu. Fena kokulu bir nesneye dokunmak, onu sallamak, doğru bir hareket olmaz. Bunlar alaydan anlamayan, önemsiz bir sorun yüzünden alev alan insanlardır. Bunlar, kanıtları üzerime dolu gibi yağdırarak beni tövbe etmeye zorlamak isterler; reddedersem, herkese beni bir "sapkın" diye ihbar edebilirler; iyilikseverlikleriyle onurlandıramadıklarına karşı genellikle kullandıkları korkutma işte budur. Yeryüzünde belki onlar kadar iyiliklerimi itiraf etmekten tiksinen bir kimse yoksa da, bu iyiliklerden oldukça büyük bir parçanın

kendilerine düştüğü de inkâr edilemez. Din Bilimciler, özsaygının olağanüstü etkisiyle mutlu olurlar; mutluluklarından gökyüzünün üçüncü katına çıkarlar; birbirlerine birer küçük tanrı gözüyle bakarlar ve hayali Olympos'larından, öteki ölümlülere merhamet bakışları atarlar, o ölümlüler ki gözlerinde yeryüzünde sürünen aşağı hayvanlardır. Çevreleri bir muhteşem tanım, sonuç, ek, kanıt, örtülü ve açık önerme ile sarılmış olduğundan kendilerine o kadar çok kaçamak yol sağlarlar ki, Vulcanus'un, sadakatsiz karısını ve savaşların yiğit tanrısını içine düşürmeyi başardığı ağdan bile kurtulacakları umulur. En çözülmez zorlukların düğümünü birden çözüveren bir sürü ayrımlar, kesilmek bilmez bir kaynaktan akan yeni sözcükler ve şaşılacak deyimlerle, her zaman işin içinden çıkarlar. En açıklanmaz sırları kendi keyiflerine göre açıklamalarını bir görmeli! Size dünyanın yaradılışının, var olan harika düzeninin sebeplerini meydana çıkarırlar. Size ilk günahın, ilk ana baba sülalesine hangi yollardan geçtiğini gösterirler. Mesihin, Meryem'in karnında ne zaman, nasıl, meydana geldiğini söylerler, şarap ve ekmekte İsa'nın kanı ve eti bulunması sırrına, varolan delillere elinizle dokundururlar. Fakat bunlar, üzerlerinde binlerce defa durulmuş, sıradan sorunlardır. Şimdi size ünlüler ve nur almışlar diye niteliklerine özgü kıldıkları başka sorunlardan birkaç tane; işte şu önemli sorunları ele almak söz konusu olunca uyanırlar: "Tanrısal dogmanın bir anı olmuş mudur? Mesihe kadar birkaç döl kabul etmek gerekir mi? Şu önerme: "Baba Tanrı, oğlundan nefret eder" mümkün müdür? Tanrı, insan olduğu gibi, kadın, şeytan, eşek, helvacı kabağı, çakıltaşı olabilir miydi? Helvacı kabağı olmuş olsaydı, bu kabak nasıl

vaaz edebilir, mucizeler yapabilir, çarmıha gerilirdi? Aziz Petrus, Mesih'in bedeni henüz çarmıha çivilyerken Missa duasını söyleyiş olsaydı, neyi kutsardı? O zaman, İsa, hâlâ insandır denebilir miydi? "Tekrar Dirilmeden sonra, yiyip içilebilir mi?" Adamcağızlar açlığa, susuzluğa karşı önlem alıyorlar; öngörüleri hayranlığa değer!

Resim 40. Volcanus'un yatağı.

Bunlarda, yukarıdakilerden çok daha hoş birtakım başka aptallıklar vardır: kavramlar, bağıntılar, biçim almalar,"ne'lik'ler, "böyle'lik'ler, yani başka hiçbir yerde olmayanı, en zifiri karanlıklar içinde görebilecek gözleri olanlar tarafından ancak sevilebilen şeyler. Bununla da bitmez, ahlaki kavramları da paradoks doludur. Stoacıların paradoksları bunlarınkinin yanında hafif kalır. Sözgelimi size şöyle derler: "Bin kişiyi boğmak,

pazar günü fakir bir adamın ayakkabısını bir tek defa tamir etmek kadar büyük bir cinayet değildir." Yahut: "En küçük bir yalanı söylemektense, bırakınız evren ve içinde bulunan ne varsa hepsi mahvolsun." Zaten pek ince olan bu incelikler, okulun bütün dolambaçlı yollarından geçerek daha da incelirler. Hem, bir labirentten çıkmak, Realistlerin, Nominalistlerin, Thomistlerin, Okhamcıların, Scotusçuların,[47] kısaca burada ancak başlıcalarını saydığım bütün dini tarikatlarının ağlarından kurtulmaktan daha kolaydır. Bunlarda o kadar verimli bir güçlükler pınarı vardır ki, havarilerin bile, bütün bu konular savaş meydanında karşılarına çıkmış olsaydı, yukardan aldıkları ruhtan tamamen ayrı bir ruha ihtiyaçları olurdu.

Aziz Paulus, imanı olduğunu gösterdi: ama Paulus: İman, ümit edeceğimiz şeylerin özü, duyularımızla neyi algılamıyorsak, onun kanıtıdır, dediğinde, verdiği tanım bilimsel değildir. Bu kutlu havari, cömerttir; fakat Korinthos'lulara birinci mektubunun XIII'üncü bölümünde, bu erdem hakkında verdiği tanım ve bölümleme, mantık kurallarına uymaz. Havariler büyük bir dindarlıkla ekmeği kutsarlar. "a quo, ad quem" deyimi, aynı bedenin aynı zamanda ayrı ayrı yerlerde nasıl var olduğunu, Mesih'in gökteki bedeni, Mesih'in çarmıhtaki

[47] Ortaçağ felsefi akımları. Realizm: tümel kavramların gerçek varlıklarına inanır.. Nominalizm: bunların ancak birer işaret olduğunu kabul eder. Bu ikisi arasında ortaçağda uzun bir tartışma olmuştur. Thomizm: Aquino'lu Aziz Thomas'ın taraftarları; yüksek skolastik felsefede hakim olan akımdır; kilisenin resmi felsefesidir. Okhamcılık: Ockham'lı William'ın nominalizmi. Scotizm: Duns Scotus'un felsefesi; nominalizme karşıdır.

bedeni, Mesih'in ruh değişimi sırasında bedenin arasındaki farklar onlardan sorulsaydı; ruh değişiminin meydana gelmesi için söylenen sözler, parçaları çeşitli ve onlarda birbirini izleyen sıralı ve ölçülü, bu sırrın hangi anda gerçekleştiği sorulsaydı hiç şüphesiz bütün bu sorunlar üzerinde harikulade bir verimlilikle tartışmada bulunan, bunlara dair gün kadar açık tanımlar veren medresecilerin cevapları kadar ince cevaplar veremezlerdi. Havariler, İsa'nın anasını şahsen tanıyorlardı. Aralarında biri var mıdır ki bu iffetli ananın ilk günah lekesinden nasıl korunduğunu yeni din bilimciler gibi kesin olarak kanıtlamış olsun?

Petrus'a anahtarlar verildi; o bunları, kime teslim ettiğini iyi bilen birinden aldı; fakat ben bu kutlu havarinin, anahtarların bir cahil elinde bilim anahtarı olacağını düşünecek kadar ince fikirli olduğundan şüpheliyim. Havariler her yanda insan vaftiz ederlerdi; ama onlar hiçbir zaman vaftizin biçimsel, maddi, etkin ve ereksel nedenlerinden söz etmemişlerdir. Onlar, ayrılabilen, ayrılamayan belirtilerden söz etmez. Onlar Tanrıya taparlar, salt İncil'in şu cümlesine dayanarak, ruh ve hakikat olarak ona taparlardı: "Tanrı ruhtur; ona tapanlar ruh ve hakikat olarak tapmalıdırlar". Fakat, bir duvar üstüne kömürle karalanmış bir resim, iki parmağı uzatılmış, saçları uzun, başının gerisinde üç parlak ışın ile halelenmiş olursa, İsa'nın şahsına edilen kulluğun yanına layıktır, diye havarilere vahiy gelmişe benzemiyor. Gerçekten, bütün bu güzel şeyleri insan bilebilir mi? Meğer ki Aristoteles'in, yahut Scotus'un yüksek okulunda otuz kırk yıl geçirmiş olsun Havariler her an size tanrının bağışlamasından söz ederler; ama grâce gratuite ile

grâce gratifiante arasındaki farkı hiçbir yerde açıklamamışlardır. Havariler sizi hayır işlerine teşvik ederler, ama opus operans ile opus operatum arasına hiçbir fark koymazlar. Her tarafta cömertliği vaaz ederler, ama tanrı vergisi cömertlikle sonradan kazanılmış cömertliği birbirinden ayırmazlar; bu erdemin bir ruh olduğunu, yaratılmış yahut yaratılmamış bir şey olduğunu söylemezler. Günahtan nefret ederler; fakat bugün günah denen şeyin bilimsel bir tanımını verebilmiş olsalardı, ölmeye razı olurdum; ama Scotusçuların zekâsından ilham almışlarsa, o zaman karışmam. Havarilerin en okumuşu olan Aziz Paulus, günümüz doktorlarının bütün inceliklerinde deneyimli olmuş olsaydı, soruları, tartışmaları, soyları ve bizzat kendinin dediği gibi, sözcük üzerine kavgaları reddetmez ve yasaklamazdı. Ben, bunun tersini hiçbir zaman düşünemem- İtiraf etmeli ki, Havariler zamanındaki din bilim tartışmaları, bugünkülerin yanında hiç kalır; gerçekten saygıdeğer üstatlarımızın incelikten yana ilkçağın en ince tartışmacısı, safsatacı Khrysippos'u aştıkları görülüyor.

Bununla beraber din bilimcilerimizin son derece büyük alçakgönüllülüklerine hayran olalım: Havarilerde rastlantıyla yeteri kadar doğru ve bilgince olmayan bir yer buldukları vakit, yanlıştır diye kesip atmazlar, kendi akıllarına göre açıklarlar; kısmen ilkçağa, kısmen havarilik mertebesine olan saygılarından gelen takdire değer bir ılımlılık! Öyle ya, İsa'nın bu ilk müritlerinden bu kadar büyük şeyler beklemek, haksızlıktır. Madem ilahi üstatları bunlara dair bir tek kelime söylememiştir!

Khrisostomos'larda, Basilios'larda, Hieronymos'larda[48] aynı dikkatsizliklere, aynı yanlışlara rastlarlarsa, kenara Non tenetur, kabul edilmemiştir, diye yazmakla yetinirler. Kilisenin bu eski doktorları, oldukça inatçı olan okulsuz filozoflarla, Yahudilerle savaşmaya mecburdular. Onlar bu savaşı, kanıtlardan çok yaşamlarının mucizeleriyle başardılar. O zamanlar için pek akıllıca bir hareket; çünkü meşgul oldukları kimseler, Scotus'un en ufak inceliğini anlayacak kadar akıllı değillerdi. Fakat bugün, bu kadar sivri incelikleri görünce silahları terk etmeyen okulsuz filozof nerede, sapkın nerede? Meğer bu, incelikleri anlayamayacak kadar kaim kafalı, bunlarla alay edecek kadar tedbirsiz, yahut savaşa girecek kadar aldatıcı mantık sahibi olsun. Sonuncu, sanki bir sihirbazı başka bir sihirbazla tutuşturmak, yahut silahları büyülenmiş iki kişiyi savaştırmak gibi bir şey olur; bu savaş da işi, Penelope'nin dokuduğu bezden daha ileriye vardırmaz.

Sanırım Hıristiyanlar, Türklere ve Araplara karşı son haçlı seferlerinde pek parlak başarılar kazanmış olan o hantal ve kaba askerleri göndereceklerı yerde, yaygaracı Scotusçuları, dikkafalı Ockhamcıları, yenilmez Albertusçuları ve korkunç safsatacılar ordusunu göndermiş olsalardı, pek iyi ederlerdi. O zaman bütün savaşların en hoşu, bütün zaferlerin en garibi görülürdü. Kılı kırk yaran kavgalardan alev almayacak kadar soğukkanlı bir insan var mıdır? Sivri iğnelerle uyarılmayacak kadar ahmak bir kimse olur mu? Her yerde çevrelerine yaydıkları yoğun karan-

[48] İlk Papazlardan

lıklarda açıkça görecek gözleri olan düşman hani nerede?

Burada bütün söylediklerimin birer şaka olduğunu düşüneceksiniz. Buna şaşmam, çünkü bilirim ki Din Bilimciler arasında bile, okulun bu havai, bu komik kavgalarıyla mideleri bulanan daha okumuş kimseler vardır. Bazıları, içlerine nüfuz edilemez sırlar hakkında -Hıristiyanların bunlara da sessizce tapmaları gerekirdi- söyledikleri bütün o saygısız nutukları, din bilimin yüceliğini her gün ayaklar altına alan, dine aykırı tartışmaları, okulsuz filozof incelikleri, iddialı tanımları, bütün o soğuk, tatsız, hatta çok kere aşağı ve iğrenç sözleri ve bilgelikleri küfür olarak görür, müthiş günah sayarlar.

Resim 41. Din bilim atlası kiliseyi sırtında taşır.

Tüm bunlar bizim ince tartışmacıların, birbirlerine hayran olmaktan, birbirlerini alkışlamaktan hoşlandıklarını söylememizi ve onları insanların en bahtlıları saymamızı engellemez. Gece gündüz bu

saçmalarla meşgul olduklarından, İncil'i yahut Paulus'un nağmelerini ömürlerinde bir dakika olsun geçirmek için boş bir anları kalmaz. Okullarında bütün bu dakik meseleleri evirip çevirdikleri vakit, şairlerin, göğü Atlas'ın omuzlarına temellendirmeleri kadar sağlam olarak tüm kiliseyi cılız fikirleri üstüne temellendirdiklerini sanırlar; ayrıca, harika yardımlarını esirgerlerse kilise çöker diye düşünürler.

Kutsal Kitap yumuşak balmumu gibi, durmadan şekil değiştirince duydukları haz! Ya kararlarını Solon kanunları kadar saygıyla kabul etmenizi istedikleri ve onları, kendilerine benzeyen birkaç ukala tarafından beğenildi diye, papanın emirlerine tercih ettiğinizde duydukları zevk! Ya insan türünün eleştiricileri olarak meydana çıkıp, kendi örtülu yahut açık sonuçlarından azıcık olsun farklı fikirler ileri sürmek mutsuzluğuda bulunanları tövbeler etmeye mecbur ettiklerindeki zaferleri! İşte o zaman, birer kerametmiş gibi gururla şunları bağırdıklarını işitirsiniz: "Bu önerme bir rezalettir; öteki, cüretlidir; bu önermede baskı korkusu var; öteki edep ve ahlak kurallarına aykırıdır". Öyle ki ne vaftiz, ne incil, ne Aziz Paulus; ne Hieronymus, ne Augustinus, hatta ne de Aristotelesçilerin piri Thomas insanı Hıristiyan eder, meğerki bizim din bilim diplomalılar onaylamış olsunlar. Bunların mantıkları öyle ustadır! Bu bilge doktorlar bize öğretmemiş olsalardı, kim düşünebilirdi. örneğin; "lazımlık sen pis kokuyorsun" ile "lazımlık pis kokuyor" önermeleri, yahut: "tencere, sen kaynıyorsun ile tencere kaynıyor" önermeleri, aynı derecede doğrudur diyen Hıristiyan değildir. Doktorlarımızın, bilgelikleri üzerine basılmış bulunan büyük

mührü, halka bütün önermelerin varlığını öğretmemiş olsaydı -o, önermeler ki, aleyhlerinde ilan ettikleri yasak olmasaydı, hiç okunmayacaklardı- kiliseyi bütün o uğursuz sapkınlıklardan kim kurtarırdı? Bu güzel şeyler Din Bilimcileri, insanların en mutluları kılıyor.

Bir de, cehennemin tasvirini; birkaç yıllarını içinde geçirmiş kadar doğru olarak vermeleriyle, beveslerine göre yeni gökler yaratarak, tanrının affına erişmiş olanların, ruhlarının istedikleri gibi gezecek, ziyafet çekecek, top oynayacak bir yeri olsun diye, o geniş ve muhteşem Empyreus'u uydurduklarında ne kadar büyük haz duyarlar! Hem bu doktorların kafaları bütün bu anlamsız sözlerle öylesine doludur ki, Jüpiter'in kafasının, beyninde yarattığı Pallas'ı doğurmak için, Vulcanus'tan baltasını isteyerek yalvardığında, daha dolu olmadığına gerçekten inanıyorum. O halde, genel tartışmalarda kafalarının bu kadar iyi sarılmış olmasına artık şaşmayınız; bu önlem olmasaydı, başlarının çatlayıp bin parçaya ayrıldığını görürdük.

Ben de, kendilerini gerçekten din bilgini sandıklarını; kullandıkları lehçe, aşağılığın, barbarlığın son derecesine erişmiş olduğundan bunu sandıklarını gördüğümde, ancak kendileri gibi kimselerin içlerinden bir anlam çıkarabileceği karanlık ve sıkıntılı cümleler kekelediklerinde, kendimi gülmekten alamıyorum. Çünkü sıradan halkın anlattığı şeyleri pek zarif sayarlar. Onlarca, din bilimini, dilbilgisi kurallarına bağlı kılmak, onun itibarını yerlerde süründürmektedir. Böylece her an dilin saflığına karşı günah işlemek hakkını kendilerinde bulurlar. Saygıdeğer doktorlarda, en aşağı halk tabakası ile ortak olan hayranlığa layık

bir ayrıcalık!... Nihayet, Üstadlarımız Baylu diye adlandırılıp bir çeşit saygıyla selamlandıkları her defada, kendilerini tanrılara hemen hemen benzer sanırlar. Bu hitapta, Yahudilerin o kadar saygı gösterdikleri o tanımlanmaz Yehova adında olduğu kadar görkemli göründüklerine inanırlar. Bunun içindir ki, üstadımız unvanını, o korkunç unvanı büyük harflerle yazmamayı cinayet saydıkları gibi, biri çıkıp Latincede bu iki kelimenin sırasını değiştirmeyi aklından geçirir ve "Magister Noster" yerine "Noster Magister" yazarsa, bu canice alt üst edişle onun din bilime karşı bu büyük cinayeti işlemiş olduğundan emindirler.

Resim 42. Jupiterin kafasından çıkan Pallas Athena'nın doğumu.

54

İşte size şimdi de hemen hemen Din Bilimciler kadar mutlu kıldığım kimseler. Bunlar, genellikle rahip yahut keşiş denen adamlardır. Bu iki ad onlara hiç uygun değildir; çünkü bu sözde rahipler, bu sözde din adamları kadar az dindar insan olmadığı gibi, bu sözde keşişler her yerde karşımıza çıkabilir. Eğer bu kimselerin kendi gözlerinden türlü yollarla durumlarının aşağılığını ve rezaletini saklamasaydım, dünya yüzünde onlardan daha sefil insan türü olmazdı. Her yerde korkunç hayvanlar gibi nefret edilen bu adamlara raslamak bile kötüye yorumlanır. Buna rağmen bunlar, olağanüstü insanlarmış gibi kendilerine hayrandırlar. En yüksek dindarlığın, kaba cahillikten ibaret olduğuna inanan bu insanlar, okuryazar olmamakla övünürler. Kiliselerinde ahmak bir tavırla anlattıkları mezmurları anırdıklarında, Allah'ın, meleklerin ve cennetteki bütün azizlerin onları dinlerken zevk duyduklarından emindirler. Aralarından bazıları pislikleri ve sefaletleriyle gururlanarak, son derece büyük bir küstahlık ve yüzsüzlükle kapı kapı gezip dilenirler. Onlara, misafirhanede, arabada, pazar kayığında yani her yerde raslanır; her yerde etrafınızı sararlar, sizi usandırarak elinizden sadaka koparır, böylelikle gerçek muhtaç sahiplerini sadakadan mahrum ederler. İşte, pislikleri, cahillikleri, kabalıkları, edepsizlikleri ile bize havarilerin hayatını canlandırdıklarını iddia eden namlılar.

Resim 43. Mezmur kitabı ve Keşiş

Bunların emellerine bir çeşit matematik düzen veren ve azıcık dışına çıkıldığında kefaret gerektiren bir suç işleme anlamına gelen o dakik kurallardan daha hoş bir şey var mıdır? Ayakkabıyı bağlayan düğümün adedi, kemerin rengi ve genişliği, cüppenin alacalı rengi, kumaşı, kukuletanın şekli ve genişliği, baş tıraşının tam çapı, uykuya ayrılacak saat, her şey belirlenmiş, ölçülmüş, saptanmıştır. Birbirinden tek farklı zihin ve bedenler üzerinde bu tekdüzeliğin burakacağı etkiyi düşününüz. Fakat bütün bu saçmalar yüzünden, tarikata girmemiş serbest rahiplere çok az önem verirler. Her iki taraf, karşılıklı olarak, birbirini hor görür. Bir parça farklı bir kemer, biraz daha açık yahut koyu bir giysi, işte, havarilerin cömertliğini uygulamayı kendilerine meslek edinmiş olan bu kimseler arasında en kanlı kavgaları çıkarmak için fazlasına gerek yok. Bazıları, tövbekârlığı, en adi, en kaba kumaştan giysiler giymeye kadar götürürler. Ancak derileri üstündeki gömlek en ince

kumaştandır. Başkaları, bunun aksine olarak, gömlekleri üste, yün giysileri alta giyerler. Bzıları para görünce titremeye başlarlar. Bunlar en küçük sikkeye dokunmaktansa, en zehirli yılana dokunmayı tercih ederler. Fakat şarap yahut kadın elde etmek söz konusu olduğunda, aziz papazlar o kadar vicdanlı değildirler. Bu anlamda her keşiş grubu diğerinden ayırt edilmek için, ciddi çaba gösterir! Onların en büyük arzusu Mesih'e benzemek değil, aralarında birbirlerine benzememektedir. Bir de, kendilerine taktıkları lakaplarda, mutluluklarının bir kısmını görürler. Bazıları Cordelier diye çağrılmakla övünürler; bu Cordelier'ler de, Recollet, Mineur, Minime, Bulliste'lere ayrılırlar? Sonra Benedictin'ler, Bernardin'ler, Brigittain'ler, Augustin'ler, Guillelmite'ler, Jacobin'ler gelir.[49] Kendilerine doğrudan Hıristiyan demek az geliyormuş gibi, tüm bu isimlerden gurur duyarlar.

Resim 44. Kızı zevkle öpen okşayan keşiş paraya dokunmayı reddeder.

[49] Cordelierler, Fransiskenlerin genel adıdır. Delilik, kasıtlı olarak az tanınan Hıristiyan mezhepleri sıralarken bilinen mezhepler için de az bilinen isimler kullanılmıştır.

Bunların çoğu, törenlerine ve geleneklerine o kadar güvenir ki, bütün bu güzel şeylere uyarak geçmiş bir ömrü ödüllendirmek için bir cennetin ancak yeteceğine inanırlar. Mesihin, bütün bu boş kuralları hor görerek, insanlara ilettiği kanunun dayandığı büyük cömertlik kuralına uyup uymadıklarını soracağını düşünmezler. Oysa biri, her çeşit balıkla dolmuş koca karnını gösterecek; diğeri, günde şu kadar yüz hesabıyla okunmuş, bin ölçek mezmuru ortaya dökecek; bir üçüncü, tuttuğu oruçları uzun uzun sayacak ve günde bir defa yeme'. yediği için karnının kaç kere patlamak üzere olduğunu anlatacak; buradaki, taşımaya yedi koca gemi yetmeyecek kadar çok tören, ibadet, batıl inançtan bir yığın gösterecek; öteki, altmış yıl, parmaklarını önceden çift eldivenle kaplamadan hiç paraya dokunmamış olmakla övünecek; bir başkası, gemicilerin en aşağısının bile giymekten utanıp kızaracağı, kirli cüppesini gösterecek; başka biri de, kayaya yapışık bir sünger gibi, elli yıldan fazla aynı manastıra bağlı yaşamış olmakla övünerek; ilahi söylemekten seslerinin kısıldığını ileri sürecekler; şunlar, avanak olduklarını, yahut susmaktan dillerinin uyuştuğunu iddia edecekler. Ama Mesih, bitmez tükenmez övünmeler silsilesini durdurarak şöyle diyecek: "Yahudilerin bu yeni türü de nedir? Ben insanlara bir tek kanun verdim; benim tanıdığım sadece o kanundur; bu adamların da hiç söz etmedikleri sadece odur. Ben babamın devletini, cüppelere, dualara, perhizlere, sürekli oruçlara değil, cömertliğin bütün ödevlerini yerine getirenlere vaat ettim; şimdi fikrimi açıkça, benzetmesiz olarak anlatacağım. Ben, gördükleri

hayır işlerinin değerini bu kadar iyi bilen, benden daha kutlu görünmek isteyen kimseleri tanımıyorum. Bunlar gitsinler benimkinden başka bir cennet arasınlar; onu, içi boş geleneklerini benim kanunuma tercih ederek izledikleri kimselerden istesinler." Bu bilgelikleri işitince, kendilerine gemicilerin, arabacıların tercih edildiklerini görünce, birbirlerine ne gözle bakacaklardır? Ama, şimdilik, onlara ilham ettiğim tatlı ümitlerin verdiği mutluluğu tatmaktadırlar.

Resim 45. Obur keşiş

Çeşitli keşiş tarikatları, her ne kadar halktan tamamen kopuk, farklı topluluklar oluşturmuşlarsa da, kimse onları hor görmeğe cesaret edemez, çünkü günah çıkarma âdeti, onlara bütün aile sırlarını açar. Her nekadar bu sırları meydana vurmakla büyük bir cinayet işlediklerine inansalar da, bir Bakkhos töreninde hoş bir hikâye ile sohbeti neşelendirmek istediklerinde, bu korkudan kolayca kurtulurlar; o zaman en şüphe götürmez halleri anlatarak, en açık ayrıntıları vererek sizden söz etmekten çekinmezler; size gösterdikleri biricik lütuf, adınızı söylememektir. Bir kimse bu tehlikeli eşek arılarını tesadüfen kızdırıverirse, vaizlerinde ondan nasıl öç aldıklarını, düşmanlarını nasıl kapalı kelimelerle işaret ettiklerini görmeli. Bu kapalı kelimeler, aynı zamanda öylesine açıktır ki, anlamamak için budala olmak lazım gelir. Kısacası, bu alçak Kerberoslar hiç durmadan havlarlar. Yeter ki ağızlarına iyi bir parça atılsın.

Bana şunu söylemenizi rica ediyorum: Kürsüde vaaz vermekte olan bir keşiş kadar zevkle izleyebileceğiniz bir sanatçı, aktör veya bir meydan soytarısı olabilir mi? Cübbelilerin söz söyleme sanatını nasıl komik bir şekilde uyguladığını görüpte kahkahalarla gülmemek mümkün mü? Aman Allahım! O ne komik el hareketleri, o ne komik sesler ve nağmelerdir onlar. Ne havlamalar ne böbürlenmelerdir. Bu güzel konuşma sanatı onlarda keşiş kardeşten keşiş kardeşe geçen büyük bir sırdır. Bu sırra ermek hiç şüphe yok bana düşmez. Bu sır konusunda sizlere sadece zayıf tahminlerimden söz açacağım.

Vaazlar önce girişle başlar. Şairler taklit edilir. Uzun ve sükseli bir söylevle cömerliğe geçilip Nilden

bahsedilir. İsanın ölüm sırrı açıklanır. Babilin ejderi Belin korumasında sizi perhiz konusuna hazırlamak için oniki burçtan bahsederler. Ardından imandan bahsetmek için dairenin kareye çevrilmesi üzerine uzun tartışmalarda bulunurlar.

Bu ünlü deli, pardon ünlü doktorlardan demek istiyorum. Bu ünlü doktorlardan birini ben bizzat kendim dinledim. Kutlu sırrını şanslı bir dinleyici kitlesi önünde anlatacaktı. Biliminin sıradan olmadığını, aynı zamanda din bilimcileri de tatmin etmek amacıyla farklı bir tarzda işe başladı. Alfabenin harflerinden, sözcükleri oluşturan hecelerden, cümleleri oluşturan sözcüklerden bahsetti. İsmin fiile sıfata neden uyması gerektiğini anlattı. Dinleyiciler hayret içinde Horatiusun dizelerini mırıldanıyordu.

Quorsum hoec tam putida tendum?

Bu ahmaklığın amacı nedir?

Sonunda şunu kanıtladı: Dilbilgisinin esası kutlu üçlü sırrın sadık tasviridir. En büyük geometrici bile şekilleri kullanarak bunu daha büyük bir açıklıkla ifade edemez. Bu büyük doktor din biliminin bu büyük şahaseri için sekiz ayını feda edip zorluk çekmiş, kan ter içinde kalmıştı. Şimdi bir köstebekten daha kördür. Göstermeye mecbur olduğu bu dahice çabası, beyni, gözünün bütün aydınlığını almıştı. Kör olmak onun sesini sıkmamakta, gözlerini kaybetmesinin kazanmış olduğu gurur ve şanın yanında pahalı bir bedel olmadığını düşünmektedir.

Bir başka hikaye daha dinleyelim.

Seksen yaşında dilbilimci bir ihtiyar; Öylesine din bilimci ki sanırsın Scotus yeniden dirilmiş. Bir gün İsa (Jesus) adının sırrını anlatırken bu ilahi kurtarıcı hakkında söylenebilecek her şeyin adında gizli olduğunu ispat etti. "İsanın Latince adının üç hali vardır. Bu kutlu üçlüğün üç sahsına işaret eder. Dikkat edin yalın hali (nominatif) s ile biter:İesuS; i hali (accusatif) M ile biter:İesuM; e hali (ablatif) de U ile biter:İesu. Bu üç son harf: S, M, U, tarif edilemez bir sır içerir. Şu üç Latince kelime: Sumum(Zenith), Medium (merkez), ve Ultimium'un (semti kadem) baş harfi olduklarından anlamları bellidir. İsa(Jesus) her şeyin esası, merkezi ve amacıdır." Açıklanması çok daha zor olan bir şey kalıyor. Doktor bunu da matematikle açıkladı: İesus kelimesini iki eşit parçaya böldü. S hatfi ortada bir başına kalmaktaydı. Doktor şöyle söyledi: "İesus adından çıkardığımız bu S hatfine İbraniler Syn derler. Syn bir İskoç dili kelimesidir. Günah anlamına gelir. Bu bize günahı atıp çıkaranın İsa olduğunu açıkça gösterir." Bu harukulade sunumu dinleyen halk ve dinbilimciler hayranlıktan kendilerinden geçmişlerdir. Neredeyse bir zamanlar çocuklarının önünde Apollon tarafından öldürülen Niobe gibi taş olacaklardır. Ben Horatiusun anlattığı incir ağacından yapılma Priapos heykelinin Canidia ile Saganus'un gece sihirlerine tanık olma şansızlığına düştüğü zaman yaptıklarını yapmak üzereydim. Buna da değerdi. Yunanlılarda ve Latinlerde böyle bir söylev işitilmiş midir? Demosthenes ile Cicero bu inceliğin örneklerini vermişler midir? Bu büyük insanlar biri konuya alakasız bir girişle başladığında onu ayıplarlardı. Acaba o zamanlar düşünmezler miydi ki, bu başlangıçlar sıradandır. Doğa sığır çoban-

larının en kabasına bile bunları ilham eder. Bizim bilge doktorumuz ise çok daha nurludur. Başlangıç dedikleri bu sözlerde söylevin geri kalan kısmıyla bağlantı görülmez ise dinleyici kendi kendine "Nereye varmak istiyor " diye sorar. İşte bu iyi konuşmanın şahane örneğidir.

Resim 46. Apollon Niobenin çocuklarını öldürürken.

Sonra doktorlarımız, İncil'in herhangi bir yerini, hikâye şeklinde anlatırlar; bunu acele ve söz arası gibi açıklarlar; bütün nutukları bu açıklamadan ibaret kalmalıydı ama düşünmezler. Arkasından birdenbire şahıs değiştirir, bazen asıl konuya hiç uymayan bir din sorununu açarlar; işte, bir sanat harikası dedikleri şey budur! Nutkun bu yerinde bizim keşişler, Din Bilimcilerin kibrini taklit ederek, doktorlarına verdikleri şu şahane unvanları kulaklarımıza çınlattırırlar: Heybetli doktor, ince doktor, fevkalade ince doktor, israfili doktor, kutlu doktor karşı çıkılmaz ve yadsınamaz doktor, işte burada bizi, büyük önermeler, küçük önermeler, sonuçlar, ek sonuçlar, varsayımlar ve cahil halkın

gözlerini kamaştırmak için kullandıkları bir sürü başka skolastik küstahlıklarla rahatsız ederler. Komedyanın nihayet beşinci perdesine gelince ki burada artistin bütün hüneri göze çarpmalıdır, Tarih Aynası'ndan yahut Romalıların kahramanlıkları'ndan alınmış herhangi bir anlamsız, komik masalı size aktarırlar. Evirir, çevirirler, simya, eğretileme, benzerlik bakımlarından yorumlar, nutuklarını sona erdirirler. Yani, Horatius'un, *Ars* Poetica'nın başında tasvir etmiş olduğu ejderhadan bin kere daha tuhaf bir ejderha!

Resim 47. Bir Mitolojik hayvan.

İş bununla da kalmaz; bunlar bilmem nereden işitmişlerdir ki nutkun baş tarafı sakince, sesi yükseltmeden söylenmelidir. O halde, ne yaparlar? Girişlerinin ilk cümlelerini o kadar alçak sesle söylerler ki, kendileri ancak işitir; sanki hiç kimse tarafından işitilmeyecek gibi konuşmak pek esaslı bir önlemmiş gibi. Onlara, ünlemlerin bazen

tutkuları harekete geçirmekte büyük yardımları olduğu söylenmiş; onun için hiç beklemediğiniz bir anda birdenbire seslerini yükseltir, gereksiz yere deli divâne gibi bağırırlar; onlara bir miktar çöpleme otu vermek arzusuna kapılırsınız, çünkü ihtar makamında bağırmak, boşuna zahmet olurdu. Sonra, bilirler ki nutuk, farkına varılmadan, azar azar hararetlenmelidir; onun için, vaazlarında her bir bölümün baş tarafını gelişi güzel okuduktan sonra, birdenbire konuşmada usta bir eda takınmakta kusur etmezler; hatta bunu, en soğuk, en tatsız şeyleri söyledikleri ve ruhlarını teslim ediyorlarmış gibi bitirdikleri zaman da yaparlar. Sonra, onlara konuşma sanatı hocalarının şakayı ele aldıkları öğretilmiştir, onun için vaazlarını birkaç nükteyle neşeli kılmak isterler. O kadar yerinde şaka ederler, ve o kadar zarif şaka ederler ki, onları saz çalmak isteyen eşekler sanırsınız. Bazen de ısırmaya kalkışırlar; fakat yaralamaktan ziyade, gıdıklarlar ve dinleyenlere en fazla yaltandıkları an, serbestçe doğruyu söylüyormuş, genel ahlaka karşı isyan ediyormuş gibi bir tavır takındıkları andır. Özetle, onları gördüğümüz, vaazlarını işittiğimiz zaman, panayır hokkabazlarını gördüğümüze yemin edebiliriz; oysa hokkabazlar onlardan çok daha üstündürler; hoş berikilerin de ötekilerinde konuşmaları o kadar çok birbirine benzer ki, herkes, keşişlerin konuşma sanatını mutlaka soytarılardan, ya da soytarıların keşişlerden öğrendiklerini söylemektedir.

Bütün bunlara rağmen, ve benim sayemde, hayran bulmaktan geri kalmazlar. Bazıları onların vaazında bulunduklarında, Cicero'ları, Demosthenes'leri işittiklerini sanır. Özellikle tüccarlar ve kadınlar böyledir. Bu nedenle keşişler onların

hoşuna gitmeye gayret ederler, çünkü bilirler ki tüccarlara yaltaklanmakla, kötü yollardan kazanılmış bir servetin küçük bir parçasını onlardan geri alacaklardır. Kadınlara gelince, keşişleri sevmeleri için bin bir sebep vardır; fakat şüphesiz başlıca sebep, kocalarından gizli şikâyetlerini genellikle bu kutlu babalara açmalarıdır. Bu adamların bana büyük minnet borçları olmaları gerektiğini herhalde anlıyorsunuz; çünkü batıl inançları, komik törenleri, bitmez tükenmez bağırtılarıyla halk üzerinde bir nevi baskı sürdürmekten başka bir erdemleri olmadığı halde, kendilerini Paulus'lar, Antonius'lar[50] kadar büyük zannederler.

Resim 48. Arp çalan adam ve eşek.

[50] 4. yüzyıl keşişleri.

55

Uydurma dindarlığın bütün görünüşlerini taklit ederek -iyiliklerimi saklamakla gösterdikleri nankörlük kadar- kötülük gösteren şu oyuncular sürüsünü bir tarafa bırakalım.

Kralları, prensleri sahneye çıkaralım. Bunların hepsi bana en temiz niyetlerle saygı gösterir; kanunlarıma açıkça uyan bu kimselerden açıkça söz edelim. Hükümdarların yarım dirhem sağduyuları olsaydı, halleri, durumları dünyanın en kötüsü, en mutsuzu olmaz mıydı? İyi bir hükümdara düşen bütün ödevleri tam olarak yerine getirmek isteyen bir kimsenin kendine ne kadar ezici bir yük yüklediği göz önünde tutulsaydı, tacın yalan yere yeminle, baba katliyle satın alınmaya değer bir nesne olduğunu aklından geçirecek tek kişi bulunur muydu? Öyle ya, bir milleti idare etmek işini üzerine almış bir insan, bütün hayatını toplumun çıkarlarına adamak için kendi çıkarlarından vazgeçmiş demektir. O, hep milletinin mutluluğuyla ilgilenir. Yasama gücüyle yürütme gücü şahsında toplanmış olduğundan kanunlara şaşmaz bir dikkatle boyun eğerek, bakanların, yargıçların doğruluğundan sorumlu olur. Herkesin gözü üzerinde olduğundan hareketinin doğruluğu ile, tatlı etkisi dünya yüzüne mutluluk yayan iyiliksever bir yıldıza benzeyebilir; yahut da bunun aksine, uğursuz bir kuyrukluyıldız gibi her tarafa felaket ve ölüm saçabilir. Bilmelidir ki şahısların kötülükleri kalabalıkta hemen hemen hiç görülmez, etkileri de o kadar felaketli olmaz, ama bir prens,

mevkisinin yüksekliği dolayısıyla öyle bir durumdadır ki, ödevine karşı işleyeceği en ufak kabahat, uyruklarını felakete boğar. Taşkın, zehirli bir kaynak olur. Asaletin yüksekliği, zevkler, serbestlik, yaltaklanma, sefahat ve bunlar gibi krallık mesleğine bağlı bin bir şey, kralları genellikle ödevlerinden alıkor. Ödevine bağlı kalmaya azmeden cesur olmalı! Onu işlerinden uzaklaştırmaya uğraşan bu büyüleyici perilerin çekimine girmemek için kendini ne kadar dikkatle kollamak! İyi bir prensin ömrünü durmadan tehdit eden pusuları, kinleri ve başka tehlikeleri bir yana bırakalım, o düşünmelidir ki yakında edimlerinin doğru bir hesabını verecek; kendine teslim edilmiş devlet ne kadar genişse, bu hesap da o kadar dehşetli olacak! Evet, prensler bütün bu düşünceleri akıllarından geçirselerdi, -bilge olsalardı, bunu yaparlardı- sanıyorum, ömürlerinde bir an için zevk tatmazlardı. Fakat ben bu kadar keder verici endişeleri onlardan uzaklaştırmaya çabalarım; devletlerinin işleri için tanrılara dayanmalarını ilham eden de benim. Prensler, gevşekliğe, hazlara dalarak ruhlarında iş ve endişenin en ufak görünüşünü uyandıracak her şeyi uzaklaştırır, kendilerine hoş sözlerle durmadan yaltaklananları en yakın çevrelerine kabul ederler. Her gün ava gitmekle, gayet güzel atlar beslemekle, mevkileri, memurlukları kendi çıkarlarınca satmakla, uyruklarının malını mülkünü azaltıp kendi kasalarına geçirtmek için her gün yeni çareler tasarlamakla krallara düşen ödevleri güzelce yerine getirdiklerini sanırlar. Gerçi bunda pek tedbirsizce hareket etmezler: Yaptıkları eziyetleri haklı göstermek, dünyanın en haksız şeylerine hak görünüşünü vermek için bin bir bahane bulurlar;

soydukları halkın sevgisini, hiç olmazsa bir dereceye kadar sağlamak için, ona bir parça dalkavukluk etmekten geri durmazlar.

Resim 49. Kral

Şimdi, bazen görülen prensler türünden bir prens düşününüz; yani kanunları bilmez, kamunun iyiliğini sevmez, kendi çıkarıyla meşgul, her çeşit şehvete dalmış, hürriyetin, hakikatin, bilimin düşmanı, her şeyi kendi tutkularına, kişisel çıkarına dayandırır, toplumun selametinden başka her şeyi düşünen bir prens. Bu adama, bütün erdemlerin simgesi altın bir gerdanlık takınız; başını kıymetli taşlarla parıldayan bir taçla - kahramanca erdemlerle insanlar arasında parlayacağını ona hatırlatmaya mahsus bir taçla- süsleyiniz; eline, hakkın, bozulmaz doğruluğun kutsal simgesi asayı veriniz; nihayet, hükümdarın, milletine olan ateşli sevgisini gösteren erguvanı

giydiriniz. Bu prens, hareketlerini, bütün bu büyüklük işaretleriyle karşılaştırsın, eğer bu süsleri taşımaktan tanmazsa, bütün bu giyimin kıyafetini keskin zekâlı bir alaycının alaya alınmasından korkmazsa ben yanılmışım demektir.

56

Şimdi, nedimler hakkında, - kölelerin en adisi, en alçağı, en yerde sürüneni, en ahmağı olup da varlıkların en harikuladesi geçinmek isteyen bu kimseler - ne diyeyim? Ama bunların haklarını verelim; bir noktada insanların hepsinden daha alçakgönüllüdürler: Altını, erguvanı, kıymetli taşları üstlerinde taşımakla yetinir, bütün bu simgelerin temsil ettiği erdemleri gerçekleştirmek işini başkalarına bırakırlar. Şuna inanırlar ki, efendim, kral diyebilirlerse, bir övgüyü kısaca beceriverir ve Majeste, Altes, Ekselans gibi şatafatlı unvanları yerinde dağıtırlarsa, artık hiçbir şeyden kızarmamak derecesine erer ve zarafetle dalkavukluk etmek hünerini harika bir şekilde elde ederlerse, mutlulukları artık en yüksek katına varmış olur. Zira nedimlerle yüksek şahsiyetlere yaraşan bütün bilimler, işte bunlardır. Zaten, hayatlarını biraz yakından incelerseniz, karşınızda Phaiaklar[51] kadar saf ve budala, Penelope'nin âşıkları kadar sefih kimseler bulursunuz.

Bu adamlar öğleye kadar uyurlar. Uyandıkları vakit, bu anı bekleyen hamarat bir uşak, onlara çabuk çabuk bir Missa mırıldanır; duayı gecelikle dinlerler. Sonra kahvaltı, arkasından öğle yemeği gelir. Sonra gelsin kâğıtlar, zarlar, satrançlar, maskaralar, soytarılar, aşifteler, şakalar, kaba alaylar, ara sıra da bir iki güzel kahvaltı, yemekten sonraki bütün vakti doldurur. Akşam yemeği vakti gelir, sofraya oturur sonra kalkarlar; gece sık sık

[51] Homeros'un Odysia'sında adı geçen ada sakinleri.

yemek yemeden yatmadıklarını da Allah bilir. Işte, en ufak bir endişeye düşmeden, saatleri, günleri, ayları, bütün ömrü böyle geçirirler. Sarayda bulunduğum zamanlar, bütün bu nedimlerin komik havalarından benim de bıkıp usandığım olurdu. Şurada bir sürü kız, bir sürü peri görürsünüz; kendilerini birer Tanrıça sanarak, meziyetleriyle zarafetlerini, arkalarında yerlerde süründürdükleri kuyruğun uzunluğu ile ölçerler. Burada, gayretli bir soylu, kendini prensin yanında görsünler diye kalabalığı dirsekleriyle yarar; başka biri hayli memnun böbürlenir, çünkü boynunda ağır bir altın zincir taşımaktadır. Bununla hem kuvvetini hem zenginliğini göstermek onu gururlandırır.

Resim 50. Dalkavuk

57

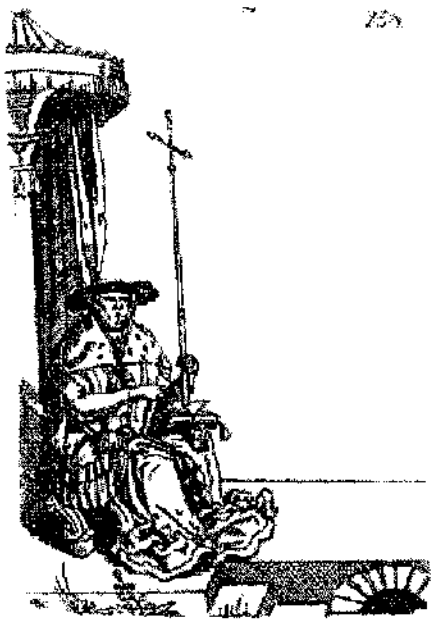

Resim 51. Piskopos

Fakat prensler bu hoş hayatı sürmekte yalnız değildir: Papalar, kardinaller, piskoposlar, onları taklit etmek için çoktan beri ellerinden geleni yapıyorlar. Onları geçmek işini başardıkları söylenebilir. Şu piskopos, giymiş olduğu bembeyaz kaftanın kusursuz bir ömür sürmesini kendine ihtar ettiğini; başını örten şu çift boynuzlu ve uçları bir tek düğümle birbirine bağlı külahın, eski ve yeni ahit bilimini birleştirmek gerektiği anlamında olduğunu; elindeki eldivenlerin, temiz ve ilahi sırları müminlere verirken dünyanın kötülüklerinin bulaşmasından ellerinin korunduğunu gösterdiğini; asasının, kendisine teslim edilen sürüye devamlı surette bakacağının simgesi, haçın ise, bütün tutkulara karşı kazanması gereken zaferin simgesi

olduğunu düşünseydi, hayatı neye benzerdi? Bütün bu düşünceler ve daha bu çeşitten başka bin bir tanesi, zavallı başpapazı endişe ve kederle ezmez mi? Günümüzün piskoposları budalı değiller: Kendileri otlanmaya bakar; sürüleri otlatmak işini İsa'ya, papaz vekillerine, dilenci keşişlere bırakırlar; hem de piskopos kelimesinin, çalışma, şefkat, uyanıklık demek olduğunu kolayca unutarak, para çekmek söz konusu olunca yeniden hatırlarlar.

58

Resim 52. Kardinal.

Kardinaller, havarilerin mirasçıları olmaları nedeniyle, onlar gibi yaşamaları gerektiğini düşünseler; kilise mallarının, sahipleri değil yöneticileri olduklarına, o malları nasıl kullandıklarının yakında hesabını vereceklerine inansalar da, aynı hale düşerlerdi. Sonra biraz da ruhani giysi ve süsleri üzerinde düşünüp kendi kendilerine şöyle deselerdi: "Bu kaftanın anlamı, tam bir masumiyet ve her sınava dayanabilen ahlaki temizlik değil de nedir? Bu erguvani cüppeyle ayaklarımın üstüne katmer katmer yayılan, seyahatte dişi katırımı örten, icabında bir deveyi de örtmeye kâfi olan o

geniş harmaninin anlamı nedir? Birincisi Allah'a karşı ateşli bir bağlılığa, ikincisi hemcinsimize karşı cömertliğe işaret etmez mi? Bu sonuncu için cömertlik, herkese faydalı olmak, yani öğretmek, özendirmek, azarlamak, düzeltmek, savaşların çılgınlıklarını yatıştırmak, kötü kalpli zalim prenslere karşı koymak, kilisenin hayrı için malını canını zevkle feda etmek için ta uzaklara yayılır. Malını mı dedim? Fakir havarilerin malları var mıydı?"

Bütün bunlara inanan bir başpapaz kardinalin yerine, bu tehlikeli yere, göz koymaz, oraya kadar yükseldikten sonra, onu memnuniyetle terk eder, veya özen, kaygı, çalışma ile dolu bir ömür, özetle havari gibi bir ömür sürer.

59

Mesihin yeryüzündeki vekili olan papalar, bu ilahi kurtarıcının yolundan yürüseler, onun fakirliğini, çalışmalarını, mesleğini, acılarını, bu dünyanın nimetlerini hor görmesini taklit etseler; *papa* kelimesinin *baba* demek olduğunu, papalara şeref veren bu kutlu unvanın kendilerine buna hak kazanmayı ihtar ettiğini düşünseler, hayatların en dert dolu olanını geçirmezler miydi? Bütün bu, düşüncelerden sonra, size sorarım, bu kadar güçlükle doldurulabilecek bir yeri satın almak için bütün servetini feda etmeye hazır, yahut onu bir kere elde ettikten sonra elinde tutmak için, silah zehir kullanmayı isteyecek insan var mıdır? Papalar günün birinde bilge olmayı akıllarına korlarsa, kendilerini türlü eğlencelerden, çeşitli kolaylıklardan yoksun bırakmış olurlar. Bilgelik mi dedim, bilgelik değil, Mesih'in bahsettiği o tuzdan sadece bir taneciğe sahip olsalar! Bu kadar zenginlik, şan, tanrının bağışlaması, kudret, zafer, mevki, makam, meslek, vergi, at, katır, maiyet ve her türlü şehvet yerine, kötü kötü uykusuzlukların, oruçların gözyaşlarının, duaların, vaazların, çalışmaların, ahların, bunlara benzer bin bir sefaletin geçtiği görülürdü. Ama o zaman bu kadar çok yazıcı, ayırtman, noter, avukat, müdür, katip, katırcı, seyis, banker, pez... (ağzımdan açık saçık bir kelime kaçırıyordum; namuslu kulakları rahatsız etmeyelim); Roma sarayı için bu kadar pahalıya mal olan, yok, öyle demek istemiyorum, Roma sarayına bu kadar onur veren bütün bu insan sürüsü açlıktan ölmeye mahkûm olurdu. Bu, büyük bir afet olurdu; ama bundan da çok daha

gaddarca, çok daha feci, çok daha korkunç bir şey, kilisenin prenslerini, dünyanın o gerçek ışıklarını, değneği ele almaya, dağarcığı sırta vurmaya zorlamaktır. Bu felaketin kutlu babalarımızın başına geleceğinden korkmayalım; çünkü onlar, papalığın işlerini yeterince boş zamanı olan Aziz Paulus ile Petrus'a bırakıp, kendilerine de -bugün kutlu papalık makamının çevresini saran- şerefleri ve zevkleri alıkorlar.

Resim 53. Papa X. Leo.

Kutlu ruhani reislerimizin insanlar arasında, en zahmetsiz, en şehvetli ömrü sürmelerini ve en az endişe, en az kederle yaşamalarını sağlayan benim. Mistik, yani dramatik giysilerini giyip, birtakım küçük törenler düzenleyerek, kendilerine mutluluk,

erdem, kutluluk sıfatları vererek, nihayet dünyaya her çeşit kutsama ve lanetlemeyi dağıtarak kilisenin çobanı rolünü oynadıklarında Mesih'in onlardan memnun kalacağına inandıran benim. Papaların, eski zamanlarda olduğu gibi mucizeler yaratmasını, bize bu geçmiş modayı geri getirmesini mi istersiniz? Halkı aydınlatarak yorulmasını, bir ukala gibi kutsal kitabı açıklamasını, başka bir işi olmayan bir adam gibi dua etmesini, bir kadın yahut bir zavallı gibi ağlamasını, bir baldırı çıplak gibi sefalet içinde yaşamak aşağılıklığını göstermesini mi isterdiniz? En büyük kralların bile, terliğini öpmek onuruna erişmelerine ancak gönül indirerek izin veren bir adamın bir kimseye yenilmesini nasıl isterdiniz? Nihayet, kendini kötü bir ölüme isteyerek maruz bırakmasını, bir cani gibi çarmıha gerdirmesini nasıl isterdiniz? Bırakın canım, bu ayıptır! Bugünün papaları bütün bu belalıları uzaklara atmaktan geri durmuyor, sadece silahları ve Paulus'un bahsettiği o tatlı kutsamaları alıkoyuyorlar. Onun için de kutsamakta asla cimri değiller. Yasakları, törenden engellemeleri, ikinci üçüncü ceza tehditlerini, aforozları aforozculara şeytanın nasıl eziyet ettiğini gösteren resimleri sağa sola iyilikle duygusuyla dağıttıklarını bir görmeli! Zavallı ruhları cehennemden yüz fersah öteye atan o dehşetli aforozları ne büyük cömertlikle savurduklarını bir görmeli! Aforoz korkunç bir yıldırımdır. Bu yıldırımı, Mesih'in bu hizmetkârları, bu pek kutlu babalar, acunun kurtarıcısının halim selim vekilleri, şeytana uyarak Aziz Petrus'un mirasını kemirmeye savaşanlar üzerine en büyük şiddetle indirirler. Bu havari her ne kadar İncil'de ilahi efendisine senin arkandan gelmek için her şeyi terk ettik, dese de, Papalar Petrus'un toprak, şehir,

vergi ve prensliklerden oluşan bir mirası olduğunu iddia ederler. Bu aziz mirası elde tutmak için gerçekten Hıristiyanca bir gayretle ateş ve demir kullandıkları, kutsal elleri her yanda Hıristiyanların kanını akıttığı zamanlar, kilisenin düşmanı dedikleri bu zavallıları yere sermiş olmanın gururuyla dolu olarak, kilise için savaşmış, Mesih'in bu işini havarilere layık bir cesaretle savunmuş olmakla övünürler. Fakat doğrusu, kilisenin en uğursuz düşmanlarının kötü papalar olduğunu düşünmezler. Sessizlikleriyle Mesih'in unutulmasına sebep olan, utanmadan tanrının inayetiyle alışveriş eden, zoraki yorumlarla dini saptıran, bu dini, nefret edilecek ahlaksızlıklar bulaşmış örneğiyle tamamen mahveden papalar.

Mesihin kilisesi kanla kurulup, kanla temellendi, kanla büyüdü diye onu idare etmek ve savunmak için de kan dökmek gerektiğini zannederler. Sanki artık Mesih yokmuş, yahut kendinden olanları, her zaman savunduğu gibi artık savunamazmış gibi! Şunu da bilirler: savaş hunharca bir şeydir. İnsanlardan ziyade yırtıcı hayvanlara layıktır. Öyle çılgıncadır ki, şairlere göre, Furia'ların kendileri bile onu dünya yüzüne kusmuşlardır. Uğursuzdur, en korkunç kargaşalıkları peşinden sürükler. Zalimdir, genellikle en alçak suçlular tarafından kışkırtılır. Öyle dinsizcedir ki, Mesih'in karşıtıdır.

Böyle olduğu halde, bir barış tanrısının vekili olan bu adamlar, nefrete değer bu sanatla uğraşmak için, diğer bütün işlerini ihmal ederler. Bazen öyle çökmüş ihtiyarlar görülür ki, bunlar bu savaşlarda bir delikanlı kadar dinçmiş gibi tavırlar takınırlar; savaşları desteklemek için savurganlık

eder para harcarlar. Savaşın gerektirdiği işlere yorulmak bilmeyen bir gayretle göğüs gererler. Kanunları, dini ve barışı vicdansızca alt üst eder. Böylece insan türünün başına bela kesilirler. Gazap olduğu besbelli olan bu hale, dindarlık, cesaret gibi güzel adlar vermek cüretinde bulunan dalkavuklar bulunduğuna, kılıcını çekip kardeşinin karnına sokan bir kimsenin hemcinsine karşı, Mesih'in müritlerine o kadar çok öğütlediği o lekesiz cömertliği kalbinde saklayabileceğini kanıtlamak için bütün şeytanlıklarını kullanabilen usta dalkavukların varlığına kim inanır?

Resim 54. Dinden çıkanların bağlanarak yakıldığı odun yığını.

60

Bu konuda Alman piskoposlar mı papaları yoksa, papalar mı piskoposları örnek almaktadırlar, ikircikliyim. Ne olursa olsun, Alman piskoposları o kadar yapmacık değiller. Ruhani başlara mahsus bütün o süsleri üzerlerinde taşımıyorlar. Kutsama yahut buna benzer törenlerle gönül eğlendirmiyorlar. Gerçekte Straplar gibi giyiniyor, hareket ediyorlar, hatta kuvvetli ve cesaretli ruhunu Allah'a savaş alanı dışında teslim etmenin bir piskoposa layık olmadığına inanıyorlar.

Her şeyde amirlerinin izlerinde yürümemekle cinayet işleyeceklerini sanan sıradan rahipler, onları bu noktada da taklitten geri durmazlar. Öşür haklarını savunmak için cesaretle, askerce, yırtıcılıkla nasıl savaştıklarını bir görmeli! Bu hakları inkâr etmek cüretinde bulunanlara karşı kılıçları, kargıları, sopaları, taşları, kısacası her türlü silahı nasıl kullanırlar! Eski kitaplardan, cahil halkı korkutmaya, öşürden de çok daha fazlasını vermek konusunda kandırmaya elverişli bir yer çıkarmak söz konusu olunca, ne kadar dikkatli, ne kadar keskin zekâlı olurlar! Ama, onları besleyen halkın, onlardan yardım ve hizmet olarak neler beklemeye hakkı olduğu da her yerde okunur. Bunu akıllarından geçirmezler. Başlarının tıraşı, rahibin, bütün insani tutkuları kendinden uzaklaştırması ve sadece ahirete ait şeylerle meşgul olması gerektiğini hatırlatır. Hayır, hayır, bu iyi din adamları, dua kitaplarını açıp mırıldanınca ödevlerini *tam olarak yerine getirmiş olmakla* övünürler. Mırıldanmak dedim, öyle bir mırıldanma ki herhangi bir Tanrı onları işitip anlasa şaşırırım.

Dualarını yüksek sesle okuduklarında, kendilerini hemen hemen hiç işitmez, hiç anlamazlar.

Çıkarlarını koruma konusunda rahipler, hayat adamlarından farklı değildirler. Zor bir görevi yerine getirmek söz konusu olunca, onu başkalarına yüklemek, sonradan bir top gibi kendine geri getirtmek önlemini alırlar. Din görevi aşağı yukarı devletin yönetimi gibidir: Prens, işlerin yönetimini bakanlarına bırakır. Bakanlarda kâtiplerine. Rahipler, alçakgönüllülü oldukları için, dindarlığı halka bırakırlar. Halk, bu hususta din adamı adını verdiği kimselere güvenir. Realitede, kendinin kilise ile hiçbir ilgisi olmadığını, vaftiz adağının onu kiliseye bağlamadığını sanır. Hiç Mesih'in değilmiş *de sanki asırlarının mahı olmakla gurur duyarmış* gibi kendilerine "seculier" adını takan tarikat dışındaki rahipler, topu, tarikata bağlı olanlara, bunlar da keşişlere, ıslah edilmiş keşişler ise ıslah edilmemişlere yollarlar. Hepsi birden topu dilenci keşişlere atar; dilenciler, sorumluluğu "Chartreux"lere geçirirler öyle ki tanrının inayeti bu kutlu babaların manastırında saklıdır, hem öyle saklıdır ki, hemen hiç görülemez. Bunun gibi, gelirlerinin zengin hasadını toplamakta etkin olan papalar, biraz fazla Hıristiyanca, havarice olan bütün işleri piskoposlara bırakırlar. Piskoposlar mahalle papazlarına, papazlarda vekillerine; vekiller dilenci frater'lere (kardeş) yüklerler. Sonunda bunlar da, koyunlara bakma işini, onları kırpmasını pek iyi bilenlere gönderirler.

Ama burada sorun, başpapazların, rahiplerin hayatlarını açıp dökmek değildir. Yoksa kendime övmekten çok başkalarını yermiş gibi olurum, fena prensleri övmekle de iyilerini eleştirmek istediğim zannedilmesin. Bütün söylediklerim, ancak, hiçbir

ölümlünün sırlarını öğrenmeden, değerli yardımlarından yararlanmadan yeryüzünde hoşça yaşayamayacağını göstermek içindi.

Resim 55. Servet tanrıçası torbasını delinin eteğine boşaltır.

61

İnsanlar bensiz nasıl mutlu olabilirler? Öyle ya, Talih, -onların yazgılarını belirleyen şu Tanrıça benimle o kadar iyi uyuşur ki daima bilgelerin amansız düşmanı olur, yardımlarını, uykuda olsalar bile, cömertçe delilere dağıtmıştır. Timotheus'un -şehirleri uykuda zaptediyor atasözüne sebep olan şu -Atina generalinin- adını duymuşsunuzdur. Şu atasözlerini de bilirsiniz: "Başı giyimli doğmuş. Masumlara dolu eller" Bunlar ancak delilere yaraşır; oysa şu atasözleri de genellikle bir bilge için söylenir: "Sadece düşüp ölmek için taşlar bulur. Kötü bir yıldız altında doğmuş. Toulouse'un altını ondadır. Bu kadar atasözü yeter. Bunları dostum Erasmus'un Meseleler dergisinden çaldım sanabilirler.

Biraz önce Talih, densizleri, cüretli, gözüpek kimseleri, Rubicon nehrini geçerken Caesar gibi, "Talih zan atılmıştır", diyenleri sever diyordum. Bilgelik, insanları mahcup kılar. Onun içindir ki bilgeleri sürekli olarak yoksullukla, açlıkla, acılarla savaşır, değer görmeden herkesin aşağılama ve nefreti içinde yaşar görürüz. Deliler ise tam aksine, bolluk içinde yüzerler, devletleri idare ederler, özetle en mutlu, en verimli talihe kavuşurlar. Öyle ya, mutluluğu hükümdarların hoşuna gitmek, prenslerle nedimlerin parlak kalabalığı arasına kabul edilmekten ibaret görürseniz, bilgelik neyinize yarayacak? Dünyanın bütün bu Tanrıları ondan nefret ederler, aralarında ona katlanamazlar. Zengin olmak mı istersiniz? Bilgeliğin kanunlarına sadık kalarak, yalan yere yemine cesaret edemezseniz, yalan söylerken yakalanmaktan utanç duyar-

sanız, bilgelerin hırsızlık ve tefecilik hakkında uyandırdıkları bütün korkularla, ikirciklerle kafanızı rahatsız ederseniz, ticarette güzel kazançlar elde edersiniz! Kilisenin rütbelerine, servetlerine mi göz diktiniz? Dostlarım, bunları bir eşek, bir öküz, zekâ ve sağduyu sahibi bir insandan daha iyi yakalar. Şehvetler ve zevkler diyarında mı yaşamak istersiniz? Onu başlıca idare eden kadınlar, tamamen delilere sadıktırlar; onlar bilgeden, korkunç ve zehirli bir hayvandan kaçar gibi kaçarlar. Sonuçta kim eğlence ve sevinç içinde yaşamak isterse, işe, ilk önce bilgeliği özenle uzaklaştırarak başlar; bilge, eğlence toplantılarına kabul edilmesi istenen insanların sonuncusudur. Özetle, istediğiniz yere gidiniz, papalara, prenslere, bilgelere, kanun adamlarına, dostlara, düşmanlara, büyüklere gidiniz, peşin parasız hiçbir şey elde edilmediğini görürsünüz; bilgeler de parayı hor gördüklerinden herkesin onlardan kaçması normaldir.

Övgüm, tükenmez bir konudur, ama bir yerde da bitmeli. O halde bitiriyorum. Ama onları öne birçok büyük adamın bana yazılarıyla ve yaptıklarıyla saygı gösterdiklerini bir iki sözcük ile belirtmek isterdim. Bunu yapmazsam, içinizden birinin beni, ancak kendi gözüne güzel görünen bir budala sanmasından, hukukçuların da, başka yazarlara gönderme yapmamamı cinayet saymalarından korkarım. O halde, bunların örneklerine uyalım, başkalarına, doğru yanlış, göndermelerde bulunalım!

62

Herkes, tanınmış bilgeliğin doğruluğundan emindir: Bir şey insanda yoksa, o varmış gibi görünmek çok doğrudur. Onun içindir ki çocuklara erkenden: Yerinde deli olmayı bilmek büyük bir bilgeliktir, diye öğretilir.

Madem bilginler deliliğin sadece gölgesinin, görünüşünün övülmeye bu kadar hak kazandığına inanmışlar, o halde şimdi siz onun, kendisinin ne fevkalade iyi olduğuna karar veriniz. Horatius, Epikürcüler sürüsünün o semiz domuz yavrusu, deliliği bilgelikle karıştırmaktan söz ederken, bunu daha da açıkça söyler; gerçi, bu deliliğin kısa olması gerektiğini ekler. Ama bu düzeltme, ona en fazla onur kazandıran şey değildir. Başka bir yerde Horatius şöyle der: Yerinde saçmalamak tatlı bir şeydir. Başka bir yerde de, bilge olup da, bıkıncaya kadar kızıp kudurmaktansa, saçmalayan ve hiçbir hüneri olmayan bir adam olmayı tercih ettiğini söyler. Telemakhos'u öven Homeros, ona, çoğu kez hobba der. Yunan şairleri de eserlerinde bu sıfatı çocuklara ve delikanlılara verir. Ona uğurlu gözüyle bakarlardı. Hem o pek meşhur İlyada, kavimlerle kralların çılgınlıklarının, deliliklerinin hikâyesidir Cicero da, "dünya delilerle dolu" demekle benim mükemmel övgümü yapar. Öyle ya, herkes iyiliğin ne kadar yaygın ise, o kadar değerli olduğunu bilir.

63

Resim 56. Duns Scotus'un ruhunu almak isteyen delilik

Fakat din dışında bulunan bu yetkililer, Hıristiyanlar için inandırıcı olmayacaklarından, övgümü kutsal yazıların tanıklığına dayandıracağım. Hatta, bu yazılarda bilimsel terimler kullanayım. Önce, Din Bilimcilerden, alçakgönüllülükle izin isteyeceğim. Sonra burada güç bir iş söz konusu olduğundan, hem Musaları yardıma çağırmak, onları pek az ilgilendiren bir konu için bir kere daha ta uzaklardan getirmek, doğru bir hareket olmayacağından, teologluk yapmadan, okulun dikenli yollarına dalmadan önce Scotus'un ruhunu - kirpiden bin kere daha dikenli olan o ruhu- yardıma çağırmak, bir an için sevgili Sorbonne'unu terk edip benim sineme girmesini dilemek yerinde olur. İşimi bitirdikten sonra ruh isterse Sorbonne'a geri

dönebilir. Cehennemin dibine gidebilir. Neden başka bir yüz gösterip karşısına bir Sorbonne doktorunun parlak söyleviyle çıkmıyorum. Aklıma gelmişken söyleyeyim, ağzımdan bu kadar çok teologia lafının çıktığını işitince beni muhterem üstatların yazılarını yağma etmekle suçlayabilirsiniz. Lütfen düşünün. Din Bilimcilerle bu kadar sıkı fıkı, bu kadar eski dost olduğumdan, bilimlerinden bir şeyler kapmış olmama şaşmamalı. Priapos, bu incir ağacından Tanrı, efendisinden duyduğu birkaç Yunanca kelimenin farkına varıp onları aklında tutmadı mı?

Lucian'ın, bildik horozu, insanlarla beraber yaşayarak, insan gibi konuşmayı öğrenmedi mi?

Fakat, konumuza dönelim ve işe güvenle başlayalım. Tevrat'ta Hazreti Süleyman'ın olduğu söylenen birinci bölümünde "delilerin sayısı sonsuzdur", diye yazar. Birkaç kişi dışında, bütün insanlar, bu sonsuz sayının içindedir. Bu birkaçının da, bir kere olsun görülmüş olduğundan şüpheliyim. Yeremya, onuncu bölümde; "insanlar, aşırı bilgelik yüzünden deli oldular", dediği zaman fikrini daha açıkça anlatıyor. Bilgeliği sadece Tanrı'ya yüklüyor, deliliği de insanlara bırakıyor. Biraz daha yukarıda da şöyle diyor: "insan, bilgeliğiyle gururlanmasın". -Ey kutlu Yeremya, insanın bilgeliğiyle gururlanmasını neden istemiyorsun?- Peygamber şöyle cevap veriyor: -Çünkü onda bilgelik yoktur.- Tevrat'a dönüyor: Vanitas vatitatum et omnia vanitas diye haykırdığı zaman, bizim dediğimizden, yani bütün insan ömrü, deliliğin yarattığı bir hayalden ibarettir'den başka bir şey mi demek istediğini sanırsınız? Bununla da Cicero'nun beni överek söylediği -Dünya delilerle doludur- sözünü (bu sözü ne kadar tekrarlasak azdır)

güzelce pekiştirmiştir. Tevrat'ın bilgelik dolu kitabı başka bir yerinde de şöyle deniyor: "Deli, ay gibi değişir, bilge güneş gibi sabit kalır". Bununla bütün insanların deli olduğunu, bilge ünvanının da sadece Tanrı'ya ait olduğunu göstermek istiyor. Zira yorumcular, aydan insan doğasını, güneşten de her çeşit ışığın kaynağı olan Tanrı'yı anlıyorlar. İsa, İncil'de, sadece Tanrı'ya iyi denilebileceğini bildirerek aynı şeyi söylüyor. O halde, bilge olmayan delidir, sözü doğru ise, hem de Stoacıların dedikleri gibi, iyi ile bilge sözcükleri aynı anlamdaysalar, Mesih'in bu sözlerle bütün insanların deli olduklarını söylemek istediği açıktır.

Hazreti Süleyman, onbeşinci bölümde; "delilik, deli için bir sevinç kaynağıdır", der. Bununla delilik olmadan hayattan zevk alınamayacağını açıkça itiraf eder. Şu sözlerle söylemek istediği de odur: "Bilgelerimiz ne kadar fazlaysa halimiz de o kadar fenadır". Aşırı sağduyusu olan bir ruhta, memnuniyetsizliklere çok sebep vardır. Aynı şeyi başka bir deyişle yedinci bölümde tekrar eder: "Keder, bilgelerin kalbinde, sevinç ise delilerinkinde yerleşmiştir". Bilgeliğe sahip olmak ona yetmedi, beni nasıl tanıyacağını bilmek istedi; bana inanmak istemiyorsanız, birinci bölümde ne dediğini dinleyiniz: "Ben sadece dogmaları tanımaya değil, sapkınlığı ve deliliği de tanımaya çalıştım." Lütfen dikkat ediniz ki, deliliğe daha fazla saygı göstermek için onu en sona koymuş. Kilisede, rütbe bakımından ilk gelenler İncil'in kurallarına uygun olarak daima en önde yürürler. Bunu herkes bilir.

Tevrat'ın bu kitabını kim yazmış olursa olsun, yazar, kırk-dördüncü bölümde de, deliliğin bilgelikten daha değerli olduğunu açıkça gösteriyor. Fakat ben burada Platonla, Sokrates'le tartışanlar gibi

yapacağım; yemin ederim ki sizi, çıkarmak istediğim sonuçlara uygun cevaplara yöneltmeden, şimdi söz edilen bu ibareden bir kelime bile duymayacaksınız.

O halde size soruyorum: Nadir ve değerli şeyleri mi, yoksa aşağı ve adi şeyleri mi gayretle saklamak gerektir? Ağzınızdan bir kelime çıkmıyor. İstediğinizi yapınız, eğer siz cevap vermek istemezseniz, anlamı şöyle olan bir Yunan atasözü yerinize cevap verecek: "İnsan, testisini kapısının yanına bırakır." Bu bilgeliği reddedecek kadar dinsiz bir kimse çıkmasın diye hepiniz biliniz ki bunu, Din Bilimcilerin ulu tanrısı Aristoteles nakletmiştir. İçinizde parasını, mücevherlerini sokağa bırakacak kadar budala kim var? Doğrusu hiç sanmam. Bunları evinizin en saklı yerlerine, kasalarınızın en gizli köşelerine saklar, süprüntüleri herkesin gözü önünde bırakırsınız, insan, kıymetli şeyleri dikkatle saklarsa, hiç önem vermediklerini herkesin önünde bırakırsa, bizim yazar, -madem ki deliliği saklamayı emrediyor bilgeliği saklamayı yasaklıyor- o halde, delilik daha değerlidir demek istemiyor mu? Şimdi de yazarın kendi sözlerini dinleyiniz: "Deliliğini saklayan insan, bilgeliğini saklayandan daha değerlidir." Sonra kutsal kitap, delilere bilgede bulunmayan bir alçakgönüllülük yükler; çünkü bilge, kendisiyle hiç kimsenin karşılaştırılmaya layık olmadığına inanır; herhalde kitabın onuncu bölümünde bulunan şu ibareyi ben böyle anlıyorum: "Bir deli gezdiğinde, her rasladığını kendi gibi deli sanır". Kendini başka insanlara üstün saymamak, insanın hak ettiğini sandığı muhteşem övgüleri, onlarla paylaşmaya razı olmak, ne alçakgönüllülük! Ne saflık! Hazreti Süleyman büyük bir kral olduğu halde, deli sıfatını taşımaktan utanmıyordu; hatta

otuzuncu bölümde açıktan: "Ben insanların en delisiyim", der. Çoktanrılıların doktoru Aziz Paulus, Korinthoslulara yazdığı zaman kendine teklifsizce deli adını takar ve görünüşe göre, delilikte geri kalmanın ayıp olacağına inanarak: "Bir deli sıfatıyla konuşuyorum ve herkesten çok deliyim" der.

Yunan dili doktorlarının bağırtılarını işitiyorum. Yeni görüşleriyle gözlerimizi kamaştırmaya çalışırlar, Din Bilimcilerin cahil olduklarına bizi inandırmak isterler; benim sevgili Erasmus'um bu yeni doktorların birincilerinden değilse, herhalde ikincilerindendir; onu sık sık anıyorum, çünkü doslarımın en iyisidir. Kendisine saygı göstermek isterim. Doktorlar, ne çılgınca alıntı derler, hem de deliliğe ne kadar layık! Havarinin düşüncesi, hülyalarınızın ona yüklemek istediğinden başkadır. Onun amacı, bu sözlerle başkalarından daha deli olduğunu göstermek değildir. Onlar Mesih'in rahipleridirler; ben de, der ve incil'i tanımakta öteki havarilerin sadece eşi değil, hatta onlardan da üstün olduğunu hissederek, ben onlardan daha fazla öyleyim'i ilave eder. Bu itirafta fazla bencilce görebilecekleri kızdırmamak için, bir deli sıfatıyla konuştuğunu söyleyerek özür diler. Bu sözlerle onlara, delilerin kimseyi incitmeden doğruyu söylemek hakkına sahip olduklarını anlatmak ister.

Baylar bu parçanın yorumu üzerinde istediğiniz kadar tartışın! Ben, herkesin izlediği şu büyük, şişman, semiz Din Bilimcilerin yorumuyla yetinirim; - doktorların çoğu, biraz öncekilerin sözüne dayanarak, bir hakikate inanmaktansa, bu Din Bilimcilerle beraber yanılgıya düşmeyi tercih eder. İbrani dilleriyle, Yunan diliyle, Latinceleriyle birlikte birincilere birer papağan gözüyle bakarlar. Şimdi bu şanlı doktorlardan biri -adını size

söylemeyeceğim, çünkü bizim ukala Din Bilimciler duyarlarsa, onunla alay etmekten ve Yunan atasözü gibi: "Saz çalmak isteyen bir eşek" demekten geri kalmazlar. -Ne diyordum? Bu büyük doktorlardan biri: "Bunu daha az bilgelikle söylüyorum; onlardan daha bilgeyim", ibaresini, nasıl teolojik ve doktorvari bir tarzda aktarıyor, bir işitseniz! O bu sözle yeni bir fasıl yapıyor; sonra -ki buna büyük bir tartışma sermayesi gerekir- şu tarzda açıklayarak bir konu ekliyor. Size onun kendi sözlerini hem biçimsel, hem maddi olarak aynen aktaracağım: "Bunu daha az bilgelikle söylüyorum" Yani kendimi sahte havarilere eş göstermekle size deli görünüyorsam, kendimi onlara tercih ederek, size daha deli görüneceğim." Şu da var; doktor, biraz daha aşağıda ne söylediğini artık bilmeyen bir kimse gibi birdenbire başka bir konuya atlıyor.

64

Sadece, bir örnek için neden bu kadar zahmet çekmeli? Din Bilimciler, cenneti, yani kutsal kitapları bir deli gibi sermek hakkına sahiptirler? Kutsal kitabın bazı fıkraları vardır; bunlar Aziz Paulus'un yazılarında çelişki halindedirler; halbuki alındıkları yerlerde okunurlarsa, birbirleriyle çelişmezler. Aziz Hieronymus, beş dil bilen büyük doktor, bakınız bu havari hakkında neler anlatıyor: "Aziz Paulus, Atina'da, üzerinde şu yazıt bulunan bir sunak bulmuş: DİİS, ASLE, EUROPE ET AFRİCE, DİİS İGNOTİS ET PEREGRİNİS, "Asya'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın Tanrılarına, bilinmeyen ve yabancı Tanrılara" Bunu Hıristiyan dininin çıkarına kullanabileceğini düşünmüş. Amacına zarar verecek ne varsa hepsini bir yana bırakarak yazıtın sadece son kelimelerini: DİİS İGNOTİS, (bilinmeyen Tanrılara) sözcüklerini almış, ustalıkla DEO IGNOTO, (bilinmeyen Tanrıya) çevirmiş; bununla Atinalıların, bilinmeyen Tanrı olduğunu iddia ettiği isa'ya bir sunak yaptırdıklarını kendilerine ispat etmiş. Şüphesiz bu büyük havarinin örneğine uyaracaktır ki, Din Bilimciler, bir yerden dört beş sözcük, başka bir yerden de dört beş sözcük koparıp atarlar. Sözcükleri kendi çıkarlarına göre değiştirirler. Önce ve sonra gelen sözlerle verdikleri anlam arasında hiçbir ilinti olmadığı, hatta bunlar birbirlerinin doğrudan doğruya karşıtı olduğu halde, kendi çevirilerini güvenle aktarırlar. Bu küstahça aktarmalarda Din Bilimciler o kadar

talihlidirler ki, hukukçular bile onları kıskanmışlardır.

Resim 57. Din bilgini el orgunu çalarken.

Öyle ya, Yunan atasözünde adını söylemek istemediğim şu doktorun Aziz Luka'dan bir ibareye, su ateşin ne kadar karşıtı ise İncil'in ruhuna o kadar karşıt bir anlam verdiği görünce, başarılı olduklarından şüphe edebilir miyiz? Büyük tehlike anında, bütün iyi müşterilerin, ellerinden geldiği kadar yardım etmek için patronlarının etrafından toplandıkları bir anda, Mesih, müritlerini insanların yardımlarından vazgeçirmek amacıyla, onlara giderlerken, dikenlere, taşlara karşı ayaklarını korumak için ayakkabı, yolda yiyip içmek için erzak ve birer kese para vermediği halde, bir şeyleri eksik olup olmadığını sormuş; havariler, "ne

gerekliyse var", diye cevap verince İsa şöyle demiş: "Şimdi, küçük yahut büyük bir torbası olan, yanına alsın. Kılıcı olmayan da kaftanını yahut gömleğini satıp bir kılıç alsın." Mesih'in bütün meslegi, sırf tatlılığa, hoşgörüye, hayatı hor görmeye dayandığına göre, ilahi kurtarıcının bu fıkrada ne demek istediğini herkes anlar, değil mi? İsa, dünyevi şeylerden ilgilerini kesmeleri gerektiğine havarilerini o kadar kuvvetle inandırmak istiyordu ki, sadece ayakkabıyı ve parayı yasak etmekle kalmıyor, gömleklerini bile terk etmeyi emrediyordu. Bununla onlara, kendilerini incil'in vaazı işine büsbütün vermek için dünyanın her nimetinden vazgeçmeleri gerektiğini göstermek istiyordu. İsa, havarilere sadece bir kılıç almalarını öğütlüyor; canilerin, baba katillerinin taşıdıkları cinsten bir kılıç değil, kalbin en gizli köşelerine kadar giren, orada bütün insan tutkularını kesip, sadece merhametin hüküm sürmesine izin veren ruhani kılıcı!

Şimdi hünerli doktorumuzun bu sözlere nasıl bir biçim verdiğini dinleyiniz: Kılıçtan, zulme karşı kendini savunma hakkını, torbadan da bol erzak anlıyor; görünüşe göre, bu kutlu doktor, Mesih'in, düşüncesini değiştirdiğine, havarilerinin pek az donanımla yola çıkmalarından korkarak, pişmanlık söylemeye başladığına inanıyordu. Bu ilahi kurtarıcı havarilerine: "Ayıplara, hakaretlere, işkencelere sabırla katlanırsanız mutlu olursunuz", demişti. Bununla da zulme karşı koymayı yasak etmiş, krallığını yırtıcılığa değil tatlılığa vaat ettiğini hatırlatmıştı. Mesih'in bu sözleri söylediğini hatırlamadığını mı kanıtlıyordu? Sonra havarilerini birer zambak, birer serçe kuşu gibi temiz gönderenin, bellerine birer kılıç edinmek için -sanki

silahsız gitmektense çırçıplak gitmelerini tercih edermiş gibi- gömleklerini satmalarını öğütlediğini nasıl düşünebiliyordu? Fakat doktor, kılıçtan kuvveti püskürtmeye yarayabilecek her şeyi anladığı gibi, kese sözcüğünden de hayatın ihtiyaçlarını temin edebilecek ne varsa onları anlıyor. Böylece Tanrı'nın ruhunun bu yorumcusu, havarileri mızraklar, kılıçlar, yaylar oklarla silahlandırıyor ve çarmıha gerilmiş bir Tanrı'yı haber versinler diye, onları bu donanımla yola çıkarıyordu. Onları bir misafirhaneden, yemek yemeden çıkmak sıkıntısına maruz kılmamak için, iyice dolu dağarcıklar, bohçalar, keselerle yüklüyor. Bu büyük adam şuna dikkat etmemiş; havarilere bu kadar pahalıya satın aldırttığı kılıcı Mesih yasak etmiş; havarileri, kılıcı çektiler diye azarlamış ve onu gene kınına koymalarını emretmiştir; havarilerin, payenlere karşı koymak için kılıçla kalkan kullandıkları işitilmemiştir. Ustaları isteseydi, bunu yaparlardı. Hiç şüphe yok.

Resim 58. Dinden sapmanın nedenini öğreten yargıç.

Kendisine karşı duyduğum büyük saygı nedeniyle adını vermeyeceğim başka bir doktor Yunan atasözü bu adam için değil- bir gün Habauk'tan bir fıkrayı: Turbabuntur pelles tectae Madian (Madian ülkesinin çadırları mahcup olacaklardır) fıkrasını açıklarken, asıl deri anlamına gelen, ama burada Madianlıların çadırları deriden yapılmış olduğundan çadır demek olan pelles kelimesinin, canlı canlı derisi soyulmuş olan Aziz Bartholomeus'un derisi olarak anlaşılması gerektiğini iddia ediyor.

Şimdi size kulağımla duyduğum bir olay. Çok defa olduğu gibi geçen gün de bir din bilim tezinin savunmasında bulunuyordum. Biri, dinden çıkmışları sağlam kanıtlar kullanarak ikna etmektense, yakmanın daha doğru olacağının, kutsal kitabın hangi cümleleriyle ispat edildiğini sordu. Teolog kibrini, teolog bencilliğini bütün kuvvetiyle yüzünde taşıyan asık suratlı bir ihtiyar, avazı çıktığı kadar bağırarak şöyle cevap verdi: "Aziz Paulus, hereticum hominem post unam et alteram correptionem devita, demekle bunu açıkça emretmiştir." Adam hep aynı ibareyi tekrar ettiğinden, dinleyenlerin çoğu, ne demek istediğini anlayamadan, hayretle birbirine bakıyordu. Nihayet düşüncesini şöyle açıkladır: Devita kelimesi, çıkarmak, eksiltmek anlamına gelen de edatıyla, hayat demek olan vita isminden yapılmış değil mi? O halde devita'nın manası, hayattan çıkarmak, hayattan eksiltmektir. Fıkranın da doğru anlamı şudur: Yoldan çıkmış kişi, halini düzeltmezse, bir iki ihtardan sonra onun hayatını elinden almak lazımdır." Birkaç dinleyici gülmeye koyuldu, bazıları bu güzel açıklamaya bayıldılar. Bunu gerçekten bilimsel buldular. Nihayet, bu çıkar-

samanın gücü karşısında ikna olmayan birkaç kişi çıktığından, bizim inci fikirli doktor, bir daha yumurtladı, sorun da karşı çıkılmaz bir hale girdi: "Şimdi söyleyeceklerimi iyi dinleyiniz, dedi. Malejicum ne patiaris vivere, Muzır olanı yaşatmayınız diye yazılıdır. Her din sapkını muzırdır; o halde din sapkınlarını yakmalı." Bu o haldeyi işitince, dinleyenlerin tamamı teologun yüksek zekâsı karşısında bayrakları indirdiler, onun tarafına geçtiler. Bu fıkranın, sadece, evvelleri muzır diye genel bir adla adlandırılan büyücülere, gözbağcılara, sihirbazlara ait olduğunu ve bizim doktorun mantığına uyunca, zina edenlerle sarhoşları da yakmak gerektiğini düşünen bir tek kişi bile çıkmadı.

65

Ben ne kadar deliyim? Khrysippos'la Didymos'un[52] ömür boyu yazdıklarından daha fazla cildi doldurmaya yetecek kadar çok şeyi burada boyuna anlatıyorum! Sadece şuna dikkatinizi çekmek istiyorum: Madem ki bütün bu yüksek alimler çekinmeden bu kadar çok küstahça aktarma ve açıklamada bulunmuşlar, o halde ben - ancak zavallı bir teolog olan ben- neden mümkün olan en büyük doğrulukla aktarma ve isim belirtmeme kabahatinden bağışlanmayayım?

Aziz Paulus'a dönelim. Kendinden söz ederken o şöyle der: "Delilere memnuniyetle katlanıyorsunuz... beni bir deli gibi kabul ediniz." Başka bir yerde de şöyle der: "Tanrı'nın ağzından söylemiyor, deliymişim gibi konuşuyorum. Bizler Mesih'in yolunda deliyiz!" Bakın böylesine büyük bir insan beni nasıl övüyor. Hatta şöyle dediğinde, deliliği faydalı ve gerekli bir şey olarak öğütlemiş oluyor: "Aranızda kendini bilge sanan, bilgeliği bulmak için deliliği kabul etmelidir." Mesih, Emmaus yolu üzerinde rastladığı iki müridine deli diyor. Ama, daha da şaşılacak olan, Aziz Paulus'un deliliği Tanrı'ya yüklemesidir. Bakın ne diyor: "Tann'nın deliliği, insanların bütün bilgeliğinden daha değerlidir." Fakat, size bu kadar delil vererek niye yorulayım? Mesih, mezmurlarda, babasına açık bir şekilde: Benim deliliğimi bilirsin, demedi mi ki?

[52] Khrysippos'un 700'den çok, Didymos'un ise 3500-4000 eseri olduğu söylenir.

Tanrı'nın delileri sevmesi için mükemmel sebepler vardır. Sanıyorum, ilahi saray, dünya prenslerinin saraylarına oldukça çok benzer. - Malum üzere, hükümdarlar saraylarında cahilleri, budalaları, zeki ve akıllıları tercih ederler. Çünkü bu sonunculara şüpheli ve tehlikeli gözüyle bakarlar. Onun için, Caesar'ın Brutus'tan, Cassius'tan kaçındığını, oysa şehvetli Antonius'tan korkmadığını, Neron'un Seneca'ya katlanamadığını, Tyrannos Dionysos'un bir süre sonra Platon'a katlanamamaya başladığını görüyoruz. İşte aynı sebeple Mesih, bütün güvenleri kendi bilgeliklerine dayandıran filozoflardan nefret eder; onları yasaklar. Paulus şunu söylemekle, bu iddiayı açıkça kanıtlıyor: "Tanrı, dünyada deli olanı seçmiştir... Tanrı, dünyayı delilikle kurtarmayı uygun görmüştür." Şüphesiz bilgelikle kurtaramazdı da ondan. Bizzat Tanrı bunu, peygamber İsa'nın ağzından şöyle haykırarak, "Bilgelerin bilgeliğini yok edeceğim; uzak görüşünü reddedeceğim;"demektedir. Başka bir yerde de Kurtuluş sırrını bilgelerden saklayıp onu küçüklere, yani delilere, belli ettiğinden dolayı memnun olduğunu söyleyerek, açıkça ilan ediyor.

Mesih'in, hahamlara, ikiyüzlülere, din bilginlerine karşı durmadan tazelenen aşırı öfkesiyle cahil halka gösterdiği iyilikseverliği bu anlamda anlamalı. "Hahamlar ikiyüzlüler, vay halinize!" diye haykırması, "Dünyanın bilgeleri, vay halinize!" diye haykırmasına bedel değil mi? Bilgelere böyle muamele eden bu ilahi kurtarıcı, en çok çocukların, kadınların, balıkçıların meclisinden hoşlanırdı.

Kurtarıcının sadeliğe olan sevgisi, hayvanları seçişinde de kendini gösterir. Yeryüzünde yaşayan bu kadar hayvan türü arasında, özellikle doğası tilkiden farklı ve uzak olanları tercih etmiştir. O,

en yırtıcı aslana, hiç korkmadan, böğrüne yumruk vura, binebilirdi. Kudüs'e tantana ile girişinde kendini taşımak onurunu bir eşeğe verdi. Kutsal ruh, yeryüzüne bir kartal yahut çaylak şeklinde inmiştir. Kutsal kitap, birçok yerinde geyikleri, tayları, kuzuları saygı ile anar. Zaten Mesih, sonsuz hayata kavuşturacağı insanlara koyun adını veriyor. Nevar ki, koyun hayvanların en aptalıdır. Aristoteles'e inanırsak, bu isim, Yunanlılarda bir hakarettir. Alay olsun diye kalın kafalılara, ahmaklara, koyun kafalı, derlerdi. Bununla beraber İsa kendine, koyun sürüsünün çobanıyım, diyor. Bununla da kalmıyor, kendine kuzu adının verilmesinden hoşlanıyor. Bu unvan nedeniyle Aziz John onu halka şu sözlerle bildiriyor: Ecce agnus Dei, (İşte Allah'ın kuzusu.) Apokalypsis de ilahi kurtarıcıyı bu hayvanın şeklinde gösteriyor.

Bu kadar kanıt bir araya gelince, en kutlularını bile ayırmadan bütün insanların deli olduğu kanıtlanmaz mı? Mesihin kendisi, Baha'nın bilgeliği olduğu halde, insanların deliliğini iyi etmek için kendini bir çeşit deli etmiş, çünkü insan doğasıyla birleşmiş, yani insan olmuştur. İlahi kurtarıcı, günaha karşı ilaç bulmak, günahı mahvetmek için onu (yani günahı), yüklendiği gibi, deliliği de yüklenmiştir. Peki o, hangi yöntemleri kullanarak günahı yok etmek istiyor? Çarmıh deliliği ile, budala ve kaba havarilerle. Bu havarilere de durmadan deliliği öğütlüyor. Onları bilgelikten uzaklaştırmaya uğraşıyor; bunun için de onlara örnek olarak, çocukları, zambağı, hardalı, serçeyi yani ne aklı, ne sağduyusu olan ve kendilerini doğanın dürtülerine, hiç kaygı duymadan kaptıran birtakım şeyleri gösteriyor. Sonra, onlara, prens-

lerle bilgelerin huzuruna çıkmadan önce cevap hazırlamalarını yasak ettiği, gelecekten kaygı duymalarını emrettiğinde, bilgeliğe güvenmemelerini, fakat her şeyde, Mesih'e dayanmalarını öğretmiyor mu? Büyük Yaratıcı ilk ana babamıza bilgi ağacının yemişinden tatmayı aynı nedenle yasak etti? Tanrı, uğursuz bilginin günün birinde onların bütün mutluluklarını zehirleyeceğini önceden görmüştür. Bu yemişi yasak ederken onun muzır olduğunu, kalbi şişirmeye yaradığını söylemekle bu hakikatten pek emin olduğunu gösteriyor. Sanıyorum, Aziz Bernardus, Şeytan'ın üstünde karar kıldığı dağa Bilgi *Dağı* adını, bu büyük havarinin fikrine dayanarak vermiştir.

Resim 59. Yehova, Adem, Bilgi Ağacı.

Şimdi size, hor görmeyeceğiniz başka bir kanıt. Madem bir bilge de hiçbir zaman bağışlanmayacak kabahati, delilik işliyor ve her gün bağışlanıyor, o halde deliliğin gökte çok iyi karşılanması gerek. Onun için bilgeliğin etkisi ile biri, herhangi bir saçmalık yaptığında suçu hemen deliliğe yükler, bu iyi tanrının koruyuculuğu altında kendini cezadan sakınır. Bunun için Harun peygamber de, Adetler kitabında karısının bağışlanmasını şöyle diler "Ya Rap! Sırf delilik yüzünden işlediğim bu kabahati kerem et de bize yüklenme!" Seul, Davut'a karşı kendini böyle mazur gösteriyor ve "Bir deli gibi hareket ettiğin meydanda" diyor. Davut'un kendi de gazaba gelen rabbini aynı tarzda yatıştırmaya gayret eder ve: "Rabbim, sana yalvarırım, bu günahı hizmetkârının hesabından sil, çünkü bana onu işlettiren deliliktir" diye haykırır; çünkü Tanrıya onu bağışlatacak biricik şeyin, kendi deliliği, cahilliği olduğuna inanmaktadır.

Şimdi de tam olarak farklı bir tanıklık, İsa çarmıhta düşmanları için dua ederken: "Baba, onları affet" dediğinde, onları, kabahatlerini cahilliklerine vererek mazur görüyor. Sonuç olarak "onları affet" diyor. Çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar. Aziz Paulus, günahlarının bağışlanmasını aynı sebebe yüklüyor ve Timotheus'a şöyle yazıyor: "Tanrı bana merhamet etti, çünkü imansızlığım, cehaletimin doğal sonucuydu." Bu, beni harekete getiren fenalık değil, ancak deliliktir, demekle aynı değil midir? Ve o çünkü kelimesi, Tanrının merhametine ancak deliliğin saygınlığı ve korumasıyla eriştiğine inandığını açıkça göstermiyor mu? Mezmurlarda bir de ancak şimdi hatırladığım ve sorunu çok güzel pekiştiren şu ibare var: "Rabbim! Gençlik yanılgılarıyla cahilliklerini lütfet de unut!" Rica ederim şuna dikkat

ediniz ki, özür olarak iki şeyi ileri sürüyor: Genellikle sadık arkadaşı olduğum gençlikle, en iyi dostlarımdan olan cehaleti. Hem de bu cehaleti ifade etmek için, deliliğinin bütün genişliğini daha iyi hissettirmek için, onu adeta fazlalaştıran bir şekil, cehaleti kullanıyorlar.

66

Resim 60. Gerçek Hıristiyan servetini dağıtır.

Bitmez tükenmez ayrıntılara daha fazla girişmeden şunu bilmelisiniz: Hıristiyan dini belli bir delilik türüne tamamen uygun ve bilgeliğe taban tabana karşıt görünüyor. Öncelikle, dikkat etmelisiniz. Çocuklar, kadınlar, avanaklar, dini törenlerden başkalarına nazaran daha fazla hoşlanıyorlar Salt doğal içgüdünün etkisiyle onlara gittikçe daha fazla yaklaşıyorlar. Hıristiyanlığın kurucuları kimlerdir? Son derece sade, edebiyatın ve bilimin en büyük düşmanı olan kimseler. Hem de dünya yüzünde hiçbir deli kalbi, dindarlığın sevgisiyle alevlenmiş olan kadar deli görünüşlü değildir. Bunlar her yere para saçarlar, hakaretlere

sabırla boyun eğerler, aldatılırlar, dostlarıyla düşmanlarını aynı derecede severler, şehvetten nefret ederler, ruhlarını oruçlar, gözyaşları, uykusuz geceler, hakaretlerle doyururlar; hayatı hor görür, ölümü isterler, özetle anlayış derinliğinin her türünden vazgeçmişlerdir. İnsan, ruhunun bedenden ayrı yaşadığına kolayca inanır. Bu, deli olmak değil de nedir? Bunun üzerine de havarilerin bazen sarhoş zannedilmesine, hakim Festus'un Aziz Paulus'u bir çılgın sanmasına şaşırmalı mı?

Akıl yürütmeler yapmaya kalkıştım. O halde, devam edeceğim. Size Hıristiyanların o kadar çok zahmet ve çalışma sayesinde hak kazanmaya çabaladıkları mutluluğun bile bir anlamda bunaklık, bir çeşit delilikten başka bir şey olmadığını göstereceğim. Hemen itiraz etmeyiniz. Yalnızca görünüşre bakarak hakkımda hüküm vermeyiniz. Sadece konuyu benimle incelemek zahmetine katlanınız. İlk olarak, Hıristiyanlarla Platoncularda arasında ortak bir esas vardır; Bu hayatta maddenin çamuruna batmış olan ruh, bedenin bağlarıyla bağlıdır; maddeye bağlılık onu, hakikati görmekten, hakikatten yararlanmaktan alıkor. İşte buna dayanarak Platon, felsefeyi, "ölümü düşünmek" olarak tarif etmiştir; çünkü her ikisi - yani hem felsefe hem ölüm- ruhu, görünür ve maddi şeylerin üstüne yükseltir. Halbuki bir kimsenin ruhu, bedeninin organlarını düzenli biçimde etkiledikçe, o kimse sağduyulu olarak kabul edilir. Ama ruh bağlarını koparıp özgürlüğe kavuşmaya, zincirlerinden kurtulmaya çalışırsa, o zaman ona deli derler. Bu duruma, raslantıyla bir hastalık yahut organların bozulması sebep olursa, herkes delilik der. Bununla beraber, bu deliliğe tutulmuş

kimselerin, gelecekten haber verdikleri, dil ve bilimleri öğrenmeden bildikleri, kişilikleriyle gerçekten ilahi bir yön sundukları olur. Bu, şüphesiz ruhun beden bağlarından biraz kurtulunca, doğal yeteneklerini kullanmaya başlamasından ileri gelir. Aynı illet, ölüm döşeğinde bulunanlar üzerinde buna benzer etkilerde bulunur. Ölmek üzere olan insanlar, bazen ilahi bir nefesle doluymuş gibi olağanüstü şeyler söylerler. Ama, ruhu maddi şeylerin üzerine yükselten, dindarlık sevgisi olunca, bu sefer delilik belki öncekiyle tamamen aynı olmasa da, ona çok benzer. Buna tutulmuş birkaç kişinin, başkalarının tamamen zıtı bir ömür sürdüğünü gören insan, bunlara kolayca deli ünvanını takar; o zaman, berikiler de ötekiler de Platon'un mağara efsanesini, o zekice tasarlanmış efsaneyi gerçekleştirirler. Bu filozof, içinde zincire vurulmuş insanların gölge ve görünüşten başka bir şey görmedikleri bir mağara tasarladı; insanlardan biri mağaradan kurtulur, gerçek varlıkları görür, sonra gelip arkadaşlarına şöyle der: "Siz ne kadar mutsuzsunuz! Sadece boş gölgeler görüyorsunuz, bunlardan başka hiçbir şeyin var olmadığına inanmakla da büyük bir yanılgıya düşüyorsunuz. Gerçek varlıklar bu mağaranın dışında. Ben onları biraz önce gördüm." Bu bilge, bu sözle mutsuzların yanılgılarına, deliliklerine üzülüp dururken bunlar da ona deli gözüyle bakar, onunla alay eder ve onu kovalar, işte hayat adamlarıyla dindarların bir tasviri. Duyularla algılanabilinen şeylerle uğraşan birinciler, bunlar dışında bir varlık olmadığına inanmaya eğilimlidirler; dindarlar tam tersine, madde ile ilgisi olan ne varsa hor görür, ruhlarını görünmez ruhi varlıkların seyrine yükseltirler. Hayat adamları

önce servet toplamayı, sonra beden ihtiyaçlarını düşünürler. Daha sonra ruhları akıllarına gelir. O da bir ruha sahip olduklarına inanıyorlarsa. Ötekiler, bunun tam tersi hareket ederler. Önce, varlıkların hepsinin en basiti olan Tanrı'ya karşı ödevlerini yerine getirmeye ellerinden gelen gayretle çabalarlar; sonra ruhlarını düşünürler, çünkü ruh, yaratılmış varlıklar arasında Tanrı'yla en çok ilgili olandır. Bu kimseler bedenlerine bakmayı ihmal ederler; parayı, çamurmuş gibi hor görür, para görür görmez derhal kaçar, ona dokunmaya mecbur olurlarsa, o zaman son derece büyük bir tiksinme ve iğrenme duyarlar; İncil'de şöyle denir: "Onlarda varlık, yokluk gibidir; sahip değilmiş gibi sahiptirler."

Hayat adamlarıyla dindarlar arasındaki bu fark, her davranışlarından bellidir. Her ne kadar ruh yetilerinin hepsi bedenin organlarına bağlıysalar da, bunlar arasında işitme, görme, dokunma, tatma, koku alma gibi madde ile bağları daha sıkı olanların yanında, bellek, algı, istenç gibi, görünüşe göre, bağları çok daha gevşek olanları da vardır. Ruh, yetileri o türünü az çok kullandığından, az çok maddeye bağlıdır. Dindarlar, maddenin üstüne yükselmek için ellerinden geleni yapmakla cisimlerden gelen izlenimler karşısında duygusuz ve avanak gibidirler. Bu nedenle, bazı kutlu kişilerin farkına varmadan şarap yerine yağ içtiklerini işitiriz. Hayat adamlarında tam tersi: Madde onları çok etkiler, ruh ise az!

Tutkular arasında maddesel diyebileceklerimiz vardır; örneğin aşk, açlık, susuzluk, uyku, hiddet, kibir, kıskançlık gibi. Dindarlar onlara karşı sürekli savaşırlar; hayat adamları ise, tersine, onlarsız

yaşanamayacağına inanırlar. Sonra, ruhlu beden arasında, ikisinin ortasında gibi duran ve bize doğa tarafından esinlenmiş gibi görünen tutkular da vardır, örneğin vatan sevgisi, baba şefkati, evlat muhabbeti, dostluk gibi. Toplum adamları bütün bu tutkulara az ya da çok değer verirler, ama dindarlar bunları da kalplerinden söküp atmak için ellerinden geleni yapar, hiç olmazsa ancak en ruhani olan tarafları korurlar. Örneğin bir sofu babasını, babasıdır diye sevmez -çünkü babası olarak ondan ancak bedenini almıştır; o bedeni de herkesin babası Tanrı'ya borçludur-iyiliksever bir insan olduğu için, babasında en büyük iyilik olarak gördüğü -ve kendince sevgilerin, arzuların biricik konusu- en yüksek zekâyı bulduğu için sever. Hayatın diğer vazifelerinde dindarlarda kural işte budur. Görülür şeyler arasında büsbütün hor görmedikleri bulunursa da, bunların herhalde ruhani ve görünmez şeylerden çok aşağı olduklarına inanırlar.

Dindarlar, dini sırlarda ve hatta başka dini ödevlerde birbirinden ayrı bir madde ile bir ruh görüyorlar. Örneğin perhizin et yememek ve akşam yemeği yemeden gidip yatmaktan ibaret olduğuna hayat adamları gibi inanmıyorlar. Tam tersine, perhizin ruhu, aynı zamanda tutkularına eziyet etmek, kendini hiddete daha az kaptırmak, övünme ve kibirle daha az kabarmış olmak için elinden geleni yapmaktan ibarettir diyorlar. Amaç da ruhun, maddenin ağırlığı altında ezilmeyip göksel şeyleri bilmek ve tatmak için daha büyük bir güçle yukarılara yükselebilmesidir. Onlar şöyle derler: "Missa törenleri tamamen horlanacak şeyler değillerse de, faydalı da değildirler; hatta ruh, yani algılanabilir işaretlerle temsil olunan varlık

olmazsa, zararlı da olabilirler. İşaretlerin temsil ettiği, Mesih'in ölümüdür. Hıristiyanlar da, yeni bir hayata doğmak için, kendi aralarında birleştikleri gibi, İsa ile de birleşerek ilahi kurtarıcının emri altında bir tek beden oluşturmak için, tutkularına sâhip olmak, onları öldürmek, gömmek suretiyle Mesih'in ölümünü taklit etmelidirler." İşte dindarların hayatı ve düşünceleri, hayat adamları büsbütün başka düşünürler. Onlara göre Missa, mihrabın pek yakınında durmak, rahibin telaffuz ettiği kelimeleri işitmek, onun başlangıçtan sona kadar yaptığı bütün küçük törenlere bakmaktan ibarettir.

Resim 61. Aziz Hieronymus dua ediyor.

Özetle, sofu adam, maddi ve algılanması mümkün şeylerden, sadece anlattığım örneklerde değil, fakat bütün ömründe uzaklaşır ve bu suretle ölmez, ruhani ve görülmez şeylere yükselmek ister.

Madem ki hayat adamlarıyla dindarlar birbirlerine bu kadar zıt hareket ederler, o halde birbirlerine deli gözüyle bakmaları da doğaldır. Bence bu unvana en layık olanlar dindarlardır.

67

Ben başlangıçta, size söz verdiğim gibi, insanların erişmek istedikleri en yüksek iyiliğin delilik olduğunu, kanıtlarsam, bunu teslim edersiniz.

Şuna dikkat ediniz ki, Platon, âşıkların deliliği bütün deliliklerin en tatlısıdır, dediğinde zihninden aşağı yukarı buna benzer bir şey geçiriyordu. Öyle ya, şiddetle seven, artık kendi içinde değil, sevdiğinin içinde yaşar; hem de bu sevgiliye bağlanmak için kendinden ne kadar uzaklaşırsa, mutluluğunun o oranda çoğaldığını hisseder. Pekâlâ, bir adamın ruhu, maddenin üstüne yükselip, saçmalamak üzere, bedeninden çıkıyormuş gibi olursa, o adam deli değildir de nedir? Yoksa bu bayağı deyimlerin ne anlamı olurdu: Kendinden geçmiş... Kendine gel... Kendine geldi... Sonra, aşk ne kadar mükemmelse, delilik o derece büyük, mutluluk o derece bellidir. İşte şimdi bakınız, dindarların bu kadar hararetle peşinden koşup ah çektikleri o göksel mutluluk neden oluşmaktadır. Ruh maddeyi yendikten sonra onu içine gömecek ve kendi doğasına benzetecektir. Bu ona pek güç gelmeyecektir. Özellikle, zavallı beden oruçlarla, perhizlerle ve daha başka dindarca eziyetlerle iyi hazırlanmış olursa... Sonra bu ruhta, kendinden sonsuz derecede daha güçlü, daha kudretli olan en yüksek ruh tarafından yutulacaktır. Öyle ki, tamamen kendinden geçmiş olan insan, bu mutlu boşlukta mutlu olacak ve bütün varlıkları çeken yüksek iyiliğin verdiği huzurla, sözle anlatılmaz hazzı tadacaktır.

Bu mutluluğun, ancak beden ruhun birleşmesi anında başlaması gerekir; bununla beraber,

dindarların ömrü bu göksel hayatın tasviri ve sürekli düşünülmesi olduğundan, onlar daha yeryüzündeyken, alacakları nefis ödülün tadını biraz tadarlar. Bu, gerçekten sonsuz mutluluk pınarının, o pek büyük pınarın, ancak çok küçük bir damlasıdır; ama bu küçücük damla, küçüklüğüne rağmen, duyguların bütün hazlarıyla bütün insani hazların tümünü birden sonsuz derecede aşar. İşte, ruhi hazlar beden hazlarını bu derece geçerler; görülmeyen iyilikler, görülen iyiliklere bu kadar üstündürler! Peygamber, azizlere şu sözleriyle böyle bir mutluluğu vaat etmiştir: "Rabbin, onu sevenlere hazırladığı hazları, göz hiç görmemiş, kulak hiç işitmemiş, insan kalbi hiç hissetmemiştir". Doğru insanların daha dünyadayken tutuldukları delilik türü işte böyledir; bu mutlu delilik, öbür hayata geçtikleri vakit ellerinden alınmak şöyle dursun, tersine yetkinleşecek ve sonsuz mutluluk denen o en yüksek delilik olacaktır. Doğruların dünyada tattıkları bu küçük delilik damlası, ona sahip olmak mutluluğuna erişebilen tek tük azizlerde açıkça görülür. Bunlar, aralarında hiçbir bağ bulunmayan, insanların sıradan dilleriyle ilgisi olmayan sözler söylerler. Ağızları anlamsız sesler çıkarır. Yüzleri de bir anda bin bir türlü şekle girer. Kâh uyanık ve neşeli, kâh dertli ve düşüktürler. Bir anda ağlar sonra güler, içlerini çekerler. Yani kendilerinden neredeyse tamamen geçmiştirler. Kendilerine gelince, nereden geldiklerini bilmezler. Bedenlerinin içinde olup olmadıklarını, uyuyup uyumadıklarını bilmezler, gördüklerini, işittiklerini, dediklerini, yaptıklarını unutmuşlardır. Kendilerinde bir fikir kalmışsa, o da geçici bir hayalin, uyanınca uçup giden tatlı bir rüyanın bellekte bıraktığı karışık izlenime benzer.

Kesin olarak ileri sürebilecekleri biricik şey, bu şehvet veren delilik sürdüğü sürece pek mutlu olduklarıdır. Onun için
zavallı sağduyularına geri döndüklerinden dolayı hayıflanırlar. Dileklerini, bu mutlu deliliğin nefis dualar içinde sonsuza kadar yaşamaktır.

Nefis ödülün önceden biraz tadılan tadı işte bundan ibarettir.

68

Az kalsın, size sözlerimi bitirmeyi vaat ettiğimi unutuyordum. Sonra, fazla gevezelik ettiğimi, ağzımdan biraz aşırı bir çılgınlık çıktığını düşünürseniz, unutmayınız: Delilik, yani bir kadın konuşuyor. Hem şu Yunan atasözünü de hatırlayınız: "Bir deli bazen iyi şeyler de söyler". Meğer siz kadınların bu genel kurala uymadıklarını düşünürsünüz.

Son söz beklediğinizi görüyorum; eğer burada size söylediğim bütün gevezelikleri hatırladığımı zannediyorsanız, gerçekten pek yanılırsınız. Yunanlılar eskiden: "Belleği iyi olan davetliden nefret ederim, derlerdi" Ben de size şimdi: "Her şeyi hatırlayan dinleyiciden nefret ederim," diyorum. Elveda, Deliliğin yüksek ve aziz dostları; beni alkışlayınız; size sağlık ve güzel eğlenceler dilerim.

Valete

1495 yılında Hollanda'nın Rotterdam kentinde doğan, sonraki yıllarda dini eğitim alarak Papaz olan Erasmus yaşamının ileriki yıllarında kiliseden izin alarak cübbesini çıkarda ve bilimsel araştırmalar yaptı. Deliliğe övgü onun günümüze kadar canlılığını yitirmeyen tek eseridir. Eserde işlenen görüşe göre göre gerçek bilgelik, deliliktir. Kendini bilge kabul etmek ise, gerçek deliliktir. Kitapta delilik , kendi kendisine övgüler düzer; bu arada çocuklukta ve yaşlılıkta, aşkta, evlilikte ve dostlukta, politikada ve savaşta, edebiyatta ve bilimde deliliğin her zaman egemen olduğu açıklanır. Dini kurumlar ve din adamları bu çerçevede değerlendirilir. Erasmus, Deliliğin ağzından, çağının kilisesine ve o kilisenin mensuplarına en acımasız eleştirileri yöneltir. Bu niteliğiyle Deliliğe Övgü çağlar boyunca bağnazlığa karşı kaleme alınmış en yetkin yapıtlardan biridir. Yapıtın yazılışını izleyen sonraki yüzyıllarda düşünce düzeyindeki bağnazlığın her türlüsüne yönelen bir eleştiri olarak yorumlanması, belki de bugüne değin koruduğu kalıcılığın temel nedenidir.

39

KİTAP

ISBN 978-605-4099-02-3

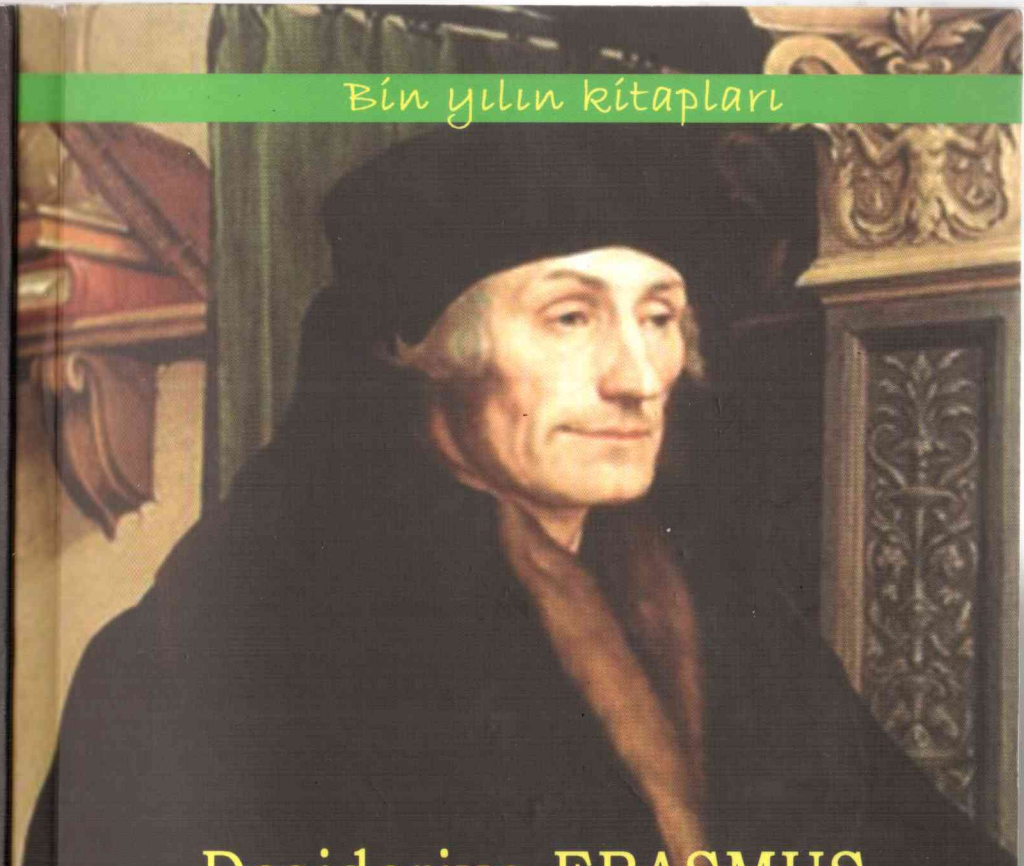
9 786054 099023

alter

Desiderius ERASMUS DELİLİĞE ÖVGÜ

alter

Bin yılın kitapları

Desiderius ERASMUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

alter

